

İktisat dergisi

Temmuz-Ağustos 1993

Sayı: 340

20.000 TL (KDV Dahil)

İkûmet: Popûlist politikaların sonu. **Özelleştirme:** Boratav anlatıyor. **Portre:** Mümtaz Soysal. **Silahsızlanma:** Hani dünyaya arış gelecekti? **Dünya:** Avrupa'nın yeni lideri Fransa mı oluyor? **şsizlik:** André Gorz'un ütopyası. **OECD:** Entegrasyonun naliyeti. **Tartışma:** Laclau ve Mouffe'un post-Marksizmi.

"Peygamber" yine gündemde

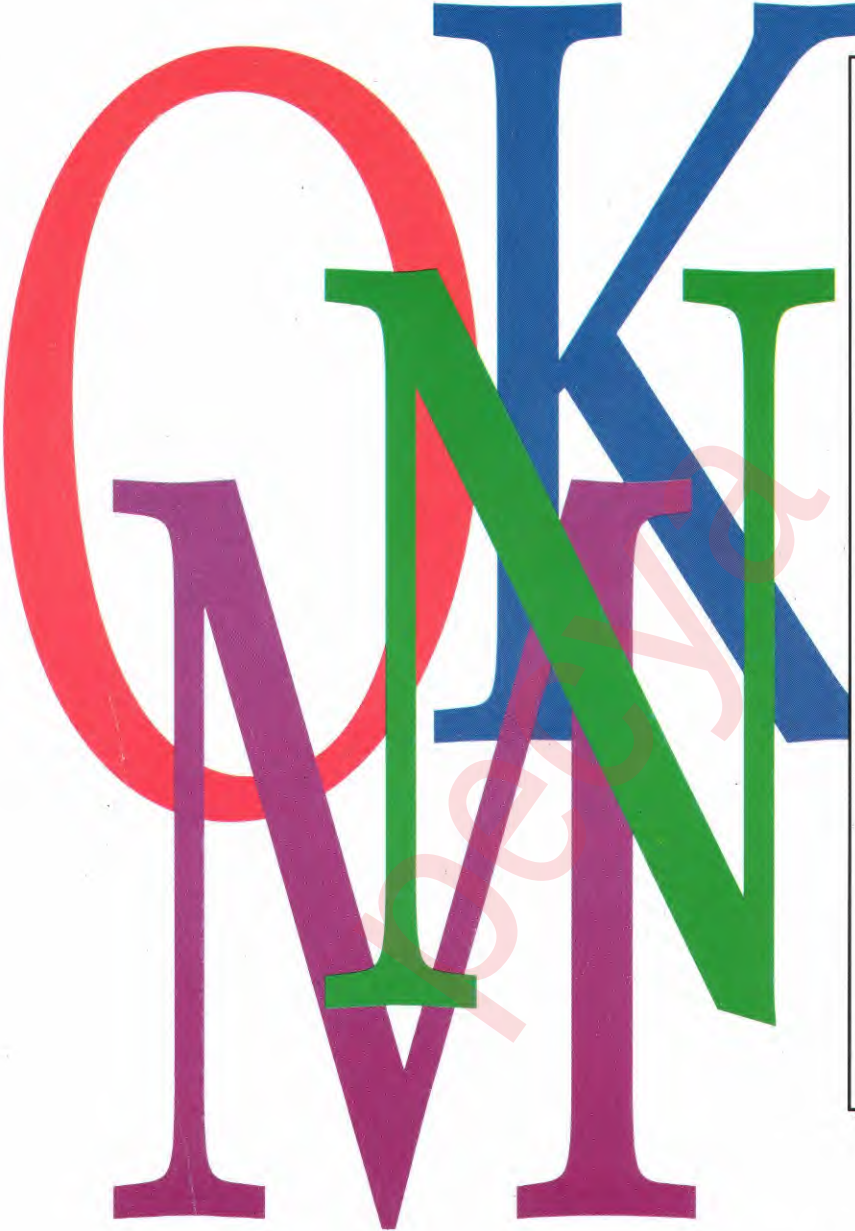
KEYNES

Dünya krizine çözüm mü?

E. Alkin, T. Arın, G. Kazgan, S. Neftci, E. Yıldızoğlu

T Ü M İ H T İ Y A Ç L A R I N I Z İ Ç İ N

TOPRAKBANK A'DAN Z'YE BİREYSEL KREDİ VERİYOR.

Toprakbank hayatınızı kolaylaştırıyor. Tüm ihtiyaçlarınız için A'dan Z'ye Bireysel Kredileri uygun koşullarla hizmetinize sunuyor.

KONUT KREDİSİ

İster kullanılmış ister yeni olsun, hayalinizdeki konut için...

OTOMOBİL KREDİSİ

Yerli veya ithal istediğiniz marka sıfır Km. otomobil için...

MESLEK KREDİSİ

Atılım yapmak, işini geliştirmek isteyen serbest meslek erbabı için...

NAKİT KREDİ

Buzdolabından, fırına, tatil masraflarınıza kadar tüm kişisel ihtiyaçlarınız için...

Toprakbank'a gelin kredi yetkilimizden detaylı bilgi alın. En uygun koşullarla A'dan Z'ye Bireysel Krediler sizleri bekliyor.

TOPRAKBANK

“Bugün ve Gelecekte”

Genel Müdürlük: Büyükdere Caddesi Nilüfer Han No: 103 80300 Gayrettepe/İstanbul Tel: 288 41 20 (15 Hat) Faks: 272 56 19 Teleks: 270 46 ttps tr
Beşiktaş Şubesi: Ortahacı Caddesi No: 40 80690 Beşiktaş Tel: 259 69 10 - 259 20 47 (Direkt) Faks: 259 07 34
Göztepe Şubesi: İstasyon Caddesi No: 100 81060 Göztepe/İstanbul Tel: 386 19 70 (5 Hat), Faks: 386 07 68 Teleks: 29183 tpbk tr
Nişantaşı Şubesi: Rumeli Caddesi No: 7 80220 Nişantaşı/İstanbul Tel: 231 49 00 (5 Hat), Faks: 230 39 85

Yeniden Merhaba,

Cemiyetimizin yayın organı "İktisat Dergisi", 1964'den bu yana 29 yıldır sürdürdüğü yayın faaliyetiyle, bu alanda en eski iktisat dergisi olma özelliğine sahip. Üstelik, dergimiz bu sürekliliği, çok sesli ve özerk yapısıyla, belli bir kaliteyi gözeterek koruyor. Sadece üyeleriyle sınırlı olmayan okuyucu profiliyle, konuyla ilgili kamuoyunun da gözardı edemeyeceği nitelikleri içinde barındırıyor.

Bugüne değin, büyük ölçüde imece çalışmasıyla süren bu faaliyet profesyonel bir ekibin de katkısıyla yeni bir boyut kazanıyor. Belli başlıkları kapsayan dosyalarla, okurlarımızın özlediği, daha canlı, kapsamlı, gündemi yakalayan ve belki de belirlemeyi taahhüt eden bir perspektifle yola çıkıyor.

Ekonomi basınının içinde bulunduğu acıklı durum, sorumluluğumuzu daha da artırıyor. Dar menfaat gruplarının sesi olmayı reddetmek gibi etik önceliklerin giderek unutulduğu bir ortamda, özerk ve etkin bir dergicilikle bu ayıplar kervanının dışında kalarak, farkımızı belirginleştireceğiz.

Dar anlamda iktisatla sınırlı kalmayan, sosyal, siyasal ve uluslararası düzeyde önem taşıyan her konuda söyleyeceği sözü olan bir platform inşa edeceğiz.

Promete, insanlara ateşi verirken söz konusu olan somut "ateş" değildi. Bu ateş insanın içindeki kıvılcım, yani eleştirel düşünce, metodik şüphedir. Politikadaki, medyadaki, akademiadaki hurafeleri, değer yargılarını, teorik gecekonduları, işte bu silahla zihni ve etik masumiyetimizi kaybetmeden deşifre etme macerasını birlikte yaşamaktan daha keyifli bir şey olabilir mi? Gelin bu keyfi hep beraber tadalım. Zaten şairin de dediği gibi:

"En güzel deniz: Henüz girilmemiş olanıdır.

En güzel çocuk: Henüz büyümedi.

En güzel günlerimiz: Henüz yaşamadıklarımız.

Ve sana söylemek istediğim en güzel söz:

Henüz söylememiş olduğum sözdür..."

Ufuk Uras

Sahibi: İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti adına
Yönetim Kurulu Başkanı **Ufuk Uras**
Sorumlu Yazışları Müdürü: **Hakan Güldağ**
Yayın Koordinasyonu: **Doğan Tarkan, Fehmi Köfteoğlu**
Redaksiyon: **Saruhan Oluç**
Yazışları: **Belgin Demirer, Mehmet Öngeoğlu**
Siren İdemen, İrfan Akgündüz
Akademik Bölüm Sorumlusu: **Eser Karakaş**
İlan Sorumlusu: **Remziye Özcan**
Yönetim Yeri: **Cumhuriyet Cd.27/6 Taksim-İstanbul**
Tel: **250 44 11- 250 50 34** Fax: **250 16 42**
Basıldığı yer: **Can Ofset**

İktisat Dergisi, aylık olarak yılda 11 sayı yayımlanır.
Temmuz ve Ağustos aylarında ortak bir sayı hazırlanır.
Dergideki yazılar Cemiyeti bağlamaz. Görüşler yazarlarına aittir.

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti
yayın organıdır

12

Dosya

"Peygamber" yeniden tartışılıyor
Keynes, dünya krizine çözüm mü?...

18

Ekonomi Politika

İç ve dış borçlar, ödemeler dengesi,
sosyal ve siyasal sorunlar, özelleştirme,
uluslararası ilişkiler ve
farklı kesimlerin farklı talepleri karşısında
hükümet ne yapacak?
Prof. İzzettin Önder, Dr. Veysi Seviğ ve
Prof. Korkut Boratav'ın yorumlarıyla...

28

Portre

Mümtaz Soysal'la Cumhurbaşkanlığı, Meclis,
SHP ve değişim üzerine bir söyleşi

33

**Hani dünyaya barış
gelecekti?**

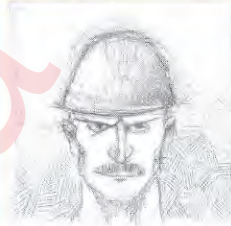
İsveç'teki Uluslararası Silahsızlanma kuruluşu
SIPRI'nin 1992 raporu üzerine
bir değerlendirme

37

**Avrupa'nın lideri
kim olacak?**

Yeni dünya düzeni kurulurken
Avrupa'nın liderliği konusunda yoğunlaşan
tartışmalarda Fransa ile Almanya
arasındaki kızışan rekabet

40

**Asgari ücret;
Ne brüt Ne net**

Dünyada ve Türkiye'de
asgari ücret

42

**Çizgi filmde
İslamcı-Batıcı çatışması**

İslamcıların çizgi film piyasasında
hızla artan etkisi alttan alta devam eden
bir çatışmayı da su yüzüne çıkardı.

44

Medya

**2. Promosyon savaşı
için kılıçlar biliniyor**

Üç gazete arasında geçen yıl imzalanan
"Ateşkes" anlaşması sona ererken
sonbaharda başlayacak promosyon savaşına
bu kez televizyonlar da katılacak mı?

46

X

Kültür

Yıkılmayan Efsane Malcolm X'i
Prof. Achille Mbembe yazdı.

49

Para Historya
Bir zamanlar
Ege kıyılarında ticaret

51

İş devrimine doğru

Hızla artan işsizlik sorunu iş tanımını
değiştiriyor. Herkes işsizliğe yönelik
projeler üzerinde çalışırken
André Gorz da yeni solun çözümünü öneriyor

55

Entegresyonun maliyeti
OECD; EFTA, AT, NAFTA
ve diğer bölgesel entegrasyonları
tartışıyor.

58

Tartışma:

"Sol, liberal demokrasiyi savunmalı"

İktisat Dergisi,
Sosyalist Strateji ve Hegemonya kitabının
yazarları Laclau ve Mouffe'nin
İstanbul'u ziyaretleri sırasında
verdikleri konferansı izledi.

63

Akademik Bölüm

Erdoğan Alkin, Tülay Arın, Gülten Kazgan,
Salih Neftçi ve Ergin Yıldızdoğan,
Keynes'i ve Keynes politikalarını tartışıyor

E. Alkin:

"Bugünkü koşullarda Keynes'i
savunmak cesaret ister"

T. Arın:

"Keynes, liberalleşerek geri geliyor"

G. Kazgan:

"Keynes politikalarını doğru anlamak gerekir"

S. Neftçi:

"Keynes ve İktisat politikaları"

E. Yıldızdoğan:

"Peygamber'in 2. gelişi"

KAPAK RESMİ: Özcay Özkay

Değişim dolandırıcılığı ve "Rüzgar Ticareti"

Hürriyet-Sabah-İnterstar üçlü tezgahında üretilen haberlerle hergün "Değişimci" "Devrimci" "Atılımci" "Cesur" gibi sıfatlarla sunuluyor. Bununla yapılmak istenen şeyin bir tür ticaret olduğu artık ayan beyan ortada. Çiller'e içi doldurulmamış "rüzgar" yelkenleri açtıranlar öylesine kendilerinden geçmişler ki sonunda içlerinden biri onları uyarma gereği duydu. Malum üçlünün hergün her vesile ile Tansu Çiller'in değişimci, atılımcı hatta devrimciliğini anlatmakta şirazeden çıkanlara seslenen Mehmet Barlas Sabah'taki köşesinde Çiller'in ikinci "Baba balonu"na dönüştürülme tehlikesi ile karşı karşıya getirildiğini, ancak buna kimsenin hakkı olmadığını yazdı. Özal'ın ölümünden sonra her zamanki maharatiyle usta bir çark edişle "Rüzgar" cılar cephesinde yerini alan Barlas, yandaşlarına seslenirken, Çiller balonun fazla şişirilmeye başlandığını, bu yüzden balonun patlayabileceğini, elde şişirilecek başka balon olmadığı anlamında birtakım uyarılarda bulunuyordu.

Çiller için estirilerek istenen rüzgarın içi doldurulmadığını bu nedenle olayın giderek bir "Rüzgar ticareti"ne dönüştüğüne önce Neşe Düzel değindi. Sonra Mümtaz Soysal da Hürriyet'teki köşesinde bu "Değişim" balonunun gerçekte yalnız dar bir grubun çıkar savaşı olduğunu belirterek makalesine "Rüzgar ticareti" başlığını koydu. Tansu Çiller'in DYP Genel Başkanlığı oradan da Başbakanlığa taşınmasında kullanılan araç olarak ne kadar güzel iki tanımlama. "Rüzgar Ticareti" ve "Değişim dolandırıcılığı".

Çiller'e hergün yeni bir sıfat yakıştıranlardan Ertuğrul özkök, köşe yazısının "Özal gibi geliyor" başlığını Hürriyet'in manşeti olarak kullandı. Bu başlığı kullanan kişi, yıllarca gazetecilik üzerine ders vermiş bir iletişimci. Bu kişi sayfaya koymadan önce şöyle bir okuyup düşünmüyormu, mantığını tartıp muhakeme etmiyor mu?

"Özal gibi gelmek" marifet ise Özal neden gitti? Üstelik Çiller Özal da değildir. Çünkü Özal gerçekten kendi mantığı içinde yeni bir yapı oluşturmuş ve bu yapının bütün araçlarını da kullanmıştır. Şimdi Tansu Çiller, günümüzde nakit akış işlemleri ve kıt kaynakları kendisini

iktidara taşıyanlara tahsis etme gibi düzenlemeler dışında ne yapacaktır? Ayrıca bu düzenlemelerin yapısal zemini ve araçları da Özal'ın getirdiği araçlardır. Öyleyse bunun neresi "Devrim"? Bu nasıl "Atılım"? Hangi "Rüzgar"? Tansu Çiller'in kendi programında ilan ettiği işlerin hangisi "Yeni"dir? 13 yıl önce başlamış, 1989'da da dibe vurmuş bir sürecin uğradığı bir iki küçük zig zagtan sonra Çiller'in "Bunu ben sürdürürüm" demesini "Yeni dönem" olarak tanımlamak riyakarlık değil mi?

Tansu Çiller, Özal'ın oluşturduğu yapının hangi temel özelliğini değiştirecek? Özelleştirme mi yapacak? Bunu Özal ilk günden merhum oluncaya kadar hergün sayıkladı. Ama mümkün olmayacağını da herhalde herkesten çok kendisi biliyordu. Özal'ın tüm istemine karşın gerçek anlamda, daha doğrusu söylediği biçimde bir özelleştirme, yani devletin ekonomiden çekilmesini sağlayamaması işin kendi gerçeğindendir. Yoksa sorun cesaret sorunu değildir.

Dolayısıyla Tansu Çiller'in "En mümeyyiz vasfı" olarak gösterilen "özelleştirme"yi gerçekleştireceğini söylemek, bu noktada O'nu Özal'a benzetmek Özal adına Özal'a haksızlık olur.

Aslında Özal-Çiller paralelligi kuranlar bunu en iyi bilenlerdir. Ama neylersiniz ki bugün bir balona gerek var ve bu balonu şişirmek için de yapay birtakım rüzgarlar imal edilmesi gerekiyor. Balon bulundu şimdi sıra balonu şişirmekte kullanılacak rüzgarın imal edilmesine geldi. Bu imalat için de 10 yıldır kullanılan atılım, yenilikçilik vb. gibi cilalı laflar kullanılıyor. Ama her moda gibi bunun da modası geçecek.

Malum üçlünün bu konudaki cansiperane uğraş, mücedele ve çabalarını anlamak kolay da, bir takım solcuların da aynı zokayı yutması ve yutturmak istemesinin anlamak zor. Bu kişiler değişimden dem vururken, devrimciliklerini de elden bırakmıyor. Sorduğunuzda bu kişiler, Marx "Değişmeyen tek şey değişimdir" dememiş miydi diye yanıtlıyorlar.

Evet, değişmeyen tek şey değişimdir, ancak değişim "Rüzgar ticareti" değildir.

Sivas olayları: Gericiliğin kara lekesi

İktidarların besleyip büyüttüğü gericilik Sivas'ta Türkiye'nin alınına kara bir leke sürdü. Pir Sultan Abdal Şenliklerine katılmak üzere Sivas'a giden ve aralarında Aziz Nesin'in de bulunduğu sanatçı, edebiyatçı ve yazarın kaldığı Madımak Otel'i yakan gericiler 36 yurttaşımızı yakarak öldürmesi yurt içinde ve yurtdışında büyük tepkilere neden oldu. Pir Sultan Abdal Şenlikleri çerçevesinde, 1 Temmuz'da düzenlenen panelde bir konuşma yapan Aziz Nesin'in "Kuran'ın artık eskidiğini" söylemesini bahane ederek saldırıya geçen gericiler, otelde kalan 36

yurttaşımızı yakarken Başbakan Tansu Çiller ve İçişleri Bakanı Mehmet Gazioglu'nun saldırgan güruhu değil de Aziz Nesin'i suçlu gibi göstermesi ise hükümet ortakları arasında krize neden oldu. Sivas olayları nedeniyle SHP yönetimi İçişleri Bakanı'nın istifasını isteyince koalisyonunda ciddi bir çatlak meydana geldi.

Sivas olayları hükümeti oluşturan DYP ve SHP'yi bir birine düşürürken muhalefet partileri de olayı ilişkin yaptıkları açıklamalarda, 36 yurttaşımızı yakarak katleden gericici güruhu değil de Aziz Nesin'i suçlu gibi göstermeye

çalıştı. Bu arada Sivas yakılarak katledilen sanatçıları ile diğer yurttaşlar için düzenlenen cenaze törenleri son dönemde görülen en yoğun katılımlı kitle gösterisi oldu. İstanbul ve Ankara'da Sivas olaylarını protesto etmek amacıyla yüzbinlerce kişi cenaze törenlerine katıldı. Sivas olayları üzerinde bir basın toplantısı düzenleyen Aziz Nesin, siyasi partileri gericiliğe karşı tutumunu al-

çaklık olarak niteledi. Aziz Nesin geçen ay içinde bir de dağıtımı engellenen Aydınlık Gazetesi'ni bizzat kendi eliyle satarak bu konuda örnek bir tutum almıştı. Zira herkes bir yerlerden bir şeylerden çekinip korkarken, 60 yaşındaki Aziz Nesin iskele ve meydanlarda gazete satarak Aydınlık Gazetesi'nin dağıtımını engelleyen resmi ve gayriresmi makam ve kurumlara meydan okudu.

PKK nereye?

Takım elbise ve kravatlı Apo'nun 18 Mart'ta Lübnan'da Bar Elias'ta, bir yanına "Mam Celal" (Talabani)'yi, bir yanına da "özel misyonlu" Ortadoğu gazetecisi Abdülkadır Karabağı'yi alarak düzenlediği basın toplantısı nasıl yeni bir dönem başlatmayı amaçlı idiye, Bingöl olayları ile başlayan süreç de başka bir dönemi ifade ediyor. PKK'nin karşılık almadığı gerekçesiyle ateşkese son vererek saldırılarını turistik bölgeleri de içine alacak biçimde yurt sathına yaymasını bu çerçevede ele almak gerekir. PKK'nin bu saldırılarının bir nedeni Türk ekonomisine darbe vurmak ise, bir diğer nedeni de başta Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkeleri hükümetlerine bir mesaj vermektir. PKK Almanya'ya şu mesajı veriyor: "Eğer bize tavır alırsanız bunun faturasını da göze alırsınız!" Nitekim Almanya'nın PKK'yi yasaklayabileceğini ima etmesi üzerine ERNK bir bildiri yayımlayarak Kohl'e şöyle

seslendi: "Siz Kürt halkına neyi layık görüyorsanız biz de onu istiyoruz ve onu politik yollarla elde etmek istiyoruz. Bize terörist demekten vazgeçin. Bizi karşınıza almakta hiçbir yararınız ve çıkarınız yoktur"

PKK, ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin de istemine uygun biçimde 18 martta yeni bir dönem başlatmak istedi.

Ancak aradan geçen iki aylık süre içinde sorunun çözümü yönünde kayda değer bir adım atılmayınca olaylar yalnız dozunu artırarak yeniden başlamakla kalmadı; Kürt sorunu da bir kez daha belirsizliklere gömüldü.

Bundan sonrasını kimse kestiremiyor. Bu arada geçtiğimiz günlerde ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher'ın Suriye Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmede Suriye'nin "Apo'yu kovması"nı istediği yolundaki haberler Kürt sorunun giderek uluslararası bir sorun haline gelme yönünde hızla geliştiğini gösteriyor.

Azerbaycan:

Mafyalararası petrol savaşı

Azerbaycan'da MHP'li bindirilmiş kitaların desteği ile Cumhurbaşkanlığına seçilen Ebulföz Elçibey, bir yandan "Ermeni saldırılarına karşı milli birlik" çağrılarını yaparken bir yandan da elinde bulundurduğu devlet gücünü kullanarak rakiplerini temizleme operasyonunu sürdürmek istemesi kendisini koltuğundan etti. Uzun süreden beri yaşanan gelişmelerin Azerbaycan'da böyle bir noktaya geleceği belliydi.

Zira Elçibey'in "Halk Cephesi" ile Suret Hüseyinof'un başında bulunduğu genelkurmay, siyasi ve askeri kurumlardan çok birer mafya örgütü gibi çalışıyor, herkes elinde bulundurduğu gücü rakibine karşı kullanıyordu.

Dolayısıyla kimse kimseyi kandırmasın, Azerbaycanda yaşanan olayların temel nedeni siyasi olmaktan çok, uluslararası bağlantıları da olan mafya gruplarının petrol savaşından başka bir şey değildir. İran, Türkiye, ABD ve Rusya da olaylarda çıkarlarına göre taraf tutmaktadırlar. Yoksa meşru hükümet, istikrar vs kimsenin umurunda değildir. Bu arada Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan petrol anlaşmasının askıya alınmasıyla bu savaşta şimdilik ilk kaybedenin Türkiye olduğu izlenimini veriyor.

İktidar savaşında Türkiye'nin resmi ve gayri resmi olarak desteklediği Elçibey, daha önce de olduğu gibi bugünkü petrol paylaşım savaşında da gerçek anlamda bir cumhurbaşkanı gibi değil, elinde silahlı bir güç de bulunduran mafyavari bir grubun lideri olarak davranmıştır. Aynı şekilde Suret Hüseyinof da siyasi muarız kimliği ile değil elinde bulundurduğu genelkurmayın gücünü kullanarak payına düşeni almaya çalışmıştır. Eski KGB şefi Haydar Aliyev'in "Kurtarıcı Uzlaştırıcı" kimliği ise tümüyle yapaydır. Bu kavgada kendi adına değil, halk istediği için Elçibey'i istifaya çağırın İltibar Memedof da gerçek anlamda bir muhalefet lideri olmaktan çok, o da diğerleri gibi petrol mayfasının bir kesiminin temsilcisi olarak yer almaktadır.

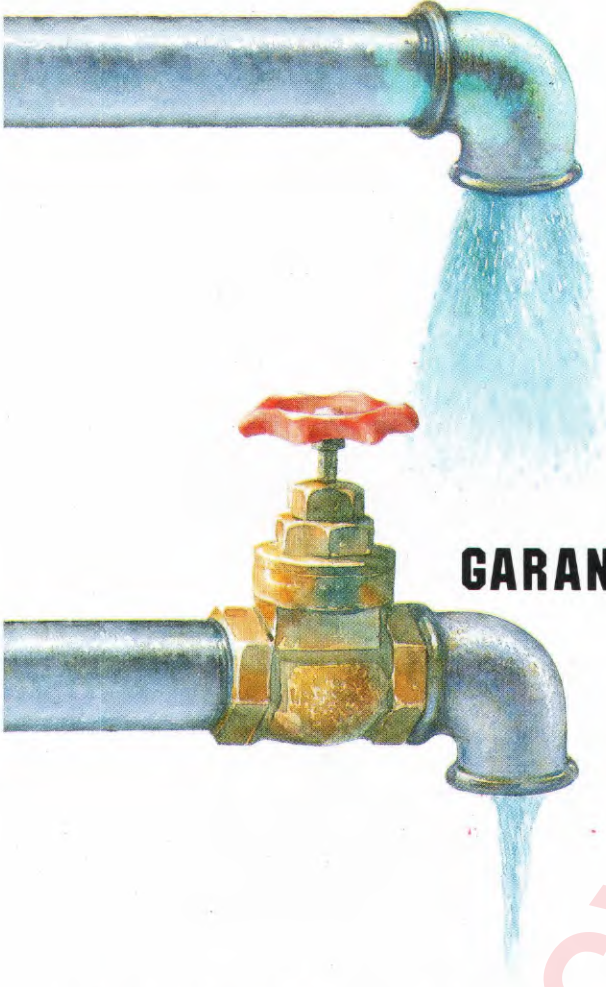
Evet, "isyancı asi" olarak ilan edilip hakkında vatana ihanet davası açılacakken şimdi "Milli kahraman" sıfatı ile Başbakan olan Hüseyinof'tan, kendisini yeterince desteklemedikleri için Türkiye'ye ve ülkedaşlarına kızgın olan Ebulföz Elçibey'e, İktidar Memedof'tan Haydar Aliyev'e kadar Azerbaycan kavgasında yer alan herkesin birinci amacı grubu adına Azerbaycan petrolünden pay almaktır.

30 Yıllık Kalite ve Güven: Aygaz

LPG temin, depolama, dolum ve dağıtımının yanı sıra, modern yaşamın gerektirdiği tüm dayanıklı tüketim ürünlerini, Türkiye çapında 1000'i aşkın bayii ile hizmetinize sunan

Aygaz; 30 yıldır kalite ve güveni evinize getiriyor, A'dan Z'ye tüm ürünleriyle rahatı ve kolaylığı yaşıyor.

KREDİYİ GERİ ÖDERKEN...

GARANTİ LEASING'E KİRA ÖDERKEN.

Garanti Leasing'den kiralayacağınız yatırım mallarında, vade süresini ve ödeme planını kendi nakit akışınıza göre düzenleyebileceğinizi biliyor muydunuz? Bu ve diğer birçok avantajdan yararlanmak için yapacağınız şey çok basit: 274 17 68'i arayarak ya da en yakın Garanti Bankası Şubesi'ne uğrayarak Garanti Leasing ile bağlantı kuracaksınız. Ve "Garanti finans dünyası"nın yaygın ilişkilerinden, Garanti Leasing'in size sunduğu büyük kolaylıklardan dilediğiniz gibi yararlanacaksınız.

Üstelik, kiraladığınız yatırım malı, dönem sonunda sizin olacak...

İdris Küçükömer anıldı...

İktisat Fakültesi eski öğretim üyelerinden Prof. Dr. İdris Küçükömer ölümünün altıncı yılında Büyükdada'daki mezarı başında anıldı. İktisat Fakültesi'nin ilk mezunlarından olan Küçükömer, mezuniyetten sonra Fakülte'de kalarak öğretim üyeliği yapmış, 1960 sonrası koşullarında hem Fakülte'nin hem de kendi kuşağının kimliklerini belirleyen koşullarda yankı yapan görüşler ortaya atmıştı. 5 Temmuz 1987'de yitirdiğimiz İdris Küçükömer'i anma toplantısına aynı kuşaktan dönem arkadaşları Prof. Gülten Kazgan ile Prof. Haydar Kazgan da katıldı. Katılanlar arasında Cemiyet Başkanı Ufuk Uras,

Yrd. Doç. Dr. Kuvvet Lordoğlu ile Alpay Biber, Selahattin Okur ve Yücel Yaman da bulundu. Küçükömer'i anma toplantısında, Hoca'nın İTÜ'den öğrencisi olan Süleyman Balkan ile onu yalnızca kitapları ve eserlerinden tanıyan genç öğrenciler de vardı. Anma toplantısına Prof. Küçükömer'in eşi Meral Küçükömer ile ilkökul öğrencisi oğlu Mehmet Şakir ile Ahmet Kadir de katıldılar.

Gülten Kazgan, mezarı başında yaptığı kısa konuşmada, kendi kuşaklarından kadroların ilk öğretim üyeleri olarak göreve başlaması ile "Bir yandan bizim kişiliğimiz geliyordu, diğer yandan da Fakülte'nin

kimliği bugünkü imajına kavuşuyordu" dedi. Haydar Kazgan ise Küçükömer'i Tanzimat'ın sanat ve düşünce adamı Şinasi'ye benzettiğini söyledi. Kazgan, "Şinasi'nin 1860'lı yıllarda sözlüğü bulunmayan Türk diline sözlük kazandırma hayali ve ideali ile Küçükömer'in Türkiye'nin yakın dönem olaylarının tarihini yazma, yorumlama ve onlardan sosyal, iktisadi, siyasi yeni sonuçlar çıkarma isteği birbirine benziyordu" dedi. Anma töreninde İFMC Başkanı Ufuk Uras da düşünce hayatımızda iz bırakan Cemiyet mensupları için, onları sürekli hatırlayacak girişimlerde bulunmak istediklerini söyledi. Uras, bu nedenle İdris Küçükömer adına sonbaharda bir toplantı düzenleyeceklerini belirtti.

İspanya Seçimleri

Geçtiğimiz ay başında İspanya'da seçimler yapıldı. Seçimleri Sabah gazetesinin İspanya muhabirinden izleyenler hatırlar.

26. Mayıs. '93 Çarşamba. Sabah gazetesi Nilgün Cerrahoğlu imzalı haberinde son kamuoyu yoklamalarını değerlendiriyor: "İspanyol Sosyalizmi'nin tarihi liderinin, bu ülke dışında kimsenin tanımadığı mütevazı bir vergi müfettişi tarafından yenilmesi, can çekişen Avrupa sosyalizmine belki de son darbeyi

indirecek" deniyordu.

30. Mayıs. '93 Pazar. Yine aynı muhabir "İspanyada sağ iktidara yaklaşıyor".

4. Haziran. '93 Cuma. Aynı muhabirin haberi "İspanyolların Sosyalizm rüyası bitti" spotuyla birinci sayfadan giriyordu.

Haksızlık etmeyelim. Aynı muhabir seçimlerin yapıldığı 6 Haziran'da herhalde her ihtimale karşı diyerek "Gonzalez birkaç sandelyelik farkla kazanabilir" yorumunu da yapmıştı.

İspanya haberleri böyle olunca, Sabah okuyanların "sosyalistler İspanya'da kaybedecek" demesi doğaldı. Ancak öyle olmadı, seçimleri sosyalistler kazandı.

8. Haziran. '93 Salı. Bugüne kadar ki haber ve değerlendirmeleri yapan sanki kendisi değilmiş gibi, aynı muhabir seçimlerden bir gün sonra: "Gonzalez'in son mucizesi. Tüm karizmasını ve kişisel prestijini ortaya koyan ve seçimleri kendi adına yapılan bir referanduma dönüştüren Gonzalez'e tarih ve talih yardımcı oldu" değerlendirmesini yaptı.

"Pes doğrusu, bu kadar aymazlık olmaz!" dememek elde değil.

Kocayusufpaşaoğlu TOPRAKBANK'ta

Toprakbank Genel Müdürlüğüne Selim Kocayusufpaşaoğlu getirildi. İ.Ü. İktisat Fakültesi mezunu olan Kocayusufpaşaoğlu, bankacılık mesle-

ğine Akbank'ta müfettiş yardımcısı olarak başladı. Akbank'ta müfettişlik, Dış İlişkiler Müdürlüğü, ve Frankfurt temsilciği de yapan Selim Kocayusuf-

paşaoğlu daha sonra Sabancı Holding'e bağlı çeşitli şirketlerde görev yaptı. Toprakbank'a transfer olmadan önce Sabancı Holding'te üst

düzyer yöneticilik yapıyordu. Selim Kocayusufpaşaoğlu'nun Toprakbank'ta Genel Müdürlüğü'nün yanı sıra murahhas aza olarak da görev yapacağı bildirildi.

Öte yandan sermayesini 200 milyar liradan 500 milyar liraya çıkaran Toprakbank'ın şube sayısının da 11'e ulaştığı bildirildi.

TÜSİAD'dan Çiller'e "Deklarasyonlu destek"

Tansu Çiller'in Hükümeti kurmakla görevlendirildiği günlerde toplanan Türk Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) Yüksek İstişare

TÜSİAD BAŞKANI HALİS KOMİLİ

Konseyi'nden beklendiği gibi "Yeni başbakana destek" kararı çıktı. Toplantıda söz alan konuşmacılar, yeni başbakanı kendilerinden biri olarak gördüklerini, Çiller'in kendi içlerinden çıktığını, dolayısıyla sorunlarını da iyi bildiğini belirterek, böyle bir başbakanın kendileri için büyük şans olduğunu söyledi. Yüksek İstişare Konseyi Toplantısında bir konuşma yapan TÜSİAD Başkanı Halis Komili ise, yeni başbakanı acı reçete politikasını tavizsiz olarak uyguladığı sürece destekleyeceklerini belirterek, acı reçete için Çiller'in hemen yapması gereken işleri de bir

deklarasyonla açıkladı. TÜSİAD Başkanı Halis Komili, Türkiye ekonomisinin politik istikrarsızlıkla başının derinde olduğunu belirterek, seçim ekonomisi istemediklerini, Çiller'in acı reçetesini tavizsiz olarak uygulamasını beklediklerini söyledi. Komili, bu dönemde yatırıma değil tüketimi özendirilen politikalar uygulanmasını istediklerine dikkat çekerek taleplerini şöyle sıraladı: "Gümrük Birliğinin sarsıntısız bir biçimde oluşturulması için AT ile bir an önce bu geçişin takvimi belirlenmelidir.

"Türkiye'nin yeni bir erken seçime tahammülü yoktur. Gerekiyorsa mahalli seçimlerle milletvekili genel seçimleri aynı tarihlerde yapılmalıdır. "Dünya fiyatlarının üstünde destekleme alımlarından vazgeçilmelidir.

Bankacılıkta Otomasyon, Verimlilik ve Endüstriyel İlişkiler paneli yapıldı

İFMC'nin 50 yiletkinlikleri çerçevesinde bankacılık komisyonunun düzenlediği "Bankacılıkta otomasyon, verimlilik ve endüstriyel ilişkiler" paneli 26. Haziran.93 günü Sehereton otelinde yapıldı.

Oturum başkanlığını Prof.Dr. Besim Üstünel'in yaptığı toplantıya açılış konuşması için çağrılı olan İmrren Aykut politikadaki yoğunluk nedeniyle katılamadığını bildirdi.

Dr.Sudi Apak,Dr.Melih Baş,Prof.Dr. Toker Dereli,Cihaner Keskin,Dr. Caner Öner'in konuşmacı olarak katıldığı toplantı espirili bir tartışma havası içindeydi.

Yapılan konuşmalarda:Bilgisayarların yoğun kullanımının bankacılık sektöründe sürekli yenilenerek devam ettiğini,teknolojinin kendi kendini yönlendirir hale geldiğini,sonuç olarakta sektörde çalışanlarda indirimle gidildiğini bununda ciddi bir probiyem olduğu ifade edildi.

Verimlilik tekniklerinin hiç bir özel yorum yapmadan,kültürel duruma uyup suymadığını düşünmeden uygulandığını özellikle kalite çemberleri uygulaması sonucu ortaya çıkan gelişmelerin işverenler tarafından işçiler aleyhine budanarak sürdürüldüğüne dikkat çekildi. Ayrıca yoğun teknoloji kullanımının çevre kirliliğine yol açtığını,işletmelerin bunu dikkate almak zorunda oldukları ifade edildi.

Toplumsal Araştırmalar Vakfı Başkanlığı'na Gürsoy getirildi

Sosyalistlere ve muhaliflere bir yaşam alanı olmayı hedefleyen "Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat İçin Vakıf"ın kuruluş çalışmaları tamamlanarak ilk genel kurulu yapıldı. 4 Temmuz'da yapılan genel kurulda vakıf başkanlığına Prof. Dr. Gencay Gürsoy getirildi.

Geçen yılın sonunda başlatılan kuruluş çalışmalarının son aşamaya gelerek yasal prosedürün tamamlanmasıyla vakfın resmen faaliyete geçtiğini belirten vakıf yöneticileri, genel

kuruldan sonra, kuruluş sırasında belirlenen dört önemli projeyi peş peşe gündeme getireceklerini söyledi. "Toplumsal Araştırmalar Kültür ve Sanat İçin Vakıf" öncelikli olarak vakıf bünyesinde bir "Araştırma Enstitüsü" kurulmasını hedefliyor. Vakfın üzerinde durduğu diğer projeler ise, İletişim ağı bilgi bankası ve Kültür sanat merkezinin faaliyete geçirilmesi. Vakıf ayrıca özgür yayıncılık yapacak bir radyo kurmayı hedefliyor.

Çağdaş, atılcı Bankacılık

Dev projelerin finansmanı

Menkul değerler ve portföy yönetimi

En düşük faizli

En kolay ödeme koşullu

Yuva kredisiyle halkımıza büyük destek

Konut yapımında titizlik

Konut pazarlamasında uzmanlık

İnşaat sektöründe güçlü öncülük

Köklü geçmiş, tecrübe, gelenek

Geleceğin dünyasına bugünden hazırlık

Hizmette uzmanlığın ve güvenin ayrıcalığı

RENK DEVRİMİ

Dünyada Bankacılık, cari hesap cüzdanı sınırlarını aşan... Kompüterize ve evrensel

bir kavramdır bugün... Türkiye'de Emlak Bankası, Bankacılık boyutlarını yeni ufuklara

taşıyan... Yeni ve genç bir kadroyla güvenli bir geleceğe yatırım yapan kurumdur bugün...

EMLAK BANKASI

"Daha Uygar Bir Yaşam İçin"

Bankacılık teknolojisinde yeni dönem:

ZİRAAT SELF SERVİS

Bu ışık, sizi bankacılıkta teknolojiye davet ediyor. Ziraat en gelişkin teknolojiyi kullanarak gerçek Self Servis Bankacılığı başlatıyor.

Türkiye'de ilk kez Self Servis Döviz Bozdurma Terminali:

Ziraat Self Servis Döviz Bozdurma Terminalleriyle, 14 ayı dünya parasını istediğiniz an günlük kurdan Türk Lirasına çevirin.

Bankkart'ınızla gece gündüz para çekme-yatırma imkanı:

Ziraat'ın on-line hizmet veren şubelerinde vadesiz hesabınız varsa, hemen bir Bankkart alın. Sonra, Ziraat Self Servis Terminalinin kolaylığını yaşayın. Bankaya girmeden Bankkart'ınızla her an para ve çek yatırın, para çekin, havale gönderin, hesap durumunuzu öğrenin.

Ziraat'ın hizmetlerini Self Servis Danışman'ınıza sorun:

Evet, Türkiye'de ilk kez altın fiyatlarından yatırım fonlarına, kredi olanaklarından faiz oranlarına kadar öğrenmek istediğiniz her şeyi

ekrana dokunarak "Ziraat Self Servis Danışman" terminale sorun. Günün her saati, anında cevap alın.

Yarın yurtçapında yaygınlaşacak olan bu hizmetlerle, Ziraat Self Servis Bankacılık çağının kolaylığını yaşayın.

Ziraat'te teknoloji konuşur. Vakit geçirmeden siz de yararlanın.

T.C. ZİRAAT BANKASI

"Hizmetbank"

Dünya ekonomisinin krizine çözüm aranıyor Keynes geri mi geliyor?

*'80'li yıllara damgasını vuran monetarist politikaları sorgulanıyor. ABD'de Bill Clinton'ın iktidara gelmesi ile daha da yoğunlaşan dünya ekonomisi için yeni politika arayışları tartışılırken gözler yeniden Keynes'e dönüyor. Ancak '90'ların dünyası 30'lu, 40'lı yılların dünyasından çok farklı sorunlarla karşı karşıya.**

HAKAN GÜLDAĞ

Dünya'da hükümetler yeni arayışlar içinde. Bunun nedenini anlamak da zor değil. Çünkü artık eski ekonomik politikalar işlemiyor. Özellikle sanayileşmiş Batılı ülkelerin içinde bulunduğu ekonomik durgunluk toplumlarda huzursuzluk yaratıyor. Bu koşullarda hükümetler durgunluk dönemini atlatacak, muhalefetler ise kendilerini iktidar yapacak politikalar üretmek peşinde.

Keynes bugünlerde sık sık sözü edilen isimlerden biri. Keynesçi politikaları kaldırıp bir tarafa atmış olan politikacılar ve kimi iktisatçılar bu kez monetarist politikaları rafa kaldırıp, Keynesçi politikaları bulundukları tozlu raflardan indirme peşindeler. Financial Times, Wall Street Journal, The Economist gibi uluslararası iş dünyasının önde gelen yayın organlarında "ekonomik koşulların Keynes'i geri çağırdığı" yorumları yapılıyor.

İçinde bulundukları krize bir çözüm olur umuduyla iktidarlar da bir zaman önce "aşağılayarak" terk ettikleri politikalara dönme hazırlığı ve pazarlığı yapıyorlar. Çünkü özellikle zengin ülkelerde serbest piyasanın ve liberal uygulamaların herşeyi çözeceği propagandasının büyüsnü üzerinden atan geniş kesimler, iktidarları politikalarını değiştirmeye zorluyor.

Bunun en önemli işaretlerinden birini Amerikan seçmenleri verdi. Monetarist politikaların uygulayıcısı Reagan ve onun izleyicisi Bush'a karşı Demokrat Parti'nin adayı Clinton, yoksulların yaşam koşullarının iyileştirilmesinden sağlık reformuna, hatta gençlerin iş bulması için eğitim reformuna kadar hükümetin üstleneceği pek çok vaadde bulunarak iktidara geldi. İngiltere'de ise Thatcher hükümetinin yerine sosyal

politikalara daha fazla ağırlık vereceğini vaad eden bir başka Muhafazakar, John Major işbaşına geçti.

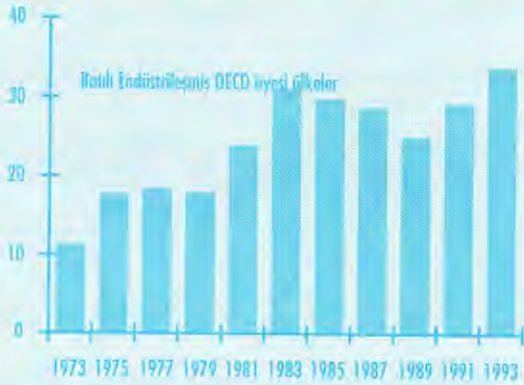
Ancak tüm bu değişiklikler Keynes politikalarının hızla ve aynen uygulanacağı anlamına gelmiyor. İktisatçılarımıza göre, belki Keynes politikaları değişerek, hatta "liberalleşerek" kendine uygulamada bir yer bulacak. Belki de Keynes'e geri dönmek bile "Makro iktisadın bugün gelinen noktadan daha ileri götürülmesiyle mümkün olacak". Hatta kimilerine göre, bugün zamanı gelmiş olsa da Keynes politikalarını savunmak "cesaret" istiyor. Hatta önde gelen İngiliz ekonomi dergisi The Economist'te (3-9 Temmuz 1993) yazıldığı gibi, Amerika'da ve Avrupa'da hükümetlere resesyondan çıkılması için önerilen büyük değil, küçük bütçe açıklarına sahip olmaları gerekliliği gibi "Keynes'i mezarında ters döndürecek" politikaların sürüp gitmesi de mümkün.

Dünya ekonomisinde eski politikaların artık işlemediğini öne süren kimi iktisat politikacıları, gelişmelerdeki başarısızlığın faturasını geçtiğimiz on yıla damgasını vuran liberal ekonomi anlayışına bağlıyorlar. Yavaş büyümenin nedenini "talep yönetimi" gibi "Keynesçi teknikler" in bir tarafa bırakılmasında görüyorlar. Ayrıca ticaret politikalarındaki kaosu; geleceği GATT görüşmelerinin değil, benzer yapıdaki, benzer politikaları uygulayan hükümetlerin ikili ya da bölgesel ticari ilişkilerin belirleyeceğini görmemekten ileri geldiğini söylüyorlar. Yine bu iktisatçılara göre, döviz kurları piyasasındaki kaos, Avrupalı hükümetlerin parasal politikalarında bağımsızlıklarından feragat etmelerinden ve bu politikaların oluşturulmasını Alman Merkez Bankası Bundesbank'a bırakmalarından kaynaklanıyor.

Her krizde Keynes

1930'lara kadar dünya çapında "klasik" iktisat politikaları egemendi. Bu görüşe göre, piyasa sistemine dayanan özel girişim ekonomisi yalnız tam istihdamda dengede bulunuyordu. E-

ZENGİN BATIDA İŞSİZ SAYISI (milyon işsiz)

bundan başka bir müdahaleyle karşılaşmamalıydı. Bu-
na göre devlet harcamaları kısılmalı ve bütçe denge ha-
linde olmalıydı.

Monetaristlerin de ekonomiyi düzenlemek için tek-
nikleri vardı, ama bunlar Keynesçi teknikler gibi sofis-
tike, sadece iktisatçıların uygulayabileceği "ince ayar-
lar" değildi. "Devlet para politikasına karışmasın, piya-
saya müdahale edilmesin" yeterdi.

Reaganizm ve Thatcherizm ile birlikte, daha çok A-
merika bağlantılı ülkeler başta olmak üzere tüm dünya
çapında bir serbest piyasa dalgası yayıldı. İlk zamanlar
Reagan ve Thatcher özel sektörden büyük destek aldı.
Ayrıca piyasayı serbestleştirerek ekonominin canlan-
dırılacağı, işsizliğin azalacağı vaadine ümit bağlayan
geniş kesimler de bu politikalara destek verdi.

Monetarist uygulamalar sırasında özellikle büyük
sermayenin keyfi yerindeydi. Ekonomi, safralarından,
verimsiz işletmelerden ayıklanıyor, özelleştirmelerle ö-
zel sermayeye kaynak aktarılıyor, vergiler düşürülüyor-
du. Bu atmosfer içinde "yüksek ücret artışı isteyip" ka-
pitalistlerin "canını sıkırmaya başlayan" sendikaların da
"yatırımları caydırarak, işsizliğe neden oldukları" ge-
rekçesiyle sesi kısılmıştı.

Piyasa canlanmış, ekonomik büyüme artmıştı. Fi-
nans kesimi iyice canlanırken, globalleşmenin ve para-
nın dolaşımının hızlanmasıyla, bankalar büyüyor, bor-
salar rekor üzerine rekor kırıyorlardı.

Ama bütün bu parlak gelişmenin ardında madalyo-
nun öbür yüzü giderek ön plana çıkmaya başladı. İşsiz-
liği azaltacağı vaadiyle iktidara gelen monetarizm savu-
nucuları işsizliğe çare olamamışlardı. Ne İngiltere'de
ne de ABD'de işsizlik azalmadı. Aksine arttı. Özelleş-
tirmeler sonucunda fabrikalar kapatıldı, işsiz sayısı İn-
giltere'de 3 milyona dayandı. ABD'de "evsiz"lerin sayı-
sı hızla artarak 4 milyonu buldu. Artık ABD'de 35 mil-
yon insan yoksulluk sınırı altında yaşıyordu.

Sonunda, monetarist politikalara yöneltile eleştiri-

lerin dozu artmaya başladı. Thatcher'da 1985'te tele-
vizyona çıkıp "Ben zaten hiç bir zaman monetarist ol-
madım" deyince, "sorgulanamaz" görülen monetarist
politikalar orasından burasından çekistirilmeye baş-
landı. 1987 Ekim'inde ABD'nin en büyük borsası Wall
Street'de patlak veren ve tüm piyasaları allak bullak e-
den borsa krizi ise monetarist politikalara olan güveni
iyice sarstı. 1990'da zengin ülke ekonomilerinin dur-
gunluğa girmesi, 1991'de Tokyo Borsası'nda yaşanan
çöküş ve 1992'de Avrupa para krizi ile monetarist po-
litikalar iyice gözden düştü.

Durum parlak değil

Bugün dünya ekonomisi bir kriz yaşıyor.
Kopenhag'da toplanan AT zirvesi de gündem
"ekonomik kriz ve işsizlik". Zengin ülkeler kulübü G-
7, Tokyo'daki toplantısında liderler tarafından sık sık
"sorunların üstesinden gelineceği" vurgulandı.

Dünyada ekonominin önümüzdeki dönemde
göstereceği gelişmeye ilişkin tahminler de pek parlak
değil. Dünyanın en büyük ekonomisi olan Amerikan e-
konomisinin büyüme oranı yüzde 1.8'de kaldı.

ABD dışındaki diğer büyük ekonomilerde de 1993
yılıının 1992'den daha kötü geçeceği düşünülüyor. O-
ECD uzmanları 1993 yılı için yaptıkları tahminlerde
Japon ekonomisinin daha önce belirtilen yüzde 3'lük
büyüme hızını yüzde 2.3'e çekiyorlardı. Haziran başın-
da yeni tahminler yapan OECD uzmanları, bu kez Ja-
pon ekonomisinin 1993'de yüzde 1 büyüyeceğini "ileri
sürdüler."

Dünyanın üçüncü büyük ekonomik gücü Alman-
ya'nın ise 1993 için öngörülen yüzde 1.2'lik büyüme
hızı son tahminlerde eksi 1.9'a düşürüldü. OECD'nin
Avrupa ekonomisi için yaptığı tahmin yüzde 1.2'den
eksi 0.3'e düşürüldü.

Ayrıca OECD ülkelerinin bütçe açıklarının
GSYH'ya oranı 1989'da yüzde 1'den, bu yıl yüzde
4.2'ye sıçradı. Kamu borçlarının GSYH'ya oranı ise
1980'deki yüzde 42'den yüzde 63'e fırladı.

Öte yandan OECD ülkelerinde işsizlik hızla artıyor.
Yalnızca zengin ülkelerde işsiz sayısı 36 milyona ulaştı.

Dünya ekonomisinde görülen sorunlar, sanayileş-
miş ülkelerde yaşanan resesyonun etkisiyle gündeme
gelen Keynesçi ya da onun türevi politikaların dünya e-
konomisinin krizine çözüm olup olamayacağı sorusu-
nu akla getiriyor. Şimdilik bu soruya cesaretle "çözüm
olacak" yanıtını verenler pek yok. Ama hükümetler ol-
dukça eski ve epeyce su almış kapitalizm gemisini yüz-
dürececek bir başka politika bulamazsa neden olmasın?

**Keynes ve Keynes Politikaları ile ilgili dosyayı oluşturan
Erdoğan Alkin, Tülay Arın, Gülten Kazgan, Salih Neftçi ve
Ergin Yıldızoglu'nun değerlendirmeleri Akademik bölüm'de.*

KEYNES'İ TARTIŞTIRAN TABLO

OECD TAHMİNLERİ	En Son			Aralık '92	
	92	93	94	93	94
Reel GSYH*					
ABD	2.1	2.6	3.1	2.4	3.1
Japonya	1.3	1.0	3.3	2.3	3.1
Almanya	2.0	-1.9	1.4	1.2	2.9
OECD Avrupa	1.0	-0.3	1.8	1.2	2.5
Toplam OECD	1.5	1.2	2.7	1.9	2.9
ENFLASYON*					
ABD	2.6	2.6	2.4	2.3	1.9
Japonya	1.8	1.6	1.7	1.7	1.7
Almanya	5.4	4.9	3.1	4.6	3.3
OECD Avrupa	4.9	4.1	3.9	4.9	4.2
Toplam OECD	3.3	3.0	2.8	3.2	2.8
İŞSİZLİK*					
ABD	7.4	7.0	6.5	7.3	6.9
Japonya	2.2	2.5	2.6	2.3	2.4
Almanya	7.7	10.1	11.3	8.3	8.1
OECD Avrupa	9.9	11.4	11.9	10.6	10.5
Toplam OECD	7.9	8.5	8.6	8.2	8.1
BÜTÇE DENGESİ*					
ABD	-4.7	-3.8	-2.9	-4.3	-3.4
Japonya	1.8	0.1	-0.1	0.4	0.5
Almanya	-2.8	-4.1	-4.1	-3.2	-2.7
OECD Avrupa	-6.0	-7.1	-6.6	-5.4	-4.8
Toplam OECD	-3.8	-4.2	-3.6	-3.8	-3.2
ÖDEMELER DENGESİ					
ABD	-1.0	-1.3	-1.4	-1.1	-1.1
Japonya	3.2	3.3	3.3	3.3	3.3
Almanya	-1.3	-1.5	-1.5	-1.2	-1.2
OECD Avrupa	-0.8	-0.8	-0.7	-0.6	-0.5
Toplam OECD	-0.2	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1
KISA FAİZ ORANLARI†					
ABD	3.4	3.0	3.8	3.1	4.0
Japonya	4.3	3.4	3.5	3.6	3.8
Almanya	9.5	7.0	4.7	7.8	6.5
4 AT üyesi	11.0	4.0	5.8	4.9	6.1
DÜNYA TİCARETİ BÜYÜME HIZI	5.5	4.0	5.8	4.9	6.1

ekonomi tam istihdamdan geçici olarak ayrılırsa bazı "sihirli", "görünmez" güçler harekete geçip onu tam istihdama döndürürdü. Yani dünya üzerindeki firmaların karlarını artırma mücadelesi ile ihtiyaçlarını karşılama çabası içindeki tüketiciler arasındaki kendiliğinden ilişki tüm sorunları çözer, arz ve talebin istikrarlı bir dengeye oturmasını sağlardı.

Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill, Alfred Marshall ve A.C. Pigou gibi klasik ve neoklasik görüşlere sahip iktisatçılara göre, mademki piyasa kendi dengesini kendisi buluyordu, öyleyse hükümetlerin biricik görevi "herşeye kadir" piyasanın düzenli işlemesi için kuralları koymak ve mali araçları sağlamaktır.

Kapitalizm uzun bir süre bu görüşlerin sorgulanmadığı bir dönem yaşadı. Ama 1930'larda yaşanan depresyon bu görüşleri de bunalıma soktu. Artan işsizlik ve sayısız iflas karşısında klasik görüşler bir tarafa itildi.

İşte "Keynes devrimi" bu noktada geldi. Peygamber Keynes, güvenilirliğini yitiren klasik okulun görüşlerine karşı çıkıyor, piyasanın "görünmez, sihirli eli" yerine "devletin yol gösterici elini" öneriyordu.

"Devlet işsize çukur kazdırın"

Keynes, klasik ekonominin aksine, teorik olarak ka-

pitalist bir ekonominin tam istihdam altında dengede olabileceğini ve klasik ekonominin bu genel teoride özel bir durum olduğunu varsayıyordu. Bu durumun gerçek dünyada uygulanması ise felaketlere yol açardı. Piyasalar kendi kendilerine dengeye gelemezdi. Öyleyse hükümetler dengeyi ekonomiye müdahale ederek gerçekleştireceklerdi. Ekonomi durulurken işsizlik artacak, ekonomi genişlerken azalacaktı. Tüketimi ve yatırımları teşvik eden hükümet harcamaları, bunu yönlendiren sanayi ve büyüme politikaları işsizliği ortadan kaldırılabildi.

Keynesçi politikalar ABD'de Başkan Roosevelt'in ikinci başkanlığı (1937-1941) döneminde, II. Savaş sırasında, Kennedy ve Johnson'un başkanlıkları döneminde yaygın şekilde uygulandı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da da Keynes politikaları gündeme geldi. Bunun etkisiyle hükümet politikalarına "sosyal devlet", "sosyal güvenlik" kavramları yerleşti.

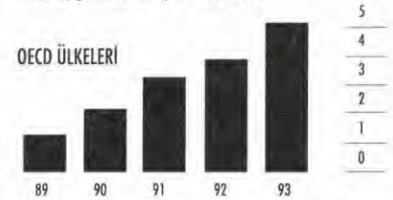
Ama 1970'li yıllarda yaşanan stagflasyon Keynesçi politikaların sonu oldu. Keynesçi politika, genel talep fazlasından kaynaklanan enflasyonun ortadan kaldırılması için hazırlanmıştı. Bu politika 1970'lerin ilk döneminde yaşanan petrol kriziyle beraber, önce petrol ardından da gıda maddeleri gibi malların fiyat artışlarından kaynaklanan enflasyona çözüm bulma yönünden uygun değildi. Ekonomik büyüme zorlandıkça, hükümet harcamaları ve gevşek para politikaları işsizliğe ve enflasyona yol açıyordu.

"Gölge etmeyin yeter"

1970'lerde ortaya çıkan kriz "beklenmedik bir durumdu" ve hükümetleri şaşırttı. Alelacele ekonomi politikalarını değiştirmeye çalışan politikacılar, bu kez 1950'lerden başlayan, 60'lı yıllarda Milton Friedman öncülüğündeki Chicago Okulu tarafından geliştirilen monetarist akıma hızla sarıldılar. Monetarizm, anti-Keynesçi bir tepkiydi ve klasik ekonomi görüşünün yeni bir ifadesiydi.

Monetaristlere göre, hükümetlerin ekonomiye müdahalesi piyasayı bozuyor, enflasyona yol açıyordu. Friedman, "ürettiğimizden fazla harcarsak kaçınılmaz olarak enflasyon artar" diyordu. Bu da piyasada istikrarsızlık yaratıyordu. İstikrarsızlığın sonucu ise işsizlik olacaktı. Öyleyse işsizlikle değil, enflasyonla mücadeleye öncelik vermek gerekiyordu. Monetaristlerin politikası para miktarında sürekli, fakat sınırlı bir artışı öngörüyordu. Özel ekonomi

Bütçe açığı (GSYH'nin yüzdesi olarak)

Bir Nil Gezintisi !

Çanakkale Seramik'in '93 yeniliklerinden
yalnızca biri: NİL Serisi...

25x33 cm.

Üç ayrı renk alternatifli: Şeftali, Şampanya, Gri

Nil'in gizemli güzelliğini, sizin coşkusunu
banyo ve mutfaklara taşımamız için...

Çanakkale Seramik
ÇANAKKALE GEÇİLEMEZ

EKONOMİK VE SOSYAL GÖSTERGELER

KONSOLİDE BÜTÇE (Ocak-Mayıs/Milyar TL)

	1992	1993	Değişim (%)
Gelirler	56.584	113.511	100.6
Giderler	72.188	160.604	122.5
Açık	15.604	47.093	201.8

MİLLİ GELİR

GSMH Değeri (1992) trilyon TL	1.072
Büyüme Hızı (1992) Yıllık (%)	5.9
Büyüme Hızı (1993 Tahmin)	5.0
Kişi Başına Milli gelir (1992) \$	2.622

DEVLET BORÇLARI

	1992 Aralık Sonu	1993 Mart
İç Borç Stoku (Milyar TL)	181.952	220.319
-Tahviller	73.931	81.503
-Bonolar	42.247	75.129
-Avanslar	31.000	36.943
-Konsolide Borçlar	34.475	26.745
Dış Borç Stoku (Milyon Dolar)		50.961
-Orta ve Uzun Vadeli		40.758
-Kısa Vadeli		10.203

BAZI SANAYİ MALLARININ ÜRETİM MİKTARLARI (Ocak-nisan)

	1992	1993	Değişim
Çimento (bin ton)	6.912	7.404	7.1
Sıvı çelik (bin ton)	3.184	3.685	15.7
Linyit (bin ton)	14.851	14.036	-5.5
Elektrik enerjisi (milyon kw/s)	21.459	21.459	10
Otomobil (adet)	87.826	110.434	25.6
Televizyon (adet)	771.583	630.529	-18.2
Buzdolabı (adet)	323.694	298.108	-9.4
Çamaşır makinesi (adet)	305.384	328.084	7.4

DIŞ TİCARET (Ocak-Nisan) milyon dolar

	1992	1993	Değişim (%)
İhracat	4.608	4.931	7
İthalat	6.685	8.798	31.5
Hacim	11.293	13.720	21.5
İhracatın ithalatı karşılama oranı	68.9	56.1	18.5
Denge (Açık/milyar dolar)	-2.077	-3.858	85.7

Fiyat Hareketleri-Enflasyon

TOPTAN	1992	1993
Haziran	0.2	2.3
Ocak-Haziran	25.7	25.1
Yıllık Ortalama	61	63.8
TÜKETİCİ		
Haziran	0.5	1.8
Ocak-Haziran	26.7	27.7
Yıllık Ortalama	65.8	57.4

ÖDEMELER DENGESİ (Ocak-Mart) milyon dolar

	1993	1992
Cari İşlemler Dengesi	-155	-922
Turizm gelirleri	387	373
İşçi dövizli gelirleri	551	638
Yabancı sermaye girişi (net)	165	94
Toplam dış borç ödemesi	1.730	1.736

SOSYAL GÖSTERGELER

	1980	1985	1990
Bin kişiye düşen otomobil	17	19	33
Bin kişiye düşen telefon	26	44	118
Bin kişiye düşen televizyon	137	151	197
Kişi başına yıllık elektrik tüketimi (kw/s)	472	591	835

YİNE ZİRVEDE, YİNE BÜYÜK ALTIN

1992 yılında Ürgüp'te
yapılan 6. Uluslararası
Şarap Yarışmasında
"BÜYÜK ALTIN"
madalya kazanmıştır.

TEKEL

Çiller hükümetini zor günler ve kararlar bekliyor

Popülist politikaların sonu

Ekonominin sorunlarına çözüm üretmenin daha da zorlaşacağı bir döneme giriliyor.

Üstelik ekonomik boyutunun yanısıra siyasi boyutu olan sorunlar giderek derinleşiyor. Toplumdaki çeşitli kesimlerin ise iktidar üzerindeki baskıları ve mücadeleleri artıyor. Bu koşullarda Çiller direksiyonu istediği tarafa bükebilecek mi?

HAKAN GÜLDAĞ

1970'li yıllarda Türkiye, dünya çapında yaşanan petrol krizinin baskıları, Kıbrıs hareketi, içerde politik kriz ve ekonomiyi giderek sıkıştıran kaynak yetersizliği nedeniyle ağır bir bunalımla karşı karşıya kalmıştı. Enflasyon giderek artıyor, lira hızla değer kaybediyordu. Döviz kuru ve faizler enflasyonun çok altındaydı, sık sık değişen hükümetlerin uygulamaya çalıştıkları mali politikalar IMF'nin sıkıştırıcılarıyla birlikte tam bir çıkmaza girmişti.

Sonrası artık neredeyse ezbere bildiğimiz gelişmelere sahne oldu. Dış borçlarla hafifletilmeye çalışılan kaynak sorunu, dış borç alma imkanları kaybolunca bir döviz krizine yol açtı. Hemen arkasından da 24 Ocak kararları ve 12 Eylül askeri darbesi geldi.

Bugün Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu durum, geçen süre içinde çok önemli bazı değişiklikler olmasına karşın, birçok iktisatçı tarafından çeşitli yönleriyle 1970'li yılların sonlarına benzetiliyor.

Dünya ekonomik konjonktürünün 70'li yılların sonunda olduğu gibi durgunluk içinde bulunması; iç ve dış borçlardaki sürekli artışın borçlanmada tıkanma sınırına gelmesi; buna rağmen kamu açıklarının ve bütçe açığının kapatılamaması; kronikleşen enflasyonun artış eğilimini sürdürmesinin yanısıra tüketimin de artması ve büyümedeki artışın esas olarak üretimden değil, tüketimdeki artıştan kaynaklanması; yüksek faiz düşük kur politikasına angaje olunmasının ve 70'li yıllardan farklı olarak bu kez döviz yokluğunun değil, ama "bollaşma"nın yarattığı sorunların dış ticareti ve mali sistemi bunalıma sürüklemesi; bunlara ek olarak yüksek faizin üretken yatırımları caydırmasının ekonomik büyüme ve işsizlik ü-

zerinde olumsuz etkileri; Dünya Bankası ve diğer uluslararası finans çevrelerinin Türkiye'ye yönelikleri uyarıların artması ve sadece kredibilitenin düşmesi nedeniyle değil, dış piyasaların daralması ve Türkiye'ye göre şansı yüksek bazı ülkelerin de dünya piyasalarından kaynak arayışına çıkması nedeniyle dışarıdan kaynak aktarabilme olanaklarının azalmakta oluşunun potansiyel bir kaynak sorununu gündeme getirmesi; "Kürt sorunu"nun en az Kıbrıs sorunu kadar ekonomiye olumsuz yönde etkide bulunması gibi olgular 70'li yılların sonlarında Türkiye ekonomisinin içinde bulunduğu durumla kurulan belli başlı paralellikler.

Peki bu sorunlar nasıl aşıllacak? Ya da aşılabilecek mi?

Zor dönem

Türkiye'yi yönetenlerin ekonominin sorunlarına na çözümler üretmekte zorlanacakları bir döneme giriliyor. Üstelik hükümetin başındaki sorunlar yalnızca ekonomik değil. Daha doğrusu ekonomik boyutun yanısıra siyasi boyutu olan sorunlar da büyüyor. Bugünün başbakanı Tansu Çiller'in ekonomiden sorumlu devlet bakanı iken enflasyonun yükselmesine ilişkin yaptığı bir açıklamada, ekonomiye getirdiği yükün yüzdesini ağzından kaçırdığı "Kürt sorunu", iktidardaki DYP ve SHP'nin iddialarının aksine giderek büyüyor ve "istikrar" açısından önümüzdeki dönemde de çok ciddi bir sorun olmaya devam edeceği görülüyor. Hükümeti zorlayacak bir başka sorun da kapıda bekleyen grevler ve özelleştirmeler karşısında çalışanların göstereceği tepki olacak.

Prof. İzzettin Önder'e göre, "Üçbeş ay içinde değil, ama bir süre sonra karanlık bir döneme gireriz Türkiye". Önder, ekonomide yaşanan tıkanıklığın giderek keskinleştiğini, bu durumun sınıfları daha hızlı ayırttığını ve önümüzdeki dönemde kıran kırana bir mücadele olacağını ileri sürüyor. Bütün bunların ise en azından belirli bir dönem için popülist politikaların gündeme gelmesini imkansız kılacağını belirtiyor.

Popülist politikalar sona eriyor

Popülist politikaları mümkün ve daha önemlisi gerekli görmeyenlerin başında ise TUSİAD çevresi geliyor. TUSİAD'çılar, kaynakların bölüşü-

münde ortaya çıkan sorunlara rağmen, kendi çıkarları gereği popülist politikaları destekleyen ve ihtiyaç duyan TOBB çevresini dahi kendi programı çevresine çekebildi. Ve bu kesimleri ekonominin tıkandığı bir noktada, esas olarak TÜSİAD'ın, dolayısıyla büyük sermayenin politikalarına yakın Çiller'i desteklemeye yöneltti.

TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Halis Komili beklentilerini şöyle özetliyordu: "Sayın Çiller'in durum tespiti ve çözüm üretimi için herhangi bir zamana ihtiyacı yoktur. Bu göreve talip olurken nasıl hareket edeceğini çok açık bir şekilde anlatmıştır. Bu bakımdan biz, yeni kurulacak hükümetin, vakit kaybetmeden, yeni bir seçimin hesaplarına girmeden, bir an evvel ekonominin gereklerine yönelmesini bekliyoruz. Türk toplumunun, kısa vadede geçici ferahlık yerine, uzun vadede kalıcı refahı getirme gayretinde olacak politikacıları alkışlayacak ve bağrına basacak olgunluk düzeyine gelmiş olduğundan hiç şüphemiz yoktur. Kaldı ki, kısa vadeli popülist politikalarla gidilecek yolun sonuna gelinmiştir. Bundan sonra bu politikalar bizi sadece geriye götürür."

Çiller de ekonomideki tıkanıklığı, SHP ile PTT'nin özelleştirilmesi konusunda anlaştıktan sonra yaptığı bir açıklamada şöyle dile getiriyordu: "SHP, PTT'nin özelleştirilmesini kabul etmeseydi hükümeti kurmazdım. Çünkü kaybedecek zamanım yok. Türkiye kritik noktada. Duvara dayandık, ya yükselecek ya da tepetaklak gideceğiz."

Dün (28 Nisan 1991) "Yıllardır yatırım yapmayan KİT'leri bugün zarar ediyor diye kapatmak istemek devlet terörüdür" diyen Çiller, bugün üstelik kar eden bir kuruluşun özelleştirilmesinde varılacak anlaşmayı olmazsa olmaz koşul olarak görüyordu.

Çiller'in "Duvara dayandık", TOBB Başkanı Erez'in "Destek var, avans yok", TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Komili'nin "Yolun sonuna gelinmiştir" diyerek ifadelendirdikleri ekonominin içinde bulunduğu sıkıntılı nokta, kimi iktisatçılara göre '80 sonrası yaşanan, kam-biyo sisteminin liberalleştirilmesi gibi değişikliklerin etkisiyle dünya ekonomisiyle daha sıkı fıkı bir ilişkiye giren Türkiye ekonomisinin, bir yandan daha açık bir yapıya kavuşurken, bir yandan da dış ekonomik baskılara daha açık hale gelmesiyle bağlantılı. Dolayısıyla dünya konjonktüründeki değişiklikler ekonomiyi çok daha ciddi boyutlarda etkiliyor.

İkinci olarak, dışarıya kaynak transferinin hızlanması ile ilgili. Kaynak sorunun mutlak kaynak sorunu olarak, 70'li yılların sonunda olduğu gibi tekrar kapıyı çalması olasılığı güçleniyor. Kimi ekonomistler, böyle bir gelişmenin gündeme gelmesinin ise sadece bir zaman sorunu olduğunu ve kaynaklarda bir sıkışmanın 70'li yılların sonlarında yaşananlardan çok daha büyük sarsıntılara yol açacağını öne sürüyorlar.

Üstelik böyle bir ekonomik sarsıntının Kürt sorunu ile birlikte daha da şiddetlenerek bir kaosa dönüşebileceği düşünülüyor. Dahası, Azerbaycan örneğinde görüldüğü

KORKUT BORATAV:

"Özelleştirmenin amacı, sermayedarı vergi yükünden kurtarmak"

İKTİSAT- Bugün yine en çok sözü edilen konuların başında özelleştirmeler geliyor. "Değişim rüzgarı" olarak "özelleştirme rüzgarı" estiriliyor. Özelleştirmenin gerekçesi olarak KİT'lerin verimsizliği öne sürülüyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

BORATAV- KİT'lerin etkin olmadığı ya da verimsiz olduğuna ilişkin savların hiç bir tutar yanı yoktur. Etkinlik bakımından KİT başarısı şaşırtıcı derecede yüksektir. Özellikle son yıllarda daha da yükselmiştir. Bu paradoksal iddiayı şuna dayandırıyorum: 1987 sonrasında KİT'ler olağanüstü yatırım gerilemesi içinden geçti, istihdam artmadı; yatırımlar azaldı. Tarım, sanayi, madencilik gibi sektörlerde bugün artık mevcut sermaye stokunun yenilenme gereksinimi kadar bile yatırım yapılmıyor. Buna rağmen, toplam hasıladan düşme olmadı. Temel kaynakları azaltın; hasıla düşmesin, bu bana göre bir iktisat mucizesidir.

Bunlar özelleştirmeyi, ekonomide verimliliği yükseltecek bir operasyon olarak görmüyorlar. Sadece, kamu açığını kapatacak, kamuya gelir sağlayacak bir operasyon olarak görüyorlar. Bu tabii ki, iktisat mantığı açısından, özelleştirme literatürünün en zayıf savıdır. Özelleştirme literatürünün temel savı, verimliliği arttırmaktır. Yani mülkiyetin el değiştirmesinin verimi arttıracağını ileri süren, ancak fazla saygınlık görmeyen bir dizi iddia vardır. Ama özelleştirmenin aslında dayanabileceği tek temel de budur. Kamusal serveti tasfiye edip, bütçe açığını kapatmaktan ibaret bir özelleştirme, iktisat mantığı açısından kimseye kabul ettirilemez.

Saten salonda
hanımefendinin beş çayı var.

BUZ BEYAZI

Bu salonda eskiden duvar vardı. Şimdi Saten var.

Duvarlar Saten giyinmiş. Yıllarca silinmiş, rengini yitirmemiş
çekici, güzel Saten. Pastel tonlarda, mum parlaklığında sentetik
boya ÇBS Saten. Çağdaş estetik bilincinin

20 seçkin temsilcisi. 20 ÇBS Saten.

Saten salonda hanımefendinin

beş çayı var.

ÇBS
Saten

“Duvarlarınıza Saten övdürün”

lesel işsizlik, sendikasılaştırma ve sermayenin çok bilinçli bir saldırısı da gelmiştir. Ama, rüzgar eken fırtına biçmiştir. 10 yıl boyunca emek gelirlerinin cebren bastırılmasını izleyen iki yılda bu patlama olmuştur.

Bu, gündeme bir toplumsal uzlaşma gereğini getiriyor. Türkiye'nin temel sınıfları ve siyasi iktidar arasında bir toplumsal uzlaşmanın yapılması gerekir; aksi takdirde Türkiye ekonomisinin geleceğine ilişkin belirsizlikler vahimleşecektir. Ama bu toplumsal uzlaşma, sadece ücret ve taban fiyatları uzlaşması olamaz. Vergi reformu, istihdam, iş güvencesi gibi çeşitli alanları da kapsamalıdır. Yeni hükümetin gündeminde olması gereken temel meseleler bunlardır.

İKTİSAT- Ama bunlar bugünkü hükümetin üzerine eğildiği konulara pek benzemiyor...

BORATAV- Hükümet, özellikle kamu açıklarından hareket ediyor; ama hedef olarak KİT'leri gösterecek... Kamu açıklarının bir harcama, bir de teşhis yönü var. Kamu harcamalarının, doğru teşhis koyalım, kısıtlanabilecek en temel ögesi borç yüküdür, faiz ödemeleridir. Kamu gelirlerinin yükseltile potansiyeli taşıyan en stratejik ögesi ise sermaye ve mülk gelirlerinden alınması gereken vergilerdir. Sermaye ve mülk gelirleri üzerindeki vergi yükünün fevkalade hafifletildiği bir dönemden geçtik. Buna karşılık kamu harcamaları içinde de, borç yükünün kamu malıyesi üzerinde yarattığı ağır sorunları da yaşadık.

Hükümet ve sermaye çevreleri bunların üzerinde bir operasyon yapılmasının mali kasıtlı aşacak gerçek yöntem olacağını bildikleri için hedefi değiştiriyorlar ve KİT'leri gösteriyorlar. Hazine'ye gelir getirecek bir özelleştirme programının, Türkiye ekonomisinin mali krizini hafifleteceğini, bunun da sermaye ve mülk gelirlerini hedefleyecek bir vergi reformunu gündem dışı bırakacağını, ayrıca harcamalar kaleminin en vahim ögesini oluşturan faiz yükünü hafifletecek bir konsolidasyon operasyonunu da gündem dışında bırakacağını umuyorlar. Özetle, bugün KİT'leri satarak, iki veya üç yıllık bir mali ferahlama umuyorlar. Ve görebildikleri tek kurtuluş yolu da budur. Bunun için KİT özelleştirmesi Türkiye ekonomisinin tek çözüm yolu olarak gösteriliyor ve bence hedef saptırıyorlar.

gibi, diğer bazı bölgesel etkenlerin de Türkiye ekonomisini olumsuz yönde etkileyebileceği düşünülüyor.

Çiller hükümeti böylesi olumsuz gelişmeleri engellemek ve öncelikle bir bunalıma yol açabilecek mali krizi hafifletmeyi sağlamak için vargüciyle kolları sıvadı. İlk iş olarak koalisyon protokolünü icraatına ayak bağı olmayacak şekilde düzenledi. Hemen ardından daha önce Meclis gündeminde sürünen ve Demirel'e personel reji-

mini kanun hükmünde kararnamele düzenleme yetkisini sağlamayı amaçlayan tasarı, bir geceyarısı operasyonu ile kuyruğuna eklenen geniş yetkilerle birlikte Meclis'ten geçirildi ve Çiller bu yetki kanunuyla, kamu kesiminde, Merkez Bankası'nda ve bankalarda istediği düzenlemeleri yapmaya olanak verecek düzenlemeleri gerçekleştirdi.

Kısacası, şimdi ikinci DYP-SHP koalisyonunun protokolünde Tansu Çiller'in elini kolunu bağlayacak hiçbir madde yok. Tansu Çiller istediği KİT'i istediği şekilde satma, kiralama, işletmeye verme ve başkasına hibe etme yetkisini elinde tutuyor. Bir başka deyişle, koalisyonun diğer ortağı SHP, Çiller'in bazı KİT'leri kapatmasını ve buralarda çalışan işçilerin işsiz kalmasını kabullenmiş durumda.

Çiller'in programı Demirel'in programına göre birçok açıdan popülizme yer vermeyen politikaların mesajlarını taşıyor. Asgari ücretin vergi dışı bırakılması gündemden çıkarıldı, hükümet programında es geçildi. Hükümet protokolünde yer alan eğitim ve sağlıkla ilgili önemli değişiklikler, programa alınmadı. Keza gelir dağılımını düzenleyici politikalar da birkaç cümleyle geçirildi.

Sihirli formül özelleştirmeler

Açıklanan hükümet programının ağırlığını ise özelleştirme oluşturuyor. Hedeflenen, özelleştirmeye hız verilmesi ve buradan gelen paraların öncelikle iç borçların ödenmesinde kullanılması ve ekonomideki hemen tüm olumsuzlukların nedeni olarak gösterilen kamu açıklarından kurtulunması. Ama, acaba gerçekten özelleştirme her derde deva bir "sihirli formül" mü? Ve Çiller "radikal" özelleştirmeler yapmaya ne kadar muktedir?

Prof. Korkut Boratav'a göre, özelleştirme, "mali krizden kurtulmada, sermaye sınıfını sırtına düşecek vergi yükünden kurtarmak için yapılmaya çalışılan bir kamu açığını kurtarma operasyonu". Boratav'a göre, sermayedarların ve onların temsilcisi konumunda bulunan bugünkü iktidarın görebildiği tek kurtuluş yolu da bu.

Çiller 1985'ten sonra yavaş yavaş sıkışmaya başlayan ekonomiyi yeniden açmak için özelleştirmelere bel bağlamış görünüyor. Akbulut ve Yılmaz hükümetlerinden sonra Demirel'in de "yeterince cesur davranmadığı" özelleştirmeleri Türkiye ekonomisine yön veren büyük sermaye çevrelerinin isteği doğrultusunda gerçekleştirmeye niyetli. Çiftçilere ve esnafa kredi olanaklarının artacağını söyleyerek, özelleştirmelere karşı doğan işçi tepkisine karşı yanına çekmek için "tehlikeli politikalar" bile üretmekten çekinmiyor.

Evet, Çiller popülist politikalar yerine kendini destekleyen çevrelerin ihtiyaçları direksiyon kırmaya kararlı. Ama bu kararlılığı özellikle özelleştirme politikalarını yürürlüğe koymasına yetecek mi?

Prof. İzzettin Önder ise özelleştirmenin o kadar kolay olmayacağını savunurken, "bütün özelleştirme iddiaları-

na rağmen hükümet KİT'ler aracılığıyla fiyatları denetleyebiliyor. Zaten özelleştirme yapılamamasının bir nedeni de budur. KİT'lerin hükümetin elinde olması enflasyon ile oynaması için bir şans" diyor. Dahası özelleştirilmesi düşünülen KİT'leri satın almak için kimin gücü yeteceği, ya da cazip olup olmayacağı da (Sümerbank örneğinde yaşadığı gibi) ayrı bir sorun.

Bütün bunlara ek olarak Çiller hükümetinin "Kürt sorununa şöyle ya da böyle bir hal yolu bulunmadan, özelleştirmelerin işçiler arasında doğuracağı tepkiyi, dolayısıyla iç politikada yeni bir istikrarsızlık unsurunun büyümesini göze alıp alamayacağı" sorusu da özellikle bürokrasi çevrelerinde gündeme getiriliyor.

Özelleştirme konusunda bir çok soru hala açıkta. Ancak bilinen gerçek şu ki, 1985'ten bu yana geçen 9 yıllık süre içinde sadece çimento şirketleri özelleştirilebildi. Hizmet sektöründeki iki örnek dışında gerçekleştirilen satışlarda kamunun hissesi yüzde 15'in üzerinde değildi.

Dövizin azı da zarar çoğu da

Öte yandan Çiller hükümetini zorlayacak bir başka sorunu döviz konusunda yaşanan sıkıntı oluşturuyor. Geçmiş yıllarda darlığı sıkıntı yaratan dövizin bu kez "bolluğu" sıkıntı yaratıyor. Uluslararası rezervler 18 milyar dolara yaklaştı ve hızla artmaya devam ediyor. Devalüasyon hızının enflasyon hızının altında seyrettiği koşullarda ise, döviz cinsinden borçlanıp Türk Lirası'na geçmek, TL cinsinden faiz kazanıp gerektiğinde yeniden döviz dönmek cazip bir kazanç alanı.

Prof. Taner Berksoy'un da belirttiği gibi başta bankalar herkes dövizle borçlanıp Türk lirasına geçiyor. "Finans kesiminde döviz bolluyor. Döviz kuru enflasyonun gerisinde kalıp Türk Lirası değerlenince, bu dış ticareti olumsuz etkiliyor. İhracatı caydırıyor. İthalatı özendiriyor. Dış ticarete döviz talebi büyüyor. Dış ticaret açığı alarm zilleri çalmaya başlıyor." Döviz kuru finans kesimiyle dış ticaret arasında sıkışıp kalmış. Şimdi sorun hangi kesimin bu işin sonunu getireceği, dövizin ipini kimin çekeceği.

Bazı iktisatçılar ise, herşeye karşın döviz rezervlerinin artmasının ekonomi için olumlu olduğu görüşünde. Ekonomide bir çok olumsuz gelişme olduğuna dikkat çeken Güngör Uras, "Türkiye ödemeler dengesini belli bir kalıba oturttu...Ve de bu belli kalıp içinde on yıldır bir istikrar sağladı... Bunu yabancılar görüyor...Biliyor...İzliyor... İşte bunun içindir ki, kamu ve özel sektör yurtdışından kolaylıkla kredi bulabiliyor. Türkiye'nin dış kredi itibarı iyi çizgide sürüp gidiyor" diyor.

Bu arada bir yandan Türkiye'nin uluslararası rezervleri artış kaydederken, bir yandan da özellikle dış ticaret açığındaki yükselişe paralel olarak cari işlemler dengesi de açık veriyor. Türkiye, dış ticaret dengesinin cari işlemlerde ortaya çıkardığı olumsuzluğu, büyük ölçüde diğer mal ve hizmet gelirlerinden sağladığı fazlalarla ve karşılıksız resmi ve özel transfer kalemlerinden karşılıyor.

VEYSİ SEVİÇ:

"Özelleştirme, hem de cebren..."

Yaklaşık ikibuçuk ayın bütçe açığı 22,5 trilyon lira. Şu anda ise aylık bütçe açığı 8 trilyon liradır. Ağustos ve Eylül ayı geldiği vakit Tekel'in, Toprak Mahsülleri Ofisi'nin, devlet alımlarının fiyatı belirlenecek. O zaman bütçe açığı biraz daha kabarmak. Ayda 8 trilyon lirayı ortalama kabul etsek, bu yıl 96 trilyon liralık bir bütçe açığı olacak demektir.

Devletin bütçede öngördüğü harcamaların üzerinde harcama yapılıyor, bunlara karşılık gelirlerde beklenen performans yok. Geçen sene devletin vergi gelirinde olan artış af kanunundan, matrah yükseltmeden çıktı. Ama bu sene bir af kanunu yok. Bugün devletin normal vergi tahsil etme imkanı yok, nitekim iki aylık rakamlarda bunu gösteriyor. Bütçe açığı giderek büyüyor. Peki ne yapılacak?

Bir formüle göre devlet iç borçlanması uzun vadeye yayılıp sıcak para temin edilecek. Ancak açık giderek büyürse iç borçlanmanın ertelenmesi daha büyük bir sakınca doğurur. Ödeme imkanı hazırlanmadıkça iç borçlanma muhtemelen seçim sonrasına sarkacak. Seçim sonrasında iktidarı alan şu kadar iç borç yükü aldım, enflasyonu frenliyemiyorum diyecek. Devlet son anahtarını kullanıyor, iç borçlanmanın vadesini uzatıyor. Ama bütçe açığını kısıbiliyorsa vadeyi uzatmanın bir anlamı var.

Bugün emisyon rekor düzeye çıktı. Merkez Bankası emme basma yapıyor, ama nereye kadar yapacak? Döviz kuruyla oynayabilirsiniz, diğer araçları kullanmak suretiyle enflasyonun baskısını dondurabilmek için süreyi biraz daha uzatabilirsiniz. Ancak bir tıkanık noktaya doğru gidiyor Türkiye ekonomisi ve bugün elle tutulur hiç bir araç yok. Deniz bitiyor yüzüp gidiyoruz.

Göstergeler parlak değil

1992'de rekor kırarak yaklaşık yüzde 75 artan emisyon hacmi bu yılın Mayıs ayı sonunda 56 trilyonun üzerine çıktı. 1992'nin ilk beş ayında emisyon hacmi artış oranı yüzde 13 iken, 1993'ün aynı döneminde bu oran yüzde 22 oldu. Buna paralel olarak para arzı ve kredilerdeki genişlemelerde de büyük yükselmeler yaşanıyor.

Öte yandan 1992 yılı sonunda 182 trilyon lira olan iç borç stoku 1993'ün ilk dört ayında yüzde 24 artışla 225.5 trilyona yükseldi. Bu trende bakarak 1993 sonunda 251.8 trilyon lira olması hedeflenen iç borç stokunun şimdiden aşıldığını söylemek mümkün. Bu arada resmi rakamlara göre yılbaşında 55 milyar dolar civarına yükselen dış borçların da borçlanma gereksiniminden dolayı daha da artacağı görülüyor. Dış borç/GSMH oranı 35.6'ya yükseldi. Ancak son dönemde hızla yükselen belediye ve özel şirketlerin neredeyse günlük olarak aldıkları

rı dış borçların da hesaba katılmasıyla bu oranın yüzde 50'ye yaklaştığı tahmin ediliyor.

1992'de 32 trilyon düşünülüp 56 trilyon olarak gerçekleşen bütçe açığı, bu yılın ilk dört ayında geçen yılın rakamının yüzde 202 üzerine çıkarak 35.8 milyara ulaştı. Bu yıl için öngörülen 53 trilyon lirada tutulması hayal olarak nitelenen bütçe açığının yıl sonunda 100 trilyona ulaşması bekleniyor. Dr. Haluk Cillov, "devletin gelir ve giderlerinde bu ağırlıkta dengesizliğin hiçbir dönemde görülmediğini" vurguluyor.

Ekonomi için önemli sorunlardan bir tanesi de artış trendini sürdüren enflasyon. Enflasyon arttığı gibi tüketim de artıyor. Bu ise ekonomi çevrelerinde endişe verici bulunuyor. Haziran ayı itibarıyla yıllık fiyat artışı DİE verilerine göre tüketicide yüzde 67.2. Enflasyonun en azından geçen yılki düzeyinde kalacağı görülüyor.

Enflasyon artış trendini sürdürürken, büyüme ise yerinde sayıyor. Geçen yılın ilk üç ayında yüzde 6.8 olan

Geçmiş senelerde borç ertelemesi veya iç borcun ile-riye sarkıtılması doğrusu pek düşünülmedi. Çünkü riski büyük olayın. Erteleme tarihi geldiği vakit, eğer onu karşılayacak nakit para bulunamazsa, panik doğabilir, bu durumda para basarsanız enflasyon olur.

Muhtemel çözüm şu: Birincisi, devlet son derece acil bir şekilde vergi gelirlerini artırıcı bir tasarıyla çıkıp durumu halka anlatmalı; ikincisi, harcamaları mümkün olduğunca kısmalı; üçüncüsü, KİT'lerin özelleştirilmesinde akılcı davranıp özelleştirmeye, hatta cebri özelleştirmeye gitmeli ki hazineye para toplayabilsin. Bir başka alternatif de Türk müteşebbislerinin dış piyasaya yeniden çıkmasını sağlayıcı bir takım politik destek verici önlemler alınması olabilir.

Nedir bu cebri özelleştirme dediğim? Şu anda tamamen piyasaya yönelik işlem yapan devlet kuruluşları var. Bunların hisselerini devletle iş yapan, alacağı olan kuruluşlara vermek, satmak suretiyle cebri özelleştirme yapılabilir. Bugün devletle iş yapanlar devletin ödeyememe durumunu dikkate alarak yüksek fiyatlar veriyorlar. Öte yandan yerel yönetimler hazine garantisizle dış borçlanmaya gitmişler. Devletin şu anda yerel yönetimlerin iç ve dış borçlanmasına karşı hiç bir frenleyici etkisi yok, bunun düzenlenmesi lazım. Koalisyon hükümetinin yapmış olduğu protokol ve programda orta ve uzun vadeli vergi reformu gerçekleştirilememiştir. İç ve dış borçlanmayı azaltıcı önlemler gerçekleştirilememiştir. Özelleştirilme konusunda halka vaad edilmiş girişimler yapılamamıştır. Buna karşılık devlet harcamaları artırıldı.

Öte yandan Türkiye'nin etrafı problemlili ülkelerle dolu. Bunlar Türkiye'deki kamu harcamalarının önceden net belirlenmesini engelleyen şeyler. Çünkü bu ülkelerde bir huzursuzluk Türkiye'nin kamu harcamalarını

artırıyor. Problemlili ülkelerin varlığı Türkiye ekonomisinin de durgunlaşmasına, verimsiz hale gelmesine neden oluyor. Çünkü bu ülkelerle devamlı ticari ilişki var. Bu ticari ilişki bir talep ilişkisi değil, bilakis Türkiye'ye yük getirici bir ilişki. Neden, çünkü ellerindeki bir takım malları buraya sokmaya çalışıyorlar, burada iş aramaya çalışıyorlar, sonunda Türkiye'den kredi ve yardım bekliyorlar. Bir açıdan Türkiye ekonomisi onlar tarafından da bir uçuruma çekiliyor. Bunları hangi kaynaktan karşılayacaksınız? Acaba Türkiye'ye ilerde maddi katkısı olabilecek bir yardım mı yapıyoruz? Çokuluslu şirketler hep bunu realize ederler. ABD, Almanlar, Japonlar bizim yardım yaptığımız ülkelere ne gibi yardım yapmışlar, yatırım yapmışlar mı buna bakmak lazım. Onlar orada yatırım yapmıyorsa çok iyi düşünmek lazım. Yarın bir olay olsa bunun faturası ne olacak? Enflasyon baskısı altındayız, bütçe açığını kısamıyoruz. Yarın komşu ülkelerin ekonomik sıkıntılarını üstlenmek zorunda kalırsak devlet çok büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalır.

Mevcut iç borç krizi Türkiye ekonomisinde enflasyon hızını kamçılacak. Eskiden dört nala gidiyordu, şimdi sekiz nala gidecek. Şu anda söylendiği kadarıyla iç borç 150 trilyon lira kadar. Türkiye'nin bütçesinin yaklaşık üçte biri kadar. Tabii, yerel yönetimlerin gizli kalmış iç ve dış borçları da var. Belediyelerin borcu yaklaşık 100 trilyon lira civarında.

Devlet mahalli idareleri kendi kendini besler hale getirsin, KİT'lerden kurtulsun. Bugün IMF'nin Türkiye'ye göndermiş olduğu yazıya göre, Türkiye kredibilitesinde ortaya çıkan puanlama düşüşü sekiz sıra birden olmuş.

Bunun sebebi Türkiye'nin borç yükünün yarattığı güvenilirlilik azalmasıdır.

büyüme oranı bu yıl aynı dönemde yüzde 5,8'e geriledi. Öte yandan, uzmanlara göre, 1992'de GSMH reel büyüme hızının yüzde 5,9'a yükselmesi olumlu bir gelişmeydi, ama bu büyümeyi sağlayan temel faktörlerden biri toplam tüketim harcamalarının yüzde 9,5 artmış olmasıydı. Yani, milli gelirdeki artış, tüketimdeki büyümeden kaynaklanıyordu.

Şimdi de "Tchillarism"

Sonuç olarak, Türkiye ekonomisinin reel değişkenlerinden ikisi: üretim ve yatırımlarda bir durgunluk, dış ticarete krize doğru tehlikeli bir gidiş görünüyor. Gelir dağılımında ve işsizlikteki sorunlar büyüyecek artıyor. Kronikleşen enflasyon artış eğiliminde. Borçlanmada bir tıkanma yaşayan Türkiye ekonomisi dışardan yeni borç bulmada zorlanacağı bir döneme giriyor. Sınırına geldiği söylenen iç borçlar ise artmaya devam ediyor.

Çiller hükümetinin sermaye ve rant gelirlerini vergilendirerek mali kesimde yapısal dengesizliği ortadan kaldı-

racak adımlar atması mümkün görünmüyor.

Dahası bazı sermaye gruplarının bir süredir artan "ö-zelleştirme yetmez daha radikal tedbirler alınmalı, toplumun acı reçeteyi içmesi zorunludur" yönündeki baskıları, buna direnmek isteyen çalışan kesimlerin mücadelesine, dolayısıyla grevlerin artmasına neden olacak. Bu işe üretimi olumsuz yönde etkileyecek. Çiller hükümeti bu sorunlar karşısında zorlanacak.

1994 başında yerel seçimlerle birlikte erken seçim gündeme gelirse hükümet sermaye kesimlerinin istediği radikal tedbirleri almakta zorlanacak. Bunun için TUSİAD "erken seçime sıcak bakmıyor" ve zaman kaybedilmeden Çiller'den vaat ettiklerini yapmasını istiyor.

Kimi köşe yazarlarının adını "Fıstık Tansu" ya çıkarmak istediği ama genelde "Demir Leydi" lakabının yakıştırdığı Çiller, Özal gibi özellikle ekonominin bazı alanlarında kimi sermaye gruplarının ihtiyaçlarına denk düşen önemli değişiklikler hedefliyor.

Çiller'in sık sık övgüyle sözettiği Thatcher da İngiltere-

İZZETTİN ÖNDER

Bu söyleşi Tansu Çiller'in, DYP Genel Başkanı ve Başbakan olmasından önce yapıldı.

İKTİSAT- Türkiye'nin gidişatını nasıl görüyorsunuz?

ÖNDER- Üç-beş ay içinde demiyorum ama, bir süre sonra karanlık bir döneme girilebilir. Ekonomide yaşanan tıkanıklık giderek keskinleşiyor. Bu da sınıfları daha hızlı ayrıştırıyor. Önümüzdeki dönem kıran kırana bir mücadele olacak. Eski dönemin tersine işadamlarının doğrudan siyasete girmesi bile, bu dönemdeki mücadelenin daha sert geçeceğini gösteriyor. Çalışanlar da kıran kırana mücadeleye girecek. Bu nedenle, belirli bir süre için popülist yaklaşımları mümkün görmüyorum. Örneğin Keynesçi bir yaklaşım olası değil. Ancak dış ticaret çok tıkanırsa piyasayı açmak için bir miktar olabilir. Sosyal devlet kavramı etrafında birşeyler beklemek hayalci görünüyor bana.

İKTİSAT- Ama sosyal demokrat olduğunu söyleyen bir parti iktidar ortağı...

ÖNDER- Sosyal demokratların bu dönemde yapabilecekleri fazla birşey olduğunu sanmıyorum. Bakın, bir vergi reformu tasarısı meclise geldi, geçemedi. Bence bundan sonra da geçemeyecek. Menkul sermaye iratlarının vergilendirilmesi sağlanmadıkça, vergi gelirlerinde ciddi bir artış olması mümkün değil. Ama menkul sermaye iratlarının gelir vergisi içine alınması maddesi geçmiyor. Bir tek bu madde yüzünden bütün tasarı yattı. Sosyal demokratlar dahil, bunun geçmesini sağlayabilecek bir güç yok Meclis'te. Türkiye'yi sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan sarsacak günler bekliyor. Bence İnönü'nün 'Eylül'de aday olmayacağım' demesi de belki bu sıcak günlere hazır olmadığı içindir.

İKTİSAT- DYP'ye yeni seçilecek genel başkan aynı zamanda başbakan olacak. Nasıl bir yol izler sizce?

ÖNDER- Şimdi bir kez kimin başbakan olacağı önemli tabii. Doğrusu Tansu Çiller Başbakan olursa ben bunu tesadüf olarak görmem. Çiller bir misyon yüklenmiş görünüyor. Yüklendiği misyon nedir? Türkiye'nin Batı'ya, daha çok da Amerikan ağırlıklı Batı'ya eklemelenmesi sürerken, daha önce bu işi yapan partinin çok yıpranması nedeniyle bu misyonu yerine getirmekte zorlanmasının yarattığı tıkanıklığı açmak. Geçmiş ilişkileri dolayısıyla bu misyonu yerine getirebilecek en güçlü aday, hatta şimdi tek aday Çiller'dir.

İKTİSAT- Medyanın önemli ölçüde etkisi olacak gibi...

ÖNDER- Doğru, biraz medyanın yönlendirmesiyle insanlar marka değiştirmek ister gibi, lider değiştirmek, parti değiştirmek istiyor. Amerikan ağırlıklı bu fonksiyon DYP'ye yüklendi. Ancak mevcut kadrolar yetmedi. Hatta Demirel bile bence yetersiz kaldı. Dahası Demirel'in ufak tefek de olsa Amerika'yla çatışmaları oldu. Çünkü Demirel'in herşeye rağmen bir devlet adamı niteliği var. Nitekim zaman zaman dış borçlardan doğan

KONSOLİDE BÜTÇE DENGESİ		
Türü	1993 Mayıs (milyar TL)	1993 Mayıs (milyar TL)
Gelirler	56.584	113.511
-Genel Bütçe	55.219	111.909
-Katma Bütçe	12.162	21.391
-Hazine Yrd.	-10.797	-18.989
Giderler	72.188	160.604
-Genel Bütçe	73.023	161.385
-Katma Bütçe	9.979	17.716
-Hazine Yrd.	-10.184	-18.497
Bütçe Açığı	-15.614	-47.093

Ekonomik Göstergeler

	1993	1992
GSMH Büyüme Hızı	5.0	5.4
Bütçe harcamalarının milli gelir içindeki payı	33.6	29.4
Vergi gelirlerinin milli gelirdaki payı (%)	19.8	12.6
PSBR (kamu sektörü borçları göreği)/GSMH (%)	9.0	12.6
KIT borçlanma gereğinin milli gelir içindeki payı (%)	2.7	3.2
Yatırım/GSMH (yüzde)	22.7	23.1
Yurtiçi Tasarruf/GSMH (yüzde)	19.7	18.9

TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİ (milyon dolar)		
	'92 (Ocak-Nisan)	'93 (Ocak-Nisan)
İhracat	5.0	5.4
İthalat	33.6	29.4
Dış Ticaret Dengesi	19.8	12.6
Dış Ticaret Hattı	9.0	12.6
İhr. İth.		
Karşılama Oranı	2.7	3.2

re'de kamu açıklarını azaltmayı denedi, özellikle uygulamaya koyduğu ve öncüsü olduğu özelleştirmelerin ekonomiyi ferahlatacağını savundu. Ama dediklerinin tersi oldu. Sonuçta da İngiltere'de ekonomik durum daha da kötüleşti.

Şimdi Çiller aynı göreve talip. Ama Thatcher'ın yapı-

madıklarını yapabilecek mi? Özal'ın yarım bıraktığı söylenen düzenlemeleri gerçekleştirebilecek mi? Doğrusu, dünyadan ve içerden sağladığı desteğe rağmen, bugünkü veriler ve koşullarda Çiller'in diğerlerinden çok farklı birşeyler yapabilme şansının pek fazla olmadığını gösteriyor.

baskılara çatıyordu. Tansu Çiller'in partiye girmesi ve yükselmesi bu dönemlere rastlıyor. Bu dönemde yıpranan ANAP'ın geriye çekilip, DYP'nin öne çıkarılması gerekiyordu; Tansu Çiller bu görevi DYP Kongresi'nden önce İngiltere'ye giderek Thatcher'dan aldı. Amerika'nın doğrudan devreye girmesi yerine böyle bir yolla amacına ulaşması çok daha mantıklıdır.

İKTİSAT- İçerde birbirleriyle çekişmelerine rağmen hem TÜSİAD hem de TOBB destekliyor Çiller'i...

ÖNDER- Bana göre Yalım Erez ve TOBB destekliyor görürse de, Çiller esas olarak TÜSİAD kesiminin temsilcisidir. TOBB, ekonominin bu sıkıntılı döneminde belki biraz pay almak, birşeyler koparmak için destek oluyor, yeni kurulacak hükümette güç kazanmak istiyor. Ama ekonomik perspektifleri itibarıyla Çiller, küçük ve orta boy sanayicinin, esnafın değil, büyük sermayenin temsilcisidir.

İKTİSAT- Ekonomide durumu nasıl görüyorsunuz? İç borçlar tehlikeli biçimde artıyor...

ÖNDER- Doğrusu ben dış borçların daha tehlikeli olduğu kanaatindeyim. Sizin paranız devalüe edildikçe, alacağınız dış borcun getireceği iç yük de artıyor demektir. Bunu önlemenin de imkanı yok. İç borcun dış borca göreli bir avantajı var. İçerde enflasyon sürdükçe iç borç reel olarak eriyor. Enflasyon iç borçta devletin lehine, dış borçta aleyhine çalışıyor. İkinci bir nokta, iç borçlarda hemen hiç vergi yükü yok. Devlet iç borçları enflasyon dışında eritebilecek ilave vergi yükleri getirebilir. Dış borçta bunu yapamıyorsunuz, faizini de ödüyorsunuz. Üçüncüsü, iç borç içerde bazı bağımlılıklar yaratıyor, ama zaten içte hükümetler hakim gruplara bağımlıdır. Ama dış borçlardaki hakimiyet ülkenin bağımsızlığını sarsmaya başlıyor. Onun için ben dış borcu daha riskli görüyorum.

Ayrıca, dış borç alabilmeniz için durmadan faiz hadlerini yükseltmeniz de gerekiyor. Çünkü dış sermayenin

başka ülkelerden sizin ülkenize gelebilmesi için dışarda verilen faiz hadlerinin üzerine çıkmanız gerekir. Bu faiz hadleri de ekonomik bazda değil, politik bazda hesaplanıyor. Ülke riskliyse, ki Türkiye böyle bir durumda, dış sermayenin tutumu değişiyor. İnşallah Türkiye bir daha askeri rejime girmeyecek, ama diyelim ki bir İngiliz borç vermek için talepleri değerlendiriyorsa ve karşısındaki alternatifler, Fransa, İspanya ve Türkiye ise, Türkiye'den önce seçeceği ülkeler var demektir. Bu da demektir ki, sermayeyi çekebilmek için Türkiye'de faizin çok daha yüksek olması gerekir.

Öte yandan, iç borçların da epey yüksek olduğu doğru. Bir açıdan bakarsanız, Avrupa'da birçok ülkede iç borçlar Türkiye'den de yüksek. Ama mesele orada değil. Neden iç borçlar Türkiye'de sorun yaratıyor? Çünkü Türkiye'de finans piyasası çok dar. Türkiye'nin de derdi finans piyasası olduğu için buraya çok ağır bir yük bindirmeye başladı. Bunun teorik bir sınırı yok. Ekonomi ne kadar kaldırıyor... Böyle bakılıyor maalesef.

Ağırlığın iç borca verilmesinde bir başka neden ise, Türkiye'nin dünyada kredi sıralamasındaki kritik durumu. Türkiye sıcak bir noktada. Kredi puanlarımızda yeni bir değişiklik Türkiye'nin durumunu çok kötü yapar. Aynı borsa gibi, küçük bir faktör bütün piyasaları sarsar. Türkiye'nin bunu tutabilmesi lazım, onun için de çok dikkat ediyor ve ağırlığı iç borca veriyor.

Beni asıl endişeye götüren olay, bugünkü iç borç stokları değil, seçilen yoldur. Borçla finansman daha iyi ise yapılabilir. Ama bugün Türkiye'de borçla finansman sağlamak iyi değildir. Neden? Çünkü borçla finansman bir vergi sınırına, bir ekonomik sınıra gelindiğinde başvurulabilecek bir olaydır. Türkiye'de bugün güçlü gruplar buna müsaade etmiyor. İşte kurumlara vergisi diye bir vergi neredeyse yok bizde. Gelir vergisi belli kesimlerden alınmıyor. Vergi ücretlerinin sırtına yıkılmış durumda.

Mümtaz Soysal:

"Değişim dönekliğin felsefesi"

"Değişmek, sürekli değişim içinde olmak bir marifet haline geliyorsa, o zaman her gün ilk yaptığımız iş, 'bugün nasıl değişebilirim' demek olur."

SHP milletvekili Mümtaz Soysal ile Hakan Gölbaş, Cumhurbaşkanlığı seçimi, Türkiye'de ve dünyada değişim rüzgarları ve Türkiye'nin geleceği hakkında bir söyleşi yaptı. Aşağıda bu söyleşinin bazı bölümlerini yayınlıyoruz.

İKTİSAT- Cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili olarak grubunuzdaki milletvekillerinden farklı bir tutum aldınız. Cumhurbaşkanlığı ile ilgili kıstaslara eleştiriler yönelttiniz. Önce Cumhurbaşkanlığı makamını tartışalım, seçimi ona göre yapalım dediniz. Bu SHPDYP koalisyonunun da dışında bir tutum oldu. Hangi düşünceden kaynaklanıyordu bu yaklaşımınız?

MÜMTAZ SOYSAL- Bu benim bir politikacı olmaktan önce bir akademisyen, bir anayasa hukukçusu olarak benimsediğim bir tutumdur. Mademki parlamenter sistem var, mademki devlet başkanı, parlamenter sistemin iyi işlemesine yardımcı olacak vasıfta olmalıdır, dolayısıyla cumhurbaşkanı seçilecek olan kişi, partilere karşı tarafsız durumda olabilmeli, gerektiğinde bunalmı dönemlerinde partilerüstü davranabilmeli, bunalmıyı çözebilmelidir. Devlete, özellikle de hükümete egemen olan kişi, çoğunluğun iş görmesini engellemek ya da belli bir yöne doğru çevirmek sevdasında bulunmayacak bir kişi olmalıdır. Tabii bunun en klasik örneği İngiltere. Meşrutî monarşinin olduğu ülkelerde bu nitelikler o kadar önemli ve ağır basıyor ki, bir seçim dahi gerekli görülüyor. Eskiden beri süren bir sülale bu görevi yapabilir deniyor. Tabii, ben bir cumhuriyet rejimini oraya kadar götürmeyi düşünmüyorum. Oraya kadar uzatmak yanlış değilim. Ama seçilecek kişinin ülkenin bütününde saygınlık uyandıran biri olması lazımdır.

Ama Özal'la birlikte başlayan bir başka gelenek var ki, bu da politikada daha önce çok aktif olmuş kişilerin cumhurbaşkanlığı görevini politikada son bir basamak

olarak al-gılamaları ve bu makamda yine eksiden yaptıkları etkinlikleri sürdürmek durumunda bulunmalarıdır. Bunun önlenmesi gerekirdi. Özal, çok belirgin bir örneğini vermişti. Demirel'in de aynı şekilde olacağı düşüncesindeydim, onun için karşı çıktım. Çünkü bunun arkasında başkanlık sistemi özlemi yatmaktadır. Bugünkü sistemin içinden cumhurbaşkanlığı makamına gelenler aslında başkanlık sistemine özlem duyanlardır.

İKTİSAT- Cumhurbaşkanlığı makamı dışında, Meclisle toplum arasındaki ilişkilere de değiniyorsunuz...

SOYSAL- İçinde bulunduğum Meclis, partileri aşarak beni bir gözlem yapmaktan alıkoymuyor. Bu belki üniversiteden gelme bir alışkanlık. Muhtelif partilere dağılmış olsalar da bugünkü meclis, 450 milletvekilinden 400'ünün evrensel ölçülere göre muhafazakar diye adlandırılabilceği bir meclis. Dolayısıyla Meclis'in temel niteliği muhafazakar olmasıdır. Toplum da muhafazakar diyebiliriz, ama bu ölçüde olmadığı kanaatindeyim. Toplumda böyle bir çoğunluğun bulunmadığı inancındayım. Muhafazakarlık çoğu zaman neoliberalizm diyebileceğim çağdaş bir ekonomik serbestlik görüntüsüne de bürünüyor. Ama temel sorunlara gelindiğinde gayet rahatlıkla görüyoruz ki, muhtelif partilerdeki muhtelif insanlar aynı tutum çevresinde birleşiyorlar. O bakımdan parlamentoya toplum arasında belki seçim sisteminden ileri gelen, belki de partilerin niteliklerinden ileri gelen bir ayrı düşme söz konusu. Toplumun bu kadar tutucu olduğunu sanmıyorum.

İKTİSAT- Meclis'te tartışılanlar toplumu ne kadar etkileyebiliyor? Topluma ne kadar yansiyabiliyor? Öte yandan, toplum Meclis'i ne kadar belirleyebiliyor. Hem

millettekili hem de bir anayasa profesörü olarak bu konudaki gözlemlerinizi neler?

SOYSAL- İçinde yaşadığımız medya çağı, görüntü ve söylentiye önem veren bir çağ. Bu durum Meclis'in görüntüsü bakımından da çok olumlu bir sonuç doğurmuyor. Özellikle vatandaşlar boş sıraları gördüklerinde, Meclis'in ulusal sorunlara ilgi göstermediği, halkın dertlerinden uzak kaldığı düşüncesine kayabiliyorlar. Bir anayasa profesörü olarak, bunun yüzde yüz doğru bir düşünce olduğunu söyleyemem. Çünkü parlamento çalışmasının büyük bir kısmı genel kuruldan öte, komisyonlarda ve partilerin çeşitli kurullarında ya da kulislerde olur. Bir genel kurul toplantısının televizyondaki görüntüsü, seçilmiş olan kişilerin bu konularla ilgilenmedikleri anlamına her zaman gelmez. Muhtemelen kulis de konuşuyorlardır. Ama kulis görünmez. Bu konuda haksızlık ediliyor.

Meclis halka nasıl bakıyor dersiniz, o noktada da sanırım ülkenin ekonomik durumu büyük rol oynuyor. Ekonomik durumda en ağır basan etken neyse, o ister istemez Meclis'e de yansıyor. Bugün bence ağır basan sorun enflasyon değil, hatta enflasyon kronik hale geldiği için toplum da kendini ona ayarladı ve yüzde 60 enflasyonla yaşayan bir toplum haline geldi. Enflasyonun Meclis'i ilgilendiren bir başka etkisi işsizlik. Enflasyon yatırımları sınırladığı, kredi ve diğer bazı alanları etkilediği ve yatırımlardan uzak tuttuğu ve daha çok rant gelirlerine sevk ettiği için, işsizlik de enflasyonla birlikte artıyor. İş bulma, ülkede egemen olan yönetim felsefesi açısından arka bulma, arka bulma için de arkanın en güçlü olduğu yer olarak TBMM'yi görme biçimine dönüşüyor. TBMM, özde bir büyük iş ve işçi bulma kurumu halinde çalışıyor. Böylece hiç abartmadan söyleyebiliriz ki, Meclis'e yansıyan dertlerin yüzde 95'i iş bulma derdidir. Milletvekilleri iş bulma ajanları olarak çalışmaktadır. Bu onların, partilerle, iktidarla, bakanlıklarla olan ilişkilerini de etkiliyor. Onlar da falanca yere yatırım yapma, ülkenin iç dış sorunlarını çözme gibi meselelerle ilgilenecekleri yerde, ister istemez bu derde çare bulma yoluna yöneliyorlar. Yalnız toplumsal ilişkiler açısından değil, iktidarparlamento ilişkileri bakımından da temel uğraş bu oluyor.

İKTİSAT- Çeşitli konularda fikirlerinizi dile getiriyorsunuz. Söylediklerinizin topluma yansıdığını yeterince hissedebi-

liyor musunuz?

SOYSAL- Hayır. Tabii, benim bir şansım sütun sahibi olmam, dolayısıyla orada daha çok sesimi duyurabiliyorum. Parlamentonun bu fonksiyonu yerine getirdiğini söyleyemem.

İKTİSAT- Ama siz de söylediniz, herkes fikir üretme peşinde değil zaten...

SOYSAL- Parlamento tartışmalarında çıkıp konuşsanız bile bunun topluma yansması çok az oluyor. Bir kere bunun teknik bir nedeni var. Parlamento'nun çalışmaya başladığı saatlerde gazeteler basılmaya başlıyor. Özellikle bu kupon meselesi çıktıktan sonra gazeteler saat 2'de dönmeye başlıyorlar. Parlamentoda tartışılan pek çok konu zaten sırf bu nedenle kamuoyuna yansımıyor. Televizyon vs. yoluyla yansımaya gelince... Bütün görüşme canlı olarak yayınlansa bir yansıma görülebilir. Ancak biliyorsunuz, naklen yayınlanan görüşmeler parti sözcülerinin, genel başkanların, ya da grup başkan vekillerinin konuşabildikleri, sıradan milletvekiline pek sıra gelmeyen görüşmeler oluyor.

İKTİSAT- Yani daha kontrollü görüşmeler oluyor...

SOYSAL- Daha kontrollü ve yönetici tabakaya yönelik olan görüşmeler bunlar. O bakımdan da Meclis tartışmalarının halka yansıdığını söyleyemezsiniz. Bazı yerlerde, örneğin Amerika'da yerel meclislere yönelik kanallar var. Mesela eyalet meclislerindeki görüşmeleri daha çok kablolu televizyon şirketleri canlı yayın olarak veriyor. İsteyen vatandaşlar meclise gidip dinleyeceğine televizyon başında izliyor. Ama bu söylediğim oralarda halkın oturup meclislerdeki görüşmeleri izlediği anlamına gelmiyor. Orada da ilgisizlik var. Halk zaten parlamento çalışmalarını çok yakından izlemek isteginde değil.

İKTİSAT- Halk neden politikayla ilgilenmiyor, uzak durmaya çalışıyor?

SOYSAL- Bunun iki nedeni var. Özellikle 12 Eylül'den bu yana politika pek soylu bir uğraş alanı sayılmayarak kötülenmiştir. Özellikle askerler tarafından öyle gösteriliyor. Aslında mutlaka

öyle olması gerekmez. Bana sorarsanız çok zor, çok özveri isteyen bir alan. Ama bütün alanlarda olduğu gibi burada da şarlatanlar, alanı kötüye kullananlar var. Türkiye'de de, siyasal kadroların zaman zaman askeri müdahalelerle kesintiye uğraması sonucu iyi bir siyasî kadrolaşma olmadı.

Bugünkü siyasal kadroların baştan aşağı birinci sınıf insanlardan oluştuğunu söylemek zor. Bir kalite düşüklüğü söz konusu. Bu basının gözlemi ve herkes tarafından da paylaşılan bir gözlem. Dolayısıyla parlamento çok parlak insanların bulunduğu bir yer değil. O bakımdan insanlar, fazla izlenmeye değmez gibi bir düşünceye sapıyorlarsa da, burası aynı zamanda yasaların yapıldığı, kararların alındığı yer. Bunu da biliyorlar ve bütçünün kopamıyorlar. Bir de şunu unutuyorlar. Eğer bir ülke demokratikse, parlamentosu da az çok bu toplumu yansıtır. Dolayısıyla toplumda ne kadar kalitesiz insan varsa, aynı ölçüde olmasa bile, kalitesiz insanların parlamentoda bulunmasını doğal karşılamak gerekir. Yoksa diğeri bizi elitizme götürür. Çok elitist, seçkin bir yönetimin olmasını istemiyorsak, o zaman parlamentoda kalitesiz insanların olmasından şikayet etmememiz gerekir. Parlamento tamamen birinci sınıf insanlardan oluşmalıdır gibi bir düşünceye sürüklenmemeliyiz.

İKTİSAT- Bu söylediklerinizle bağlantılı olarak şunu sormak istiyorum; Türkiye'de siyaset bugün hangi noktada?

SOYSAL- Türkiye'nin bugün en büyük kusuru ideolojik içerikten yoksun oluşu. Belki bunda esen genel rüzgarların da bir etkisi var. 'İdeolojiler öldü' deniyor, ama aslında bu egemen bir ideolojinin kendi egemenliğini sürdürmek için yarattığı bir efsane. İdeolojilerin ölmesi için düşüncenin ölmesi gerekir. Hatta sistematik düşüncenin, sistemli bakış açısının ölmüş olması gerekir. Bu yaygın kanı aslında bugün estirilen neoliberal bakış açısının dünyaya vurduğu bir damga. Bu, Türkiye'yi daha da olumsuz biçimde etkiledi. Demek ki sistemli düşünce ihtiyacı yok. Sistemli düşünce ihtiyacı olmayınca, inanç da o kadar önemli olmuyor. Ve buradan yavaş yavaş düşüncesizlikten inançsızlığa, inançsızlığın marifet, hatta bir değişim belirtisi sayıldığı bir aşamaya doğru sürükleniyoruz ve parlamentoda da bunu görüyoruz. Parlamentoda diyalektik düşünce olmuyor. Aşağı yukarı aynı kafadaki insanlar, tesadüfen bulundukları partiler aracılığıyla kamplara ayrılmış bulunuyorlar. Ama buradan tam anlamıyla üretici bir düşünce çıkmıyor.

İKTİSAT- Açıkçası egemen olan ideolojinin tüm belli başlı partilerin yaklaşımlarını da belirlediğini söylüyorsunuz. Peki sizin de dahil olduğunuz parti açısından durum bu mudur?

SOYSAL- Tabii mensubu olduğum parti açısından bu

durumun sakıncaları çok fazla. Sosyal demokratlık iddiasında olan bir partinin ideolojiden, sistemli düşün-

ceden kendisini uzak tutması imkansız. Hatta öncelikle olmaması gereken birşey, ardından imkansız. Üçüncüsü de tehlikeli. Çünkü rahatlıkla kurulu düzenin, kurulu düşünce sisteminin, egemen düşüncenin destekleyicisi, payandası durumuna düşebiliriz.

İKTİSAT- Siz bu yönde bir eğilim olduğu düşüncesinde misiniz?

SOYSAL- Evet, bu son koalisyon pazarlıkları dolayısıyla bunu parti içinde de tekrarladım. Biz Türkiye'nin Özalci partilerinden biri durumuna gelmemeliyiz. Yani Özalci sistemin ayakta kalması için destek olan, koruyan, bu nedenle de kendi kimliğini kaybeden bir parti durumuna gelmemelidir. Ama bu eğilim var ve başka bir eğilimle birleşince daha da tehlikeli oluyor gibi geliyor bana. Bu da şu: çağdaşlaşma, gençleşme ve esen rüzgarlarla birlikte olma, rüzgarı yakalayabilme... Çiller'in seçilmesiyle büyük partilerden biri daha o yola girdi. Bizim parti için, bu esen rüzgarlara yelken açılmalı ve bu rüzgarlarla birlikte iktidara gelinmeli düşüncesi, tekrarlıyorum, imkansız. Çünkü biz başka bir düşüncenin, ideolojinin partisiziyiz. Bu esen rüzgar, bizim parti olarak savunduğumuz temel rüzgar değil. Biz buna alternatif olmalıyız. O bakımdan, ya kendimizi inkar edeceğiz ve başka bir parti olacağız, ya da dönemin rüzgarına kapılıp ortadan kalkacağız. İkincisi çok tehlikeli. Çünkü bu genellikle bir kurtuluş, başarı ya da işi döndürmenin bir çaresi olarak ortaya konuyor. "Oy kaybediyoruz. Ancak böyle yaparsak oy kazanırız" deniyor. Bana sorsanız bu daha fazla oy kaybettirecek bir rüzgar. Çünkü aynı rüzgarı, aynı değerleri, aynı görüntüleri, inançları, üstelik çok daha iyi savunan, çare olarak değil amaç olarak benimsemiş partiler var ve onlar bu yolla çok daha iyi oy toplar. Üçüncüsü, bu fazla oportünist bir yaklaşım olarak geliyor bana. Rahatsız ediyorum.

İKTİSAT- Peki SHP açısından önümüzdeki dönemde nasıl bir gelişme beklenebilir. Genel başkanlık için şimdiden adaylar var ortada...

SOYSAL- Adaylar bir tehlike ile karşı karşıya. Adaylar biraz derin düşünmezlerse, bu rüzgarın önüne biz de yelken açalım, rüzgarla partiyi götürürüz diyen aday, partiyi bir yerlere götürür götürmesine. Ancak nereye götürür, parti parti olmaktan çıkmaz mı? Asıl taban bakımından düşündürücü olan şey bu.

İKTİSAT- SHP tabanının bu yaklaşımlarınıza nasıl ba-

kacağım düşünüyorsunuz?

SOYSAL- Eğer taban büyük ölçüde medyanın, esen rüzgarların etkisinde kalıyorsa, herkesin bir Mesut Yılmaz'ı, bir Tansu Çiller'i var, bizim de o tipte bir liderimiz olsun, o da aynı hedeflere yelken açsın diyorsa, elbetteki benzer bir sonuç ortaya çıkar. Ama eğer tabanı düşündürtebilirsek ve taban bu çeşit yelken açışların partinin kimliğini ortadan kaldıracaklarını görebilirse, o zaman farklı yönde etkilenecektir. Sanıyorum parti önemli bir dönüm noktasında. Ya rastgele, herhangi bir parti gibi bu yola girecek. Ya da eğer bu parti gerçekten milli mücadeleden, yani bağımsızlıktan başlayan, sonra toplumu değiştirme gibi bir hedefi olan bir geleneğin devamıysa, işleri olurluna bırakarak değil, akıl yoluyla, plan yoluyla ya da ideoloji yoluyla anlatan ve yapmaya çalışan bir partiye farklı bir gelişme olacaktır.

İKTİSAT- Son dönemde herkes bir rüzgardan bahsediyor, bir değişim rüzgarından. Nedir bu değişim rüzgarı sizce?

SOYSAL- Değişim tek başına bir değer değildir. Oysa özel bir çağa girdik ve şimdi değişim, yani değişmiş olmak başlı başına bir değer haline geldi. Ama hemen sorulacak şey, nereye doğru değiştiniz? Niçin değiştiniz? Bu değişimle ne yapmak istiyorsunuz? Bu soruları sormadan, ne güzel her gün değişiyoruz gibi bir yaklaşım olmaz. Bu biraz, bu tabiri de pek kullanmak istemiyorum ama, dönüklüğün felsefesi oluyor. Kötü anlamıyla değil, ama fir fir dönen. Dolayısıyla durup düşünme yeteneğinde yoksullaşan. Çünkü değişmek, sürekli değişim içinde olmak

"Değişim, tek başına bir değer değildir.

Oysa özel bir çağa girdik ve şimdi değişim, yani değişmiş olmak başlı başına bir değer haline geldi.

Ama hemen sorulacak şey, nereye doğru değiştiniz?

bir marifet haline geliyorsa, o zaman hergün ilk yaptığınız iş, bugün nasıl değişebilirim demek olur.

Oysa hergün ilk yapacağınız iş, bugün durum nedir ve ona göre ne yapmak gerekir diye düşünmektir.

Ben değişime karşı değilim. Ama değişimin nereye doğru olduğu benim için önemli. Değişim olsun diye değişimin anlamsız olduğu inancındayım. Ama Türkiye'de şimdi bu rüzgar estiriliyor.

İKTİSAT- Siz bu değişim rüzgarlarının Özalcılıkla bağlantısını kuruyorsunuz.

SOYSAL- Özalcılık biraz bu zaten. Özalcılık değiştirdiği pek çok şey yanında bir de bunu değiştirdi. Yeni, iyi düşünce, sağlam inanç sahibi olmak, bunun için mücadele etmek Özal'ın değiştirdiği tutumlardan biri oldu. Özal bu değerlerin yerine değişebilmeyi koydu. Hızlı değişebilmenin değer kazanması Özalcılığın bir parçasıdır.

İKTİSAT- DYP gibi kökleri olan geleneksel bir partinin de Özalcı yaklaşımlar sergilediğinden, ondan etkilendi-

ğinden söz etmek mümkün mü?

SOYSAL- Görünen öyle. Bu parti de Özalcı yaklaşımlar sergiliyor. Etkilenmiş ve sürekli değişiyor. Ama işin esasına baktığımız zaman Özalcılık da çok büyük bir değişimi ifade etmiyor. Yani esasta bir şey değişmiyor. Nedir temel felsefe? Temel felsefe eskiden beri, plancılığa karşı serbest piyasanın bazı değerlerinin üstün tutulmasıdır. Bazen manevi değerler de deniliyor, ancak ben aynı sözü kullanmak istemiyorum. Ama insanlığın yüzyıllar boyunca ürettiği bazı felsefelere, inançlara, düşüncelere sahip çıkmak... Diğerinde kazanç hırsı, toplumda ille yükselmek gibi, biraz da kapitalist düzenin değerleri olanlar değişmiyor, hatta onlar gitgide betonlaşıyor.

İKTİSAT- Hatta bu değişim rüzgarıyla biraz da gizleniyorlar diyebilir miyiz?

SOYSAL- Evet, gizleniyorlar. Değişim rüzgarının arkasında değişmeyen, hatta iyice betonlaştırılan bir felsefe var. Benim itirazım ona. Değişimse, bunu da değiştirsınler bakalım. Buna karşılık bizim inandığımız şeylerin değişmesi isteniyor. Neden ben değişim adına, "modası geçti" deniliyor diye sosyal adaletten vazgeçeyim? "Bugün önemli olan köşe dönmektir" deniliyor diye, neden insanlığın erdemlerinden vazgeçeyim?

İKTİSAT- Bu sürecin daha ne kadar devam edeceğini düşünüyorsunuz?

SOYSAL- Diyalektiğe inandığım ve bütün süreçlerde böyle olduğu için bu da karşı tezini yaratacak. Nitekim bazı ülkelerde yaratmaya başladı bile. Amerika'da Reaganizm'in, Bush'culuğun arkasına Clinton'culuk geldi.

İKTİSAT- Ama Clinton'un da hızla sağa kaydığına dair değerlendirmeler yapıyor...

SOYSAL- Doğru o da sağa kaydı. Ama Clinton bugünün koşullarında, bütün Amerikan konformizmi içinde bir anti tezdur. İngiltere-

de ne olacak bilemiyorum, ama Muhafazakar Parti'nin iktidarı döneminde bile Thatcher'a karşı bir Major reaksiyonu oldu. Bu elbetteki sarkacın öbür tarafa sıçraması olarak algılanamaz, aynı partinin içindeki bir reaksiyondur. Ama eminim ki, İngiltere'de İşçi Partisi iktidara gelecektir. Bu tip rüzgarlar kendi tepkilerini de doğurur. Türkiye'nin şanssızlığı, Batı'daki rüzgarların meteoroloji raporlarında olduğu gibi ikiüç gün sonra gelmesi. Hatta bazen ikiüç yıl farkla, ya da 20-30 yıl farkla geliyorlar. Tabii bir de kendi rüzgarımızı yaratamıyoruz. Ancak burada da oraya benzer bir olayın eninde sonunda olacağını söylüyorum. Bir de bunun ötesinde, artık kendi rüzgarını yaratan bir toplum olmamız gerekir.

İKTİSAT- Söyleşi için çok teşekkür ederiz...

UZEL

UZEL Makina Sanayii A.Ş. 80 000 m² lik kısmı kapalı olmak üzere toplam 125 000 m² lik alana yayılmış tesislerinde,

2000'den fazla uzman personeli ve 50 yılı aşan deneyimi ile

- Massey-Ferguson Tarım Traktörleri
- Perkins Dizel Motorları
- Yaprak ve Helisel Yaylar
- Her cins Jant, Fren ve Denge Çubukları
- Traktör Direksiyon Kutusu

üreterek Türk çiftçisinin, otomotiv sanayiinin ve yedek parça piyasasının ihtiyacını karşılamakta, ihracatı ile de ulusal ekonomimize güç katmaktadır.

UZEL MAKİNA SANAYİİ A.Ş.

Kışla Cad. No: 5 Rami 34147 İstanbul-Türkiye Tel: (1) 567 08 41 Fax: 576 45 95

Hani, dünyaya barış gelecekti?

Son üç yılın gelişmeleri, '90'ların başında "Duvarlar yıkılıyor" edebiyatı ile "Yeni Dünya Düzeni"ni kurmak isteyenler için hiç umut verici değil. Çünkü '90'lardan beri çatışmalar azalmadı, arttı. Çelişkiler çözülmedi, daha da keskinleşti.

SARUHAN OLUÇ

Stockholm'deki Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü SIPRI 1992 yıllığını Haziran ayının ortasında yayınladı. Rapor iyimser olmak isteyenler için az, kötümser tahminlerde bulunanlar için ise epey fazla malzeme sağlıyor. Yılıktaki dünya üzerindeki savaşlar ve askeri çelişkiler, silahlanma harcamaları, uluslararası silah ticareti, nükleer silahlanma gibi konular ele alınıyor.

1992 yılında dünya üzerinde 30 askeri çelişki ve çatışma yaşanmış. SIPRI'ye göre savaş sayısı 1991 ile karşılaştırıldığında değişiklik göstermemiş. Bazı bölgelerdeki savaşlar şimdilik biterken, bazı bölgelerde yeni askeri çatışmalar

başlamış. Etiyopya, El Salvador, Kuveyt, Batı Sahra ve Uganda, savaşların şimdilik bitmiş olduğu yerler olarak değerlendiriliyor. Buna karşılık Bosna-Hersek'de kanlı bir çatışma başlamış. SIPRI verilerine göre 1992 yılının sonuna kadar Bosna-Hersek'de ölenlerin sayısı 100 bin civarında. Yaklaşık 30 bin kişi eski Sovyet Cumhuriyeti olan Tacikistan'daki çatışmalarda yaşamını yitirmiş. Kafkasya'da Dağlık Karabağ'daki çatışma Azerbaycan'a sıçramış. Hindistan ile Pakistan arasında bir çelişki nedeni olan Kaşmir'de de savaş benzeri gelişmeler görülmüş. Laos da savaş bölgeleri arasına girmiş.

Askeri harcamalarda ise 1991 yılına göre yüzde 15'lik bir azalma olmuş. Ancak bu düşüş dünya üzerindeki silahlanma yatırımlarının azalmasından kaynaklanmıyor. Düşüşün esas nedenini eski Sovyetler Birliği'nin karşı karşıya kaldığı ekonomik sorunlar oluşturuyor. Eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinden olan ve gerek askeri-sınai kompleks, gerekse silah yığınağı

1- Nordland	11- Beninlik	20- Gürcistan	30- Endonezya	39- Peru	47- Mozambik
1- Kuzey İrlanda	10- Mozambik	19- Azerbaycan	28- Burma	37- Guatemala	44- Irak/Kuveyt
2- Yugoslavya	11- Güney Afrika	20- Gürcistan	29- Hindistan	38- Kolombiya	45- Hırvatistan/Makedonya
3- Cezayir	12- Ruanda	21- Irak	30- Endonezya	39- Peru	46- Lübnan
4- Angola	13- Senegal	22- İsrail	31- Kamboçya	40- Angola	47- Mozambik
5- Etiyopya	14- Somali	23- Lübnan	32- Laos	41- El Salvador	48- Ortadoğu
6- Liberya	15- Sudan	24- Rusya	33- Pakistan	42- Golan Tepeleri	49- Batı Sahra
7- Sierra Leone	16- Çad	25- Tacikistan	34- Yeni Gine	43- Hindistan / Pakistan	50- Kıbrıs
8- Mali	17- Uganda	26- Türkiye	35- Filipinler		
9- Nijerya	18- Afganistan	27- Bangladeş	36- Sri Lanka		

açısından ön sırada yer alan Rusya ve Ukrayna ekonomik sıkıntıları nedeniyle askeri harcamalarını yarıya indirmiş durumdalar. Rusya'nın bugünkü askeri harcamaları GSMH'sinin yüzde 6'sı civarında gerçekleşirken, eski SSCB'de bu oranının yüzde 10 civarında seyrettiği biliniyordu.

SIPRI yıllığına göre silah ihracatında eski SSCB'nin rolünü bugün ABD üstlenmiş görünüyor. Dünya silah ticaretinde bir önceki yıla oranla gerçekleşen yüzde 25'lik düşüşün nedeni de yine eski SSCB'nin bu alandaki kapasitesinin önemli bir kısmını kaybetmiş olması. ABD dünya silah ihracatının yüzde 46'sını elinde tutarken, Rusya sadece yüzde 11'lik bir orana sahip. 1989 yılında ise eski SSCB yüzde 37'lik oranla ABD'nin (yüzde 34) önünde yer alıyordu.

Öte yandan Avrupa Topluluğu ülkeleri arasında silah ticareti açısından Almanya diğerlerini oldukça geride bırakmış görünüyor. AT silah ihracatının yüzde 41'i Almanya'ya ait. Fransa yüzde 24 ile ikinci, İngiltere ise yüzde 20 ile üçüncü sırada. SIPRI'nin raporuna göre Almanya özellikle kimyasal ve nükleer silah geliştirme programları açısından üçüncü dünya ülkeleri arasında ilgi görürken, ağır klasik silahlar açısından aynı başarıyı gösteremiyor.

SIPRI'nin tahminlerine göre süreç böyle devam etmeyecek. ABD ve Avrupa ülkelerinde daha önceki yıllarda görülen silahlanma harcamalarındaki cüzi düşüş özellikle Körfez Savaşı nedeniyle devam etmezken, tüm NATO ülkelerinin askeri harcamaları 493 milyar dolara yükselmiş. Bunun yüzde 60'ı ABD'ye ait. Rusya ve Ukrayna için de benzer bir tahminde bulunuluyor. Moskova ve Kiev'deki hükümetlerin kitlesel işsizliğe bir çare bulmak için askeri-sınai kompleksi yeniden çalıştırmaya başlayacakları ileri sürülüyor. Bu alanda askeri üretimi sivil üretime çevirme yönündeki tüm çabaların başarısızlıkla sonuçlandığı belirtiliyor.

Öte yandan özellikle Çin ve Japonya askeri harcamalarını arttırmışlar. Üçüncü dünya ülkelerinde ise askeri harcamalar açısından geçmiş yıllardaki istikrar korunuyor. Askeri harcamaların yüzde 20'si bu ülkelerde gerçekleşiyor.

SIPRI, Soğuk Savaş günlerinin sona ermesinden sonra Birleşmiş Milletler'in dünya üzerindeki rolünün arttığına da değiniyor. Görevdeki mavi bereli askerlerin sayısı 1987-1991 yılları ile karşılaştırıldığında, 1992 yılında 4 katına çıkmış görünüyor. BM, 1992 yılında 48 bin mavi bereli için 1.4 milyar dolar harcama yapmış. 1992 sonunda ise 62 bin BM askeri 12 bölgede (1991'de 8 bölge idi) gö-

rev yapmakta.

Bu veriler değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç pek iç açıcı değil. Kısaca: silahlanma harcamalarındaki düşüş istikrarlı değil, konjonktürel olmuş ve bitmiş. Silah ticareti ve üçüncü dünya ülkelerindeki silahlanma hızla sürüyor. Bölgesel savaşlarda azalma yok. Tam tersine geçici olarak bitenlerin yerine yeni ülkeler bölgesel savaş girdabına giriyorlar.

Şimdi bu verilere bazı başka tartışmaları ve gelişmeleri de ekleyerek daha derinlemesine bir değerlendirmeye yapma imkanını arayalım.

NATO'da iç çelişkiler

İki Almanya'nın birleşmesi ile birlikte ortaya çıkan yeni ekonomik güç Avrupa'nın geri kalanını da peşinden sürükleyecekti. Hatta Avrupa 1992 yılında gümrük duvarlarının kalkması ile birlikte tarihinin en önemli hamlesini yapmaya hazırlanıyordu. 1993 yılında Maastricht Anlaşması onaylanacak ve Avrupa'da ekonomik birlikten politik birliğe doğru bir gelişme izlenecekti. 1993 yılında GATT'dünya ticaretinin liberalleştirilmesi görüşmeleri başarı ile sonuçlanacak ve bu ortamda politik ve ekonomik olarak kendine güvenli birleşik bir Avrupa hem eski Doğu Bloku'nu Batı'yla bütünleştirecek, hem de ekonomik olarak gerileyen ABD'den boşalan dünya liderliğine 21. yüzyılda oturmaya hazırlanacaktı.

Ne var ki bu umutların hemen hemen hepsi yıkıldı. Ayakta kalanların ise yaşayıp yaşayamayacakları henüz belli değil. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte dünyada barış, refah ve demokrasi rüzgarlarının eseceğini ileri sürenler, hatta 'tarihin sonu'nun geldiğini iddia edenler bir çelişki ile karşı karşıya kaldılar. Kısa süre içinde görüldü ki, dünya çok daha güvensiz ve tehlikeli bir hale gelmişti.

1992 yılında Avrupa'nın II. Dünya Savaşı'ndan bu yana en şiddetli ekonomik durgunluğuna şahit olundu. Çok sayıda firma Avrupa'nın birleşmesinin meyvelerini toplayamadan kalkan gümrük duvarlarından ötürü dış rekabete dayanamayıp çöktüler. Bu arada AT içinde birçok konuda ya yeni anlaşmazlıklar belirdi, ya da varolan anlaşmazlıklarda uzlaşma ihtimalleri zayıfladı.

Avrupa birliği süreci, Avrupa Para Sistemi'nin krize girmesi ve Maastricht'in onaylanması sırasında tek tek ülkelerde şiddetlenen ulusalcılık eğilimleri ile büyük darbeler yedi.

Bu arada GATT görüşmeleri, açıl-

***SIPRI yıllığına göre
silah ihracatında eski
SSCB'nin rolünü bugün
ABD üstlenmiş görünüyor.
ABD dünya silah
ihracatının yüzde 46'sını
elinde tutarken,
Rusya sadece
yüzde 11'lik bir orana
sahip. 1989 yılında
ise eski SSCB yüzde 37'lik
oranla ABD'nin (yüzde 34)
önünde yer alıyordu.***

KOHL, SİLAH SATIŞI GELİRLERİNDEN MEMNUN... ALMANYA AT'NİN SİLAH SATIŞININ YÜZDE 41'İNE SAHİP.

mak bir yana iyice tıkanı. Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası ticari ilişkilerde işbirliği zaten giderek yerini çatışmaya bırakıyordu. Korumacılık önlemleri, karşılıklı tehditler havalarda uçmaya başladı.

Gittikçe politikleşen bir ekonomik rekabetin ve askerleşmenin yeni dönemdeki ilişkilerin genel karakteri olacağına dair önemli işaretler var. Yukarıda sözü edilen bölgesel askeri çatışmaların azalmaması, tersine artış eğiliminin olması bu gelişmenin sadece bir yanı. Ayrıca 1993 yılındaki ekonomik ve politik gelişmeler bu tür bölgesel gerginliklerin ve sorunların, hatta çatışmaların artacağına dair tahminlerin yoğunlaşmasına neden oluyorlar.

Bu durumda bugüne kadar dünya politikalarını belirlemiş ya da önemli ölçüde etkilemiş olan ekonomik ve politik güçlerin ilk aklına gelen bu çatışmaları ve çelişkileri kontrol edecek, azaltacak hatta gerektiğinde sonlandıracak bir gücün gerekliliği oluyor. Hangi devlet ya da devletler birliği bu gücü oluşturabilir? İşte tam da bu noktada ciddi sorunların ortaya çıktığı görülüyor. NATO'mu, Birleşmiş Milletler mi? Yoksa ABD mi? Ya da tek tek ülkeler mi? Yoksa NATO ile BM birlikte mi? Ya da ABD önderliğinde BM mi?

Ortak düşman yenildikten sonra devletler arasında, daha önce yüksek ortak çıkarlar doğrultusunda arka plana itilmiş olan karşılıklı korkular, rekabet, çelişkiler hemen ön plana çıkarlar. O zaman ittifak disiplini sona erer. Dünyanın dostu yarının düşmanı olur.

Bu yaklaşıma göre NATO Temmuz 1990'da sona

ermeliydi. Çünkü 16 Temmuz'da Sovyetler Birliği Soğuk Savaş'ta yenildiğini ilan ediyordu. Gorbacov, Alman Şansölyesi Kohl'e, Batı'nın koşulları altında iki Almanya'nın birleşmesine itirazları olmadığını belirtiyordu. Soğuk Savaş Almanya'da ve Almanya üzerindeki iktidar mücadelesi ile başlamış ve yine Almanların birleşmesi ile sonlanmıştı. Böylelikle artık Avrupa'da savaş tehdidi kalmamıştı. Eğer o güne kadar NATO'nun işlevi ve görevi hakkında söylenenler doğru idiyse...

Ancak belli ki bu söylenenler asıl gerekçeler olmamışlardı. Çünkü 44 yaşına basmış olan NATO yaşama-ya devam ettiği gibi, kendine yeni görev alanları yaratmaya da çalışıyor. Üstelik bu görevler Soğuk Savaş günlerindeki görevlerin çok ötesinde. NATO varolduğundan bu yana ilk kez bir savaş görevi üstlendi. Üstelik de klasik faaliyet alanında değil, eski Yugoslavya'da. Görev Bosna-Hersek üzerinde Sırp uçaklarına yönelik uçuş yasağının işlenmesini askeri olarak sağlamak.

Ancak bu sonuçtan NATO'nun işlerinin tıkr tıkr yürüdüğü sanılmasın. Eski Yugoslavya'da, Avrupa'nın göbeğinde olup bitenler NATO'nun herhangi bir yaptırım gücünün olmadığını da gösterdi.

Yaşanan fiyaskonun nedeni askeri değil. Esas olarak NATO içindeki, arkasında farklı ekonomik çıkarlar bulunan politik anlaşmazlıklar. Ortak politika bu nedenle oluşturulamadı. Fransa yerlerinden sürülmüş Müslümanlar için koruma bölgeleri önerirken, Almanya Vance-Owen planını destekliyordu. Mayıs ayında Brüksel'de yapılan NATO savunma bakanları toplantı-

sında çelişkiler iyice açığa çıktı. İtalya, Norveç ve Almanya savunma bakanları müttefikleri Fransa ve İngiltere'den şikayet ediyorlardı. Çünkü ikisi de diğer müttefiklere danışmaksızın ABD ve Rusya ile birlikte Bosna-Hersek için bir barış planı hazırlamışlar ve bunu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne sunmuşlardı. Böylelikle ittifak içi dayanışma bozulmuştu.

Bu noktada Almanya'nın bir süredir ileri sürdüğü BM Güvenlik Konseyi'ne daimi üye olma talebi anlam kazanıyor. Üstelik aynı talebi Japonya da kendisi için destekliyor. Japonya konusuna yeniden geleceğiz.

ABD'nin NATO içindeki müttefikleri Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte ittifak içinde daha güçlü bir rol edinme ve böylelikle ABD ile ilişkileri yeniden düzenleme hedefine sahiptiler. Ancak ABD'nin Avrupa'dan 100 bin askerini geri çektiği ve BM aracılığıyla politikalarını dayattığı bir dönemde Avrupalılar arasındaki anlaşmazlıklar da artmış durumda.

Üstelik ABD'nin tutumu geçici değil, stratejik. "Clinton doktrini", Somali'de Muhammed Farah Aidid'in silah depolarına BM kararı ile saldıran Amerikan yetkililerinin kullandıkları bir kavram. "Clinton doktrini" Amerika'nın kendini BM'e hazır ve kararlı bir askeri alet olarak sunmasının adı. Bu doktrine göre dünya örgütü görevlerini yapamaz hale geldiğinde, ya da başarısızlık ihtimali arttığında bu güvenilir silahlı güce, yani ABD'ye başvurulabilmeli. "Clinton doktrini"ne göre ABD, BM'nin askeri gücü gibi davranmalı. Nitekim Clinton haftalık TV konuşmasında ABD'nin Somali'deki son saldırısını açıklarken "BM mavi berelilerinin etkisini ve inanırlılığını göstermek" gerekçesini kullanıyordu.

**Ortak düşman
yenildikten sonra
devletler arasındaki,
daha önce yüksek ortak
çıkarlar doğrultusunda
arka plana itilmiş olan
karşılıklı korkular,
rekabet, çelişkiler
hemen ön plana çıkar.
O zaman ittifak disiplini
sona erer. Dünnün dostu
yarının düşmanı olur.**

dirmek üzere oluşturulan yapıları ve her ikisi de başarısız kaldı. 12 AT ülkesinin Bosna-Hersek konusunda ortaklaşamadığı düşünülürse, 52 AGİK üyesinin ortak adım atmalarının güçlüğü daha iyi anlaşılabilir.

BAB ise daha dar, ama benzer sorunlar bu alanda da yaşanıyor. NATO'nun askeri komuta mekanizmalarını 1966 yılında terketmiş olan Fransızlar AngloAmeri-

kan etkisi olmaksızın bir Batı Avrupa Birliği'ni hedeflerlerken, İngilizler NATO çatısı altında bir Avrupa saldırı birliği istiyorlar. Almanlar ise her zamanki gibi ikisinin arasında, biraz ondan biraz bundan yanalar. Çünkü Almanlar ekonomilerinin önemli bir kısmının ihracata dayandığını düşünerek açık bir sistemde çıkarlarının kıta blokundan daha fazla olduğunu düşünüyorlar.

Kısacası, bu sancılar ve sorunlar sıkı stratejik çıkarların kalmamasından kaynaklanıyor. Çünkü böyle bir durumda bir ittifakın yaşaması son derece zor. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte eski SSCB ve Doğu Avrupa pazarlarının Batı'ya iyice açılması yeni rekabet alanlarını arttırdı. Aynı dönemde yaşanan ekonomik durgunluk ise sorunları katladı. Bir taraftan sermaye grupları dünya pazarına daha fazla açılmak, yeni pazarlara ulaşmak zorunda kalırken, öte taraftan iç pazarı da korumak sorunu ile karşı karşıya bulunuyorlar. Bu durum ise uluslararası rekabeti hızla yükseltiyor. Ülkeler bazen tek tek, bazen ise gruplar, ya da bloklar halinde karşı karşıya geliyorlar, rekabet ve ekonomik mücadele ortamı gelişiyor.

Üstelik dünya liderliğine aday bir diğer güç olan Japonya ile ABD arasındaki sorunlar da artıyor. ABD-Japonya ilişkilerindeki son gelişmeler, Japonya'nın öncelikle Doğu Asya'da, ardından da dünyanın diğer bölgelerinde ekonomik gücüne uygun bir politik sorumluluk üstlenmeye hazırlandığına işaret ediyor. Özellikle Miyazawa hükümetinin düşmesinden sonra iktidara gelmesi beklenen ekibin bu açıdan söyledikleri bu tür işaretileri yoğunlaştırıyor.

İşte tüm bu veriler ve gelişmeler SIPRI 1992 yıllığı'nın sonuçlarına gözetildiğinde son derece sorunlu bir döneme girildiğini gösteriyor. Dünya ekonomisinde gittikçe güçlenen ekonomik bloklaşmayı, ABD'nin zayıflayan uluslararası liderliğini, artan ekonomik rekabeti ve sıklaşan politik uyumsuzlukları ve askerleşmeyi düşününce, "1914 ve 1939'daki felaketler bir daha tekrarlanabilir mi?" sorusu çok daha fazla kişinin merakını çekmeye başlıyor.

**Soğuk Savaş'ın sona ermesi
ile birlikte eski SSCB ve
Doğu Avrupa pazarlarının
Batı'ya açılması yeni
rekabet alanlarını arttırdı.
Aynı dönemde yaşanan
ekonomik durgunluk ise
sorunları katladı.
Bir taraftan sermaye
grupları dünya pazarına
daha fazla açılmak, yeni
pazarlara ulaşmak zorunda
kalırken, öte taraftan
iç pazarı da korumak
sorunu ile karşı karşıya
bulunuyorlar.**

Avrupa'ya yeni lider

Almanya'nın sorunları giderek derinleşirken, Fransa, Avrupa'nın yeni ekonomik gücü olarak öne çıkıyor.

Avrupa için işbirliği içindeki Fransa ile Almanya arasındaki rekabetin tarihi oldukça eskidir. Bugünlerde Alman şirketlerinin yöneticileri Fransa'nın Avrupa'nın en güçlü ve belki de en büyük ekonomisi olmasından bahsederken oldukça mütevaziler.

Alman ekonomisinin önde gelen şirketlerinden Daimler-Benz'den Gerhard Liener "Fransa'nın lider olması ile hiçbir sorunum yok" diyor ve ekliyor, "Sporda olduğu gibi, eğer biri bizi geçerse onu yakalamaya çalışırız." Daimler-Benz yöneticileri şu sıralarda Alman şirketlerinin almaya çalıştıkları tedbirleri Fransızların yıllar önce aldığını biliyorlar.

Örneğin Daimler-Benz'in rakiplerinden kamu kuruluşu

Renault geçen sene dünyadaki otomobil üreticisi şirketlerin kar haddi en yüksek olanıydı.

Nasıl oluyor da gürültücü, dağınık Fransızlar etkinliğin ve disiplinin kalesi olan Almanları geçebiliyorlar?

Fransızların rekabet güçlerini arttırmalarını sağlayan bir dizi politika var. Fransa değişimi teknolojik yatırımla birleştirdi, şirketlerini yo-

ğun bir şekilde yeniden yapılandırdı, sıkı bir moneterist politika izledi ve şirketlere zaman zaman devlet desteği yaparken zaman zaman rekabeti körükledi.

Almanya birleşmenin sorunlarını çözmeye uğraşırken bir yandan da derin yapısal problemlerle karşı karşıya kaldı. Fransa ise bu arada kendiliğinden ekonomik gücünü arttıracak.

Bundesbank'ın Başkan yardımcısı Hans Tietmeyer "Almanya kimilerinin ümid ettiği veya korktuğu gibi ekonomik bir dev değildir" di-

yor. Fransa ve Almanya sadece rakip değiller, aynı zamanda EMS aracılığı ile paraları birbirlerine bağlanmış durumda, birbirlerinin en büyük ticaret ortağı durumundalar ve birlikte Avrupa Birliği'nin en hararetli savunucusu durmudalar. Bu nedenle Almanya ekonomisinin eksi yüzde 2'lik gerilemesi önümüzdeki dönemin Fransa için de zor geçmesine neden olacak. Gelişme hızının sıfır olması ve işsizliğin daha da yükselmesi bekleniyor. Renault gibi şirketler bu sene, geçen sene olduğu gibi tatlı karlar yapamayacaklar.

Yeni hükümetin Frank'ı devalüe edip etmeyeceği ve ERM'den ayrılıp ayrılmayacağı kısa bir süre için Fransa'da faiz oranlarının Almanya'ya göre yüzde 3 daha yüksek olmasına neden oldu. Ne var ki faiz oranlarının düşmeye başlaması ile birlikte Fransız şirketlerinin Alman komşularından da-

Almanya birleşmenin sorunlarını çözmeye uğraşırken bir yandan da derin yapısal problemlerle karşı karşıya. Fransa ise bu arada kendiliğinden ekonomik gücünü arttıracak...

Öte yandan Almanya ekonomisinin eksi yüzde 2'lik gerilemesi önümüzdeki dönemin Fransa için de zor geçmesine neden olacak.

na iyi durumda olduğu da ortaya çıktı. Almanya'nın tek sorunu birleşme değil.

Örneğin önde gelen bir Alman ekonomisti Almanya'nın bazı yüksek teknoloji alanlarındaki geriliğinin beş yıl sonra kendisini hissettiğini söylüyor. Bu daha önce de hissedilmeye başlanabilir. Bir başka gerçek de Almanya'nın Batı Avrupa'nın çelik işçilerinin yarısını istihdam etmesi. Fransa ise tarihsel olarak daima ağır sanayiye daha az önem vermiştir. Yüksek teknolojiye verdiği önem, turizm ve tüketim malları üretimi ile birleştğinde Fransa ekonomisine soluk aldırarak. Bu nedenle Fransa Almanya'da olduğu gibi hızlı yükselişler ve ardından hızlı düşüşler yaşamamakta.

Ayrıca, Fransız borsası son on yıl boyunca sanayileşmiş ülkeler içinde en iyi drumda ve bu senenin ilk

sektörünü Avrupa'nın en küçüğü haline sokacak. Sanayinin destekleri de Almanya'dan daha düşük ve 1980'lerin başında 180 milyon Frank iken şimdi 2530 milyon Frank. Ortak pazar ve ortak para biriminin hareketli savunucusu olan Fransız şirketleri hızla küreselleşiyorlar.

1990'da Avrupa'da ve dünyanın diğer bölgelerinde satın almalar en üst noktasına ulaştı ve Fransız

şirketleri 27 milyar dolar dış yatırım yaptılar ve Fransa Amerika'dan sonra ikinci duruma yükseldi. Dış yatırım furyası içindeki kamu kuruluşları AT Rekabet Komisyonu başkanı tarafından Fransız devletçiliğini ihraç ettikleri kaygusuyla sık sık eleştirildi.

Amerika ya da İngiltere de olduğu gibi desteklenmeyen Fransız şirket satın alışlarında kaynak yetersizliği içindeki kamu sektörü borçlanmaktaydı ve gene aynı nedenle genellikle pahalıya satın aldılar. Ne var ki kamu sektörünün gelecek yıl özelleştirilecek olması bu görüntüyü tamamen değiştirecek. Bir bölümü özelleştirilmiş olan kimya sanayii RhonePoulenc ABD'de ve Avrupa'da bir dizi şirket satın aldı. Rhone Poulenc büyük ölçüde borçlu olmasına rağmen genişlemeye devam etti ve artık tam bir dünya şirketi haline geldi. Faiz hadleri düş-

fazla dış yatırıma açtı. Sendikalarla anlaşan Amerikan şirketi Hoover'ın Fransa'dan İskoçya'ya gitmesi Fransa'da büyük tepkilere yol açtı. Bu olay Fransızların yabancı sermayeyi tutumakta ne kadar istekli olduklarını gösteriyor. OECD'ye göre Fransa ABD ve İngiltere'den sonra yabancı sermaye çekme açısından üçüncü geliyor. 1991'de ise Fransa 7.7 milyar dolar yabancı yatırım çekerken İngiltere hariç bütün OECD üyesi ülkeleri geçti. Aynı yıl ortaya çıkan EMS krizi nedeniyle Fransa'yı terk eden sermayenin önemli bir kısmı 1991 Kasım ayında tekrar geri döndü.

Fransa'nın eğitim düzeyi yüksek iş gücü, düşük ücretler (saat başına 28 Mark, bu rakam Almanya'da 40 Mark) Fransa'yı yabancı yatırımcılar için cazip yapıyor. Ayrıca Fransızlar enternasyonalist bir yaklaşımla diğer ülkelerin onayını kolaylıkla kazanıyorlar.

Amerika ve Japonya'nın geleceği dönük sanayilerini gözlemleyen Fransız hükümeti yoğun olarak teknoloji yatırımı yaptı. Sonuç her zaman başarılı olmadı. Devlet kuruluşu olan Compagnie des Machines Bull ve Concorde tam bir felaket oldu. Fakat Fransızlar herşeye rağmen diğer Avrupa ülkelerinden çok daha yoğun olarak teknoloji yatırımı yaptılar. Devletin desteklediği Airbus projesi (Fransız, İngiliz ve Alman konsorsiyumu) alanında dünya lideri durumunda. TGV trenleri artık hızlı tren yapımında standart haline geldi ve Minitel telefon sistemleri dünyanın her tarafında kopya ediliyor.

Cap Gemini Sogeti, Axime, Sli-gos, SCBF, SG2 ve CGI Informatique gibi özel sektör Fransız şirketleri Amerikan şirketleri ile birlikte bilgisayar programcılığı alanında Avrupa'da egemen durumda. Telekomünikasyon alanında ise Fransız Alcatel Alsthom firması oldukça başarılı bir durumda. telekomünikasyon pazarı üzerine araştırma ya-

Fransa'nın eğitim düzeyi yüksek iş gücü, düşük ücretler (saat başına 28 Mark, bu rakam Almanya'da 40 Mark) Fransa'yı yabancı yatırımcılar için cazip yapıyor. Ayrıca Fransızlar enternasyonalist bir yaklaşımla diğer ülkelerin onayını kolaylıkla kazanıyorlar.

üç ayında yüzde 9 yükseldi. Fransa, İtalya ve İsveç'ten sonra kıta Avrupasının en büyük kamu sektörüne sahip ülkesiydi. Ne var ki yeni hükümet 1994 yılına kadar kamu

meye devam ettiğinde şirket dünyanın en parlak şirketlerinden birisi olacak.

Öte yandan Fransa kapılarını birçok Avrupa ülkesinden daha

panlar Alcatel'in birçok firmada olmayan bir bakış açısı olduğunu söylüyorlar. Alcatel diğer şirketlerin yıllar önce yapması gereken ölçüde küresel çapta telekomünikasyon fırsatlarını değerlendirdi.

Telekomünikasyon alanında bu sene büyüme beklenmiyor. Buna rağmen Alcatel oldukça iyi durumda ve özellikle başlıca rakibi Alman Siemens'e karşı. Diğer Avrupa telekomünikasyon şirketlerine göre Alcatel AT'nin telekomünikasyon şirketlerini uluslararası rekabete açan yeni kurallarına daha hazır durumda. Telefon şirketi Telecom ise zaten daha ucuz bir fiyat tarifesini istiyor. Alcatel'in vergi öncesi kar oranı yüzde 6, aynı rakam Siemens'de ise yüzde 4.2. Fransa'da devlet şirketlerinin yöneticileri dahi yeni fikirleri açıklar. Bu tutum bazan teknolojiye ya da pazara yaklaşımda büyük bir avantaj sağlıyor.

Son 10-15 yılın bütün Japon üretim modelleri Fransız yöneticiler tarafından akıllı bir şekilde kavranıldı. Alman yöneticiler ise hala Japon modellerini kavramaya çalışıyorlar. Daimler Benz'in yöneticilerinden Liener "Ya daha düşük ürünleri Almanya dışında üretmeye başlayacağız ya da bu ürünlerden tamamen vaz geçeceğiz" diyor.

Beklentilerin tersine Fransız devlet kuruluşlarını yatırımcı kafalı yöneticiler yönetiyor. Kısa zaman ön-

ce yeniden yapılandırılan Renault herhangi bir özel şirket gibi yönetiliyor. Renault büyük olasılıkla özelleştirilecek. Renault'nun başarısı devletin verdiği 4.1 milyar Frank'lık

zamanlarda hazırlanan bir prodüktivite raporuna göre istihdam edilen kişi başına GSMH 1990'da Fransa'da 47 bin dolar iken Almanya'da 44200, Japonya'da

Fransız sosyalistleri de mali politikalara yaklaşım açısından oldukça enternasyonalist ve yaratıcı. Son on yılda Alman Bundesbank'ı taklit ederek enflasyonu kontrol altına aldılar. Gerçekten de bugün Fransa Maastricht'in ekonomik ve mali birlik için ileri sürdüğü bütün kriterlere uyan iki ülkeden birisi, diğeri ise Lüksemburg.

desteğe ve İsveç otomobil şirketi Volvo'nun 5.9 milyar dolarlık hissesini satın almanın yanısıra emek maliyetlerindeki büyük düşüşe bağlı. 1992 yılında Renault'nun işçi maliyetleri cirosunun yüzde 18'i idi. Aynı rakam Alman Volkswagen için yüzde 25, BMW için yüzde 20 ve İtalyan Fiat için ise yüzde 24 idi. Renault'ya yapılan destek ABD'nin Chrysler için verdiği destekten çok farklı değil. Belki tek fark, Renault özelleştirildiğinde kendisine yapılan yardımı geri ödeyebilecek. Diğer taraftan ise Thatcher yönetimindeki İngiliz hükümeti eskiyen otomobil yapımcısı şirketlerine destek vermeyi reddetti ve sonuç olarak bugün İngiltere otomobil yapmıyor.

Fransız sosyalistleri de mali politikalara yaklaşım açısından oldukça enternasyonalist ve yaratıcı. Son on yılda Alman Bundesbank'ı taklit ederek enflasyonu kontrol altına aldılar. Gerçekten de bugün Fransa Maastricht'in ekonomik ve mali birlik için ileri sürdüğü bütün kriterlere uyan iki ülkeden birisi, diğeri ise Lüksemburg.

Frank alanı politikaları bir zamanlar oldukça güçlü olan Fransız sendikalarını dizlerinin üzerine indirdi ve gerek özel, gerekse de kamu sektörünü yeniden yapılandırdı. Son

38200, İngiltere'de 37100 dolar. Üretkenlik sadece ABD'de 49.600 dolar ile daha yüksek. 1990'dan bu yana ücretler Fransa'da daha az artarken (Fransa'da ücretler % 1.9, Almanya'da ise % 5.4 arttı) Fransa'yı daha da üretken hale getirdi.

Fransa'nın bütün bu önemli değişimleri acısız olmadı ve son resesyon ve ülkenin Almanya ile yakın ortaklığı işleri daha da zorlaştırdı. Fransa'nın yüksek faiz oranları ve ERM üyeliği nedeni ile Almanya'nın birleşmesinin faturasına katıldığı bile söylenebilir.

Bugün Fransız ekonomisinin en zayıf yanı rekor düzeydeki işsizliktir. Bugün yüzde 10.5 (yaklaşık 3 milyon) olan işsizliğin bu sene içinde yüzde 11.2'ye yükselmesi beklenmekte. Fransa'da sanayi 1980'lerde yeniden yapılandırıldı, şimdi ise ülkenin beyaz yakalı işçi, istihdam eden sektörleri işgücünde kesinti yapmaya zorlanıyor.

1990'dan itibaren emlak piyasasındaki çöküş hem özel, hem de kamu bankacılığını fena çarptı. Fransa işsizlik sorununda yalnız değil ve kesinlikle İtalya, İspanya ve İngiltere kadar kötü durumda değil. Yüksek düzeydeki yapısal işsizlik bütün Avrupa'yı ve hatta Almanya'yı vuruyor. Almanya'da işsizlik şu sıralar % 8.3 ve artmaya devam ediyor.

(Bu yazı Global Finance'dan özetlenmiştir)

Her yılın Haziran-Ağustos dönemi geleneksel tartışması sürüyor

Asgari Ücret

Ne brüt ne net

OECD'ye göre işsizliğe neden olan, TİSK'e göre işverenlerin yükünü artıran, işçi sendikalarına göre 6.5 milyon lira olması gereken asgari ücret cephesinde yeni bir şey yok.

En düşük asgari ücret Türkiye'de. Şu anda 1 milyon 449 bin lira olan brüt asgari ücretten işçinin eline net 980 bin lira geçiyor. Son iki yılda yapılan yüksek artırıma karşın asgari ücret reel olarak hala 1968'in gerisinde

Kimine göre zaten çok az kişiyi ilgilendirdiği için anlamı olmayan, gerçekte ise 4 milyon kişiyi ilgilendiren asgari ücreti belirleyecek geleneksel asgari ücret toplantıları sürüyor. Asgari ücreti, işçileri temsilen Türk-İş Konfederasyonu, işvereni temsilen TİSK, hükümeti temsilen de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı temsilcilerinin oluşturduğu "Asgari Ücret Tespit Komisyonu" belirliyor.

İlk kez 1969 yılında uygulanmaya başlayan Asgari ücret sistemi, ilk üç yıl altı bölgeye ayrılmış kademelere göre uygulanırken, 1972 yılında da bölge sayısı 4'e düşürülerek kademeler azaltıldı. 1974'ten sonra ise ülke genelinde geçerli tek asgari ücret sistemine geçildi. 1974'te başlatılan tek kademeli asgari ücret uygulaması 1987 yılına kadar zaman zaman iki, zaman zaman da üç yılda bir değiştirilirken, 1988 yılından beri yıllık olarak belirleniyor.

Bu arada, son yıllarda asgari ücretle ilgili "Net-Brüt" tartışması sürerken, işçi ve işveren temsilcileri, belirlenen ücretten vergi kesilmemesi gerektiğinde hükümetten ortak talepte bulunuyor.

Ancak Türkiye'deki uygulamanın, ne kademelendirilmiş, ne bir ya da üç yıl süreli olması derde deva olamadığı gibi, asgari ücretin net ya da brüt olması da sorunu ortadan kaldırmıyor.

Ağustos ayından geçerli olacak yeni asgari ücreti belirleyecek "Asgari Ücret Tespit Komisyonu" toplantıları devam ederken konu farklı kesimlerde yoğun biçimde tartışılıyor.

Asgari ücret kaç kişiyi ilgilendiriyor?

Asgari ücret tartışmalarında uygulamanın kaç

kişiyi ilgilendirdiği önem taşıyor. İşveren kesimi Türkiye'de sendikalaşma oranının yüksek olduğunu, sendikalı işçilerin toplu sözleşmelerde asgari ücretin üzerinde ücret aldıklarını savunarak, sendikalaşma oranının yüzde 63 olduğu Türkiye'de asgari ücretin önemli olmadığını öne sürüyor.

Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) asgari ücretin az kişiyi ilgilendirdiğini savunurken gerekçe olarak gösterdiği yüksek sendikalaşma oranını şöyle hesaplıyor. Türkiye'de toplam 3.5 milyon SSK'lı var. Bunların da 2.5 milyonu sendikalı. Buna göre Türkiye'de sendikalaşma oranı yüzde 63. TİSK'e göre işçilerin yüzde 63'ünün sendikalı olduğu Türkiye'de asgari ücret, işverene getirilen ek yükümlülüklerden başka bir işe yaramıyor.

Petrol-İş Sendikası yetkilileri ise TİSK'in rakamları çarpıttığını, gerçekte Türkiye'de sendikalaşma oranının yüzde 13 civarında olduğunu belirterek şunları söylüyor: Sendikalaşma oranı hesabı yanlış yapılıyor. Hesaplama Türkiye'nin 19.5 milyonluk sivil iş gücü üzerinden yapılmalı. DİE'nin 1990 yılı hane halkı anketine göre Türkiye'de 7.5 milyon kişi ücretle çalışmaktadır. Bunların 3.5 milyonu SSK'lı, 1.5 milyonu da memurdur. Sendikalaşabilen kişi sayısı ise 2.5 milyona yakındır. Bu da toplam sivil işgücünün yüzde 13'üdür. Dolayısıyla sendikalaşmanın bu kadar düşük olduğu ülkemizde asgari ücret geniş bir kesimi ilgilendiren önemli bir konudur.

Görüldüğü gibi aynı rakamlardan işveren temsilcilerinin çıkardığı sonuç ile işçi sendikalarının çıkardığı sonuç çok farklı. İşveren sendikası sendikalaşma oranının SSK'lılara göre hesaplarırken, işçi sendikası toplam sivil işgücüne oranlayarak hesaplıyor.

İşçi sendikaları ile işveren sendikaları arasındaki bir başka anlaşmazlık konusu da asgari ücrete baz alınacak harcama kalemleri ve harcama kalıbı ile ilgilidir. İşçi sendikaları asgari ücretin dört kişilik ailenin geçimini sağlayacak bir ücret olması gerektiğini savunurken, işveren temsilcileri, ücret hesaplamasının yalnız fiilen çalışan kişi için belirlenmesi, dolayısıyla dört ki-

şilik bir ailenin harcaması değil, bir kişilik harcamanın esas alınması gerektiğini belirtiyor.

Onlarda ve bizde asgari ücret

Peki, bizde her yıl aylarca süren tartışmalar ve tarafların karşılıklı suçlamalarıyla belirlenen asgari ücret başka hangi ülkelerde uygulanıyor ve nasıl belirleniyor?

Asgari ücret iddia edildiğinin tersine yalnız bizde değil, aralarında gelişmiş ülkelerin de bulunduğu 50'ye yakın ülkede uygulanıyor. Kimi ülkelerde hükümetten bağımsız bir kurul tarafından belirlenen asgari ücret, kimi ülkelerde de işçi, işveren ve hükümet temsilcilerinden oluşan çalışma konseylerince belirleniyor. Asgari ücret uygulaması olan Fransa, Kanada, Norveç, Lüksemburg, Belçika ve Yunanistan'da asgari ücretten vergi kesilmiyor. ABD, Hollanda, İngiltere, Avusturya, Portekiz, İspanya ve Danimarka'da da asgari ücret uygulaması var.

OECD: "Asgari ücret işsizlik nedeni"

Öte yandan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından yapılan araştırmada asgari ücretin işsizliğe neden olduğu belirtiliyor. OECD yetkilileri, asgari ücret sisteminin ancak işe yeni başlayacak genç kuşaklara uygulanabileceği, aksi halde özel sektörün asgari ücret yoluyla daha az yararlanılabilir işçi çalıştırmasına neden olduğu savunuluyor. OECD raporunda, asgari ücret sistemi eleştirilirken, uygulamanın ancak verimliliği düşük alanlardaki işgücü için geçerli olabileceği belirtiliyor. Asgari ücretin bir genel politika şeklinde etkili olması halinde, verimliliğin ciddi biçimde düşeceğine dikkat çekilen raporda, bu nedenle asgari ücret sistemine karşı çıkılması gerektiği savunuluyor.

En düşük asgari ücret bizde

OECD uzmanları, verimliliği düşürdüğü ve işsizliğe

neden olduğu gerekçesiyle asgari ücret sisteminin kendisine karşı çıkarken, Türkiye'de sendikalı ve sigortalı işçi sayısı kadar işçi de asgari ücretle çalışıyor. Üstelik Türkiye'deki asgari ücret, ister yerel para, ister döviz kuru ile hesaplanıp Avrupa Topluluğu ve diğer birçok ülke ile karşılaştırıldığında, en düşük asgari ücretin bizde ödendiği görülüyor.

Son iki yıl dışında genellikle enflasyon artışının altında kalan asgari ücret artışları 1984 yılında yüzde 51, 85'te 68, 88'de 79, 89'da yüzde 76 oranında artırıldı. 1990 yılında yüzde 84, 1991 yılında da yüzde 93 oranında artırılmasına karşın Türkiye'de uygulanan asgari ücret birçok ülkenin gerisinde. Şu anda Türkiye'de brüt 1 milyon 449 bin lira olan asgari ücretten işçinin eline net 907 bin lira geçiyor. Bunun dolar karşılığı ise 92.5 dolar. Hollanda'da çalışan bir asgari ücretlinin eline ise ayda 1070, Belçika'da 1093, Lüksemburg'da 1239, Danimarka'da 1505, Yunanistan'da 362, İspanya'da 490 dolar geçiyor. Asgari ücretin dolar karşılığında en düşük olduğu Portekiz'de bile işçinin eline aylık 269 dolar geçiyor. Yani diğer ülkelerin en düşük asgari ücreti bile Türkiye'dekinin üç katı.

İşverenlerin ayrı, işçi temsilcilerinin ayrı nedenlere dayandığı asgari ücretin düşüklüğüne çözüm olarak her iki tarafın birleştiği konu ise asgari ücretin vergi dışı kalması. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK)'in konuyla ilgili yaptığı hesaplamalara göre işverenin cebinden çıkan 100 liralık ücretin 37 lirası vergi vs. kesintiler şeklinde devlete giderken bundan işçinin cebine giren miktar yalnızca 63 lira.

İşte, her yılın mayısında başlayıp ağustosta biten ve bittiği gün yeni tartışmaları başlatan asgari ücret uygulaması.

Diğer Ülkelerde ve Türkiye'de Asgari Ücret ve Satın Alma Gücü Paritesi (\$)

ÜLKE	NET ASGARİ ÜCRET	SATIN ALMA GÜCÜ PARİTESİ
Danimarka	1.505	1075
Hollanda	1.07	973
Belçika	1.063	968
ABD	956	956
Lüksemburg	1.293	885
Fransa	933	837
Avusturya	817	714
İngiltere	713	679
Yunanistan	362	498
İspanya	490	488
Portekiz	269	389
Türkiye	92.3	351

Çizgilerin gücü adına

Çizgi Filmde Batıcı-İslamcı Savaşı

ABD, Japonya ve Avrupa'da hergün biraz daha şiddetlenen "Ulusal kültür savaşı"nın etkili silahı "Çizgilerin gücü".

Türkiye'de de yaşanan kültürel mücadelede "Türk-İslamcılar" çizgilerin gücünü kullanıyor.

Büyük küçük herkesin sevgilisi çizgi film kahramanları, her ülkede izleyicilerine keyifli dakikalar yaşatırken, prodüksiyon şirketleri bir birlerine karşı amansız savaş veriyor. Öyle ki bir süreden beri alttan alta yürütülen bu savaş günümüzde ülke sınırlarını aşır uluslararası kültürler savaşına dönüştü. ABD, Japonya ve Avrupa'da hergün biraz daha şiddetlenen bu ulusal kültür savaşında kullanılan en etkili silah ise "Çizgilerin gücü". Aynı savaş Türkiye'de de "Türk-İslam" sentezcileri ile diğerleri arasında yaşanıyor. Son iki yılda çok sayıda çizgi film üretim şirketi kurulduğunu belirten çizgi filmciler, 1991'den sonra kurulan firmaların hemen hemen tümünün "Türk-İslam" sentezcilerine ait olduğuna dikkat çekiyor. Bu kesimin ürettiği filmlerin animasyonla ilgisi olmadığını, doğrudan ideolojik mesajlar içerdiğini bu yüzden de kupkuru şeyler olduğunu savunan eski çizgi filmcilere İslamcı çizgi filmcilerin yanıtı ise, "Çok ciddi işler yapmaya başladık. Piyasayı tekellerinde bulunduranlar kaybettikleri pazar payları arttıkça bizden duydukları rahatsızlığın dozunu artırıyorlar. Bu yüzden de "Eski" çizgi filmciler bizi kötülüyor. Ayrıca İslamcı olmakla da iftihar ediyoruz." şeklinde oluyor. Çoğalan televizyon kanallarıyla beraber, göreceli olarak artan çizgi film yayınlarının yerli

üretimlerinde gözle görülür bir "İslamcı" artış gözleniyor. Çeşitli televizyon kanallarında gösterilen yerli çizgi filmlere bir göz atıldığında da bu alandaki "Türk-İslam sentezcilerinin ağırlığı dikkat çekiyor. İslamcı çizgi filmcilerin ürettiği ve televizyonlarda gösterilen filmlerden birkaçı şunlar: Nur Dede, İbni Tufeyli, Bir Hikaye Bin ders, Keloğlan, Nasreddin Hoca. İstanbul'un Fethinin çizgi filmle anlatımı da hazırlanıyor. Çizgi filmciler arasında bir süreden beri alttan alta devam eden "Gizli savaş" şimdi açıkça verilmeye başladı. İzlenim Dergisi'nin Haziran sayısında konuyla ilgili yer alan haber ise tartışmaların önümüzdeki günlerde daha da büyüyeceğini gösteriyor. Televizyonun dünya çapında en etkili medya olmasıyla beraber, çizgi filmlerin de özellikle çocuklar üzerindeki etkisi, başta ABD ve Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere diğer ülkeleri de bu kültürel saldırıya karşı önlem almaya yöneltiyor. Çünkü "Çizgi film yoluyla yabancı kültürlerin ulusal kültür üzerinde giderek artan bir "Baskı ve hegemonya" sı sözkonusu. Avrupa Topluluğu, bu noktada ABD ve Japonya'ya karşı ciddi önlemler getirirken, Amerika duyduğu rahatsızlığa karşın bir şey yapamamanın şaşkınlığını yaşıyor. Japonya ise, elinde bulundurduğu teknolojik ola-

naklar aracılığı ile kültürel etkinliğini genişletmekten memnun. "Çizgi film yoluyla kültürler yayılma ve etki" politikasının dünyada gösterdiği bu gelişimin Türkiye'ye yansımaları da geç olmadı. Çizgi film araştırmacısı Turgut Çeviker, Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de devletin çizgi film yoluyla kültürü yayma çalışmalarını desteklemesi gerektiğini belirterek, destek sağlanırsa Türkiye'de dünya çapında kaliteli ve ilgi görececek çizgi filmler yapılabileceğini savunuyor. Başka bir noktadan da olsa

**Son iki yılda kurulan
"İslamcı" çizgi film
şirketi sayısı 10'u
geçti. Kendilerini "
Yükselen ve yönetime
yönelen İslam'ın
kültürel mücahitleri"
olarak tanımlayan
islamcı çizgi filmciler,
Cezayir ve
Afganistan'da iktidara
gelen kardeşlerinin
karşılaştıkları
sorunlardan ders
aldıklarını söylüyor.**

lu olduğunu belirterek, Türkiye'de ise konuyla ilgili hiçbir düzenleme bulunmadığına dikkat çekiyor. Hâlen Fransa ve kısmen de İtalya'da uygulanan TV yasalarında "Özel, kamu ya da kablolu televizyon kanallarında gösterilecek çizgi filmlerin yüzde 40 ile 60 arasında değişen bir kota ile yerli olmasının zorunlu kılındığını" belirten Erez, benzer bir kota sisteminin Türkiye'de de uygulanması gerektiğini söylüyor. Ancak bu noktada çizgi filmciler arasında giderek büyüyen kavganın gündeme geliyor. "Eskiler" ile "Yeniler" savaşı olarak da tanımlanan Türk-İslam sentezcileri ile diğer çizgi filmciler televizyonlarda gösterilecek yerli yapımlar konusunda ciddi kaygılar taşıyor. Kendilerini "Yeniler" olarak tanıtan İslamcılar, hergün yeni bir firmanın piyasaya girmesinin kaliteyi düşürdüğüne katılmakla berebar, şu anda bütün televizyonlarda gösterilmeye yetecek kadar kaliteli film üretebildiklerini savunuyor.

Bunun doğru olmadığını, İslamcıların "Hiçbir sanatsal değer taşımayan, ideolojik özelliği ön planda tutulan" filmler yaptıklarını savunan "Yeniler" ise bunun da, daha kaliteli film almak isteyen televizyoncuları dışı yönelmeye mecbur kıldığını" söylüyor. İslamcı çizgi filmcilerden, Risale Yayınlarının sahibi ve "Ella Production" un sahibi Fatih Saraç, İzlenim Dergisi'ne verdiği demeçte, bu işe neden girdiklerini şöyle anlatıyor: "Net olarak söylüyorum, bugün yükselen ve yönetime doğru yönelen bir İslam var. Ancak kardeşlerimiz Afganistan ve Cezayir'de iş başına geldiklerinde bir gerçekle karşılaştılar. Medya alanında hiçbir ürünleri yoktu. Televizyon için de aynı olgu geçerli. Oysa bütün İslam dünyası bir kültür emperyalizmi ile karşı karşıyadır. Ahlakımıza ve inancımıza aykırı birtakım olaylar, tabii imiş gibi çocuklarımıza veriliyor. Bunlara alternatif getirme zorunluluğu duyduk."

aynı şeyi İslamcılar da söylüyor. Çizgi film yoluyla "Hinzırca Hristiyanlık propagandası" yapıldığını söyleyen İslamcılar, buna karşı Türk örf ve adetlerini yansıtmak, uluslararası nitelikte filmler yapılması gerektiğini savunuyor.

Çizgi Filmciler Derneği Başkan Yardımcısı Meral Erez, Avrupa ülkelerinin bu konuya büyük önem verdiğini, peş peşe çıkartılan yasalarla televizyonlarda gösterilecek çizgi filmlerin belli oranda yerli olmasının zorun-

lu olduğunu belirterek, Türkiye'de ise konuyla ilgili hiçbir düzenleme bulunmadığına dikkat çekiyor. Hâlen Fransa ve kısmen de İtalya'da uygulanan TV yasalarında "Özel, kamu ya da kablolu televizyon kanallarında gösterilecek çizgi filmlerin yüzde 40 ile 60 arasında değişen bir kota ile yerli olmasının zorunlu kılındığını" belirten Erez, benzer bir kota sisteminin Türkiye'de de uygulanması gerektiğini söylüyor. Ancak bu noktada çizgi filmciler arasında giderek büyüyen kavganın gündeme geliyor. "Eskiler" ile "Yeniler" savaşı olarak da tanımlanan Türk-İslam sentezcileri ile diğer çizgi filmciler televizyonlarda gösterilecek yerli yapımlar konusunda ciddi kaygılar taşıyor. Kendilerini "Yeniler" olarak tanıtan İslamcılar, hergün yeni bir firmanın piyasaya girmesinin kaliteyi düşürdüğüne katılmakla berebar, şu anda bütün televizyonlarda gösterilmeye yetecek kadar kaliteli film üretebildiklerini savunuyor.

Benzer eleştirileri çizgi film araştırmacısı Turgut Çeviker de 1990 yılından bu yana dile getirdiğini belirterek, İslamcıların yaptıkları filmlerin, popüler kültürün boşluğunu doldurmak iddiasıyla üretilen filmlerin hepsinin Türk-İslam sentezi doğrultusunda olduğunu savunuyor. İslamcılar ise kendilerine yöneltilen eleştirilere hiç aldırmadan bu alanda yoğun bir faaliyet yürütmeye devam ediyor.

İslamcılar, çizgi film alanına bu kadar önem vermemelerinin nedenini şöyle anlatıyor.

"Çocuk beyni belli bir yaşa kadar herşeyi kabule hazır, bir nevi gördüğü herşeyi kaydeden teyp gibidir. Çizgi filmler ise en etkili araçlardan biridir. Ancak şu anda egemen televizyonlara olan çizgi filmler bizce "Masum tehlike"dir. Bu filmler ile bir yandan birtakım sevimli kahramanlar çocuklara sevdilirken bu arada sık sık gösterilen kilise ve diğer Hristiyan kültürü yayılıyor. Böylece belli yaşa kadar herşeyi kabule hazır beyinlere adeta zehir akıtılıyor. Biz kendimizi bu kültür emperyalizmine karşı koymaya mecbur görüyoruz."

İslamcı çizgi filmciler bu arada kendileri ile aynı eğitimdeki işadamlarını projelerine sponsorluk ve finansörlük yapmaya çağırıyor. Çizgi film diye işin küçümsenmemesi gerektiğini belirten İslamcı yapımcılar, işin hem inanca ilişkin önemli bir işlevi olduğunu, hem de ticari bakımdan karlı olduğunu anlatarak inancılı işadamlarının kendilerine finansörlük yapmalarını istiyor. İslamcılar, işadamlarını bu işe girmeye çağırırken "sanıldığının tersine bu iş karlı bir iştir. 23 milyar lira ile yapılacak filmler uluslararası piyasalara verilebilir. Böylece kısa sürede işin kendini finanse edip kar etmesi mümkün olur" diyor.

Ürünlerinin kalite ve içeriği tartışılır. Ama kesin olan bir şey var ki, çizgi film alanında küçükler adına büyükler uluslararası ve ulusal alanda ciddi bir savaş veriyor.

Zira "Çocuk sektörü" giysi, oyuncuk, eğitim ve diğer alanları ile dev bir sektör. Bu sektörü en kolay harekete geçirebilecek olan da, Ninja kaplumbağaları, şeker kız, HeMan, Simpson ailesi, pembe panter, Hugo ve diğerleridir. Çizgi film yoluyla kurulan kültürel hegemonya da cabası.

Amerikan gençliğinin aynasında

Tükenmeyen Efsane

Geçtiğimiz kasım ayında çoğunluğu Bill Clinton'a oy veren Amerikalı siyahlar, yeni Başkan'ın durumlarında ne gibi değişikliklere yol açacağını kendilerine soruyorlar. Malcolm X'in adının sık sık anılır olması ise beklentilerinin ölçüsünü gösteriyor. Öldürülüşünden yirmisekiz yıl sonra, serserilikten militanlığa geçen, İslam'a inanan, savaşan üçüncü dünyanın avukatı bu "genç" siyah, düşkünlüğe mahkum edilmeye karşı çıkan milyonlarca genç siyaha yeniden model oldu.

ACHILLE MBEMBE
(Pennsylvania Üniversitesi'nde
Tarih Profesörü)

1965 yılında, Malcolm X kurşunlar altında can verdiğinde, pek çok kişi onun artık bir tehdit oluşturmayacağını düşünerek derin bir nefes almıştı. Oysa bugün Amerika bu sükunetten çok uzakta. Malcolm X hala her yerde görünür ve konuşmaya devam ediyor. Amerikalı siyahların çoğu onu bu kadar erken, böyle bir zamanda ve bu şartlarda ölmüş olduğu için affetmiyor.

Siyah Afrika'dan en az yirmi milyon kadın ve erkeği söküp alan zenci ticaretine dönmeden Malcolm X'i anlayabilir miyiz? İnsanın varoluşunun en kokuşmuş biçimi, siyahları her an ölümlle tehdit eden, eziyete, acılara ve mutsuzluğa mahkum eden köleliği, bu karanlık zamanları düşünmeden Malcolm X'i anlayabilir miyiz? Batının kendini tanımlamak, ırkçılığı meşrulaştırmak için uydurduğu bütün masalları anmadan Malcolm X'i anlayabilir miyiz?

Kölecilik ortadan kalkmıştı, ama cehennem azabı Afrika'dan gelenlerin soyunun yakasını hala bırakmıyordu. Yeni Dünya zencinin isimsiz varlığı için zindan olmuştu ve sonu olmayan ufukta yeni yabancılaşmış figürler yaratarak zindan olmaya devam ediyordu. İşte bu nedenle Malcolm X işe en başından başladı. Önce "özel isim"le uğraştı. 1925'te Malcolm Little olarak doğmuştu. Kendine X adını seçti. Tuhaf, gülünç, kafir bir isim... Kendi dalavereci serseriliğinden, orospuluğundan, suçluluğundan, mahpusluğundan, uyuşturucu müptelaliğinden, Yahudi düşmanlığından, fallokrathliğinden ve kurbanlığından gelen kelimelerle hemen hemen herkesin bildiği,

ama Batı'nın kurbanlarının vicdanını kemirmeyi tercih ederek, ölümlerinin bütün sorumluluğunu onların üstüne atarak ve daha sonra cesetlerini aşağılayarak hala inkar ettiği bildik şeyleri söylemeye başladı Malcolm X.

Malcolm X bütün eksik ve yanlış ifadelere karşı acımasız bir savaş açtı ve daha sonra, pek çok siyah Amerikalı için maskeleri düşüren, bütün alametlerin efendisi olan Allah'a koştı. Egemen olan masalları yıkmak için İslam'a inandı. Ödünç verilen kimliği yırttı ve doğrucu bir insanın gülümseyişi ve çekiç darbeleriyle Batı'nın iğrenç yüzünü ortaya çıkardı.

Ve bugün Amerikan kimliğinin doğası hakkındaki tartışmaların yeniden alevlenmesi Malcolm X olayının önemini açıklıyor. Şimdi ister Demokrat olsun, ister Cumhuriyetçi, ideologlar eski asimilasyon fikrinin geçerliliğini yitirmesine hayıflanıyorlar. Var olduğu kadarıyla asimilasyon, istisnasız bütün göçmenlerin kendi kökenlerine dair kimliklerinden sıyrılmalarını, anglosakson ve hristiyan esaslı Batı kültür ve geleneğini benimsemelerini gerektiyordu. ABD bu değerler temelinde göçmenlerin varlığını meşrulaştırmış, onlar için bir kimlik ve demokratik haklar "uydurmuştu".

Başka bütün gelenekler, Afrika, Asya, İslam kökenli ya da başka temelden anti demokratiktiler, çünkü batıl inanca, grup despotizmine ve dini fanatikliğe dayanıyorlardı. Amerikan toplumunun Cumhuriyetçi kurumlarını tehdit ederek insan hakları ideallerini yıkabilirlerdi.

Amerika, geçmişindeki ırkçı baskı ve adaletsizlikten tamamen kurtulamadığı için bugün Amerikan kimliği üzerindeki tartışmalar, eski Afrikalı kölelerin, onları hiç bir zaman kendisinin bütünleyici bir parçası olarak görmeyen toplumdaki varlığı ve ekonomik ve politik statüsünü doğrudan ilgilendiriyor. Malcolm X bundan otuz yıl önce sorunu bu şekilde ortaya koyuyordu.

Oysa, son oniki yıl içinde Afro-Amerikalılar hem siyasette daha fazla marjinalleştiler, dışlandılar hem de ekonomik çöküşleri daha da derinleştirdi. Sert, tutucu politikaların da yardımıyla Amerika'nın eski kölelerine karşı ne tarihsel ne kolektif hiç bir sorumluluğu olmadığı fikri yaygınlık kazandı. Sorunların çoğu siyahların "iyi ahlak"tan yoksun olmalarından (evlilik kuru-

munun yok olması, evlilik dışı yetişen çocuklar, kardeş katiliği, hükümet yardımlarına bağımlılık...) kaynaklanıyordu. Bu durumda da, inanılmaz rakamlara ulaşan sosyal yardım harcamalarının hiç bir anlamı yoktu tabii: Siyah toplumu tüketen, kendi kendini yok etme arzusunu durduracak bir bireysel yenilenme gerekiyordu. Çok farklı bir siyasi perspektifle Malcolm X de bir zamanlar bir yenilenmeden söz etmişti. "Selfhelp" (kendi kendine yeterlilik) Malcolm X'in politik felsefesinin esaslarından birini oluşturuyordu.

Son yıllarda etnik kimliklerin de güçleniyor gibi gözükmesiyle yeni popülist yaklaşımlar türedi. Çoğunlukla gerici olan bu yaklaşımlar geniş ölçekte toplumu merkezi bir kültür çevresinde yeniden kurmayı hayal ediyorlar. Amerikan ulusunun iç uyumunun ancak davranış ve değerlerde bir türdeşlik (homojenlik) sağladığı takdirde gerçekleşeceğine inanıyorlar. Onlardan 20 yıl önce, Malcolm X'de iktidar mücadelesinin ekonomik alanda olduğu kadar kültürel alanda da verileceğini fark etmişti, hatta çok açık bir şekilde ırk temelinde bölünmeden yana olduğunu ifade ediyordu son yıllarında bu düşüncelerinden vazgeçmişti.

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği dönemde Malcolm X'in adının yeniden bu kadar anılır olması ne anlama gelir? Clinton Başkanlığı koşullarında bir iyileşme sağlar mı? Farklı kültür ve etnik kökenlere dayalı bir mozaikten oluşan "politik birlik" tanımı hiç bir zaman olmadığı kadar gelişti. Bu durumda, Amerika'yı oluşturan farklı ırkların tarihsel deneyimlerini ve değerlerini esas alarak çoğulcu politikalar uygulamak ve bir hoşgörü toplumu yaratmak mümkün olabilir. Bu perspektifle uygulanacak politikalar Siyahların ekonomik olarak politik birliğe dahil olmasını sağlamalıdır. Irk ayrımcılığına karşı cezaların getirilmesi ve işyerlerinde farklı ırklara karşı engellerin kaldırılmasına bağlı olarak sanayide ve hizmet sektöründe orta sınıfa mensup siyahlar ortaya çıktı. Oysa, 80'li yılların "tutucu restorasyon" döneminde bu bütünleşme (entegrasyon) dinamiği çok gerileme gösterdi, insan hakları hareketi sayesinde elde edilen yasal ve ekonomik kazanımların çoğu yitirildi. Başkanlık seçimlerinde ardarda başarısızlığa uğrayan

ve Beyaz Orta Sınıfların döneklüğünden çekinen Demokrat Parti bile politik sonuçları pahalıya mal olur endişesiyle ırk ayrımı konularında suskun kalmanın daha iyi olacağını sandı. Siyah toplum taleplerini güya evrensel çerçevede dile getirmeye zorlandı (kadınların, homoseksüellerin başkaldırıları gibi...) Çelişkiler küçük parçalara bölündü, ufalandı. Popüler siyah sınıflar arasında hayatları boyunca beyazlara karşı savaşımalarında önemli yer tutmuş, kolektif, politik figürler yeniden prestij kazandı. İşte Malcolm X olayında da durum bu.

Resmî ve yasal alanlarda iş bulmanın imkansızlığı karşısında, eski geleneksel yapılarını, kurumlarını da yitiren gettolarda yaşayan siyah gençler zamanla paralel ekonomilere (yeraltı ekonomileri) yöneldiler. Uyuşturucu bunların başlıcalarından biriydi. "Uyuşturucuya karşı savaş" gettoların militerleşmesine yol açtı, buralarda sık sık silahlı çatışmalar çıkar oldu. İspanyol ve Asya asıllı yeni göçmenlerin gelmesi durumu iyileştirmede. Eskiden beri süregelen ırk çatışmasına yeni çelişkiler eklendi, çatışmanın merkezinde giderek azalan kaynakların paylaşımı yatıyordu.

Uyuşturucu ekonomisinin gelişmesi beraberinde "so-kak kültürü" nün "delikanlı ahlakı"nın yükselmesini de getirdi. Genç siyahlar kendilerini aynı yollardan geçmiş Malcolm X'le özdeşleştiriyorlardı. Bu kültür ve ahlak çoğu zaman fiziksel güçle ispatlanan sınırsız bir bireysel iktidar ve tatmin sağlıyordu. Cumhuriyetçi Parti'nin iktidarında geçen oniki yıl bu falokratik ahlakı güçlendirdi. Bugün Malcolm X'e gösterilen ilgi giderek artan bir biçimde yayılıyor. Siyahların Amerika'da yaşadıkları tarihsel zorlukları yalnızca toplum yapısının "bozukluğu"ndan değil, Amerikan toplumunun ana unsuru beyazların ırkçılığından kaynaklandığını düşünen siyahlar radikallaşıyorlar. Kimi bölünmeden yana kimi ise

farklı ırkların biraradalığından yana olan genç siyahlara Malcolm X bugün her zamankinden daha fazla hitap ediyor. Yeni Dünya'da kölelerin soyundan gelen milyonlar için, çelişkilerin derinleştiği zamanlarda Malcolm X daha çok uzun bir süre tüketmeyen bir efsane olmaya devam edecek.

**Le Monde
Diplomatique,
Şubat 1993*

MALCOLM X

2. Promosyon Savaşı için üç büyük gazete sonbahar atağı hazırlığında

Basında kılıçlar bileniyor

Çok satan üç gazete arasında geçen yıl yaşanan ansiklopedi savaşı yeniden mi başlayacak? Evet, hem de daha acımasızca. Üstelik yeni promosyon savaşına Hürriyet yüzde 25'i Show TV'ye satılmış, Sabah da SATEL televizyonunu devreye sokmuş olarak girecek. Tam bu sıralarda Milliyet'in HBB'yi aldığı söylentilerinin de yayılması bundan sonraki promosyon savaşlarının boyutunu kestirmeye olanak bırakmıyor.

Peki yeni savaşta kim kime karşı hangi silahı kullanacak? Şimdilik belli değil. Ancak bu soruya verilecek yanıt için üç gazetenin pazarlama birimlerinin harıl harıl çalıştığı biliniyor. Şimdilik "Promosyon harp karargahları"nda yürütülen savaş hazırlıklarının önümüzdeki günlerde, bir dizi soruyu da beraberinde getirerek gündeme geleceği kesin.

Çünkü geçen yılın ekiminde başlayan ansiklopedi savaşının çığından çıkması üzerine biraraya gelen üç gazetenin temsilcileri kendi aralarında bir centilmenlik anlaşması imzalamıştı. Bu anlaşma eylül ayında sona eriyor. Sabah-Hürriyet-Milliyet gazetelerinin imzaladıkları centilmenlik anlaşması o dönemde "Promosyoncu gazeteler arasında ateşkes" olarak tanımlanmıştı. Anlaşma, üç gazetenin ansiklopedi dağıtımını sona erinceye kadar birbirlerine satışmama ve yeni poromasyon yapmamasını öngörüyordu.

Yaklaşık 7 ay süreyle yürürlükte kalan centilmenlik anlaşması üç gazeteye farklı biçimlerde yansıdı. Örneğin ateşkes Sabah'a yaramadı. Nitekim bunu gören Sabah, zaman zaman kısmi promosyonlar yaptı. Aslında aynı şeyi diğer gazeteler de yaptı. Her üç gazete Kurban bayramı öncesi ve sonrasında, belki de anlaşarak centilmenlik anlaşmasını çiğnedi. Çünkü üç gazetenin verdiği süper, mega ya da özel yedek kuponlar

anlaşmaya aykırıydı.

Şimdi ateşkes süresinin dolmasına iki ay kala, üç gazete centilmenlik anlaşması ile ne kazanıp ne kaybettiklerini hesaplıyor. Zira anlaşmadan kimi gazeteler karlı çıkarken kimileri kayba uğramıştı. Şimdi kazanan da kaybeden de ateşkes sonrası ortaya çıkacak muhtemel gelişmelere uygun hazırlıklar yapıyor.

Dolayısıyla sonbaharda çok satan üç gazete arasında cereyan edecek yeni bir tiraj savaşı bekleniyor. Bu amaçla her üç gazetede de yoğun bir sonbahar hazırlığı var. Milliyet, Sabah ve Hürriyet'in birbirlerinden "Devlet sırrı" gibi sakladığı "Sonbahar" atakları merakla bekleniyor.

Doğrulanmamakla beraber Sabah'ın eylülde "Herkes bir televizyon" kampanyası açacağı öne sürülüyor. Sabah bu yöndeki iddiayı bir süreden beri el altından yayıyor. Hürriyet ve Milliyet'in ise eylül savaşına nasıl girecekleri ve ne dağıtacakları henüz belli değil.

Bu arada, üç gazetenin bugüne kadar yaptıkları promosyonların maliyetleri de hesaplanıyor. Promosyoncu gazeteler, ansiklopedi savaşının getirdikleri ile göturdüklerini inceliyor. Ancak hiç inceleme gerektirmeyen bir şey var ki, evdeki hesapların çarşıya uymadığı. Örneğin çığından çıkmış promosyon ve ansiklopedi savaşı başlatan Sabah, bu işe girirken, en çok satan gazete olmak ve bu yolla ilan kapasitesi yüksek, büyük firmaları uzun süreli olarak kendine bağlamayı hedeflemişti. Ama daha savaşın başında, bu iki hedefi de tutturamamıştı. Sabah'tan bir ay sonra ansiklopedi promosyonunu başlatan Milliyet, o günden bu yana iki gazeteyi de sollayarak birinci sıraya çıktı. Gerçi Sabah hala kendini "Türkiye'nin bir numaralı gazetesi" olarak lanse edip nazar boncuğu takıyor; ama herkes biliyor ki Sabah uzun süreden beri ikinci.

Özellikle ansiklopedi savaşı ile çığından çıkan promosyonun, tek tek gazeteler ötesinde genel olarak basına bir şey getirmediği ise bir başka gerçek. Ansiklopedi promosyonu öncesinde Hürriyet-Milliyet-Sabah gazetelerinin toplam satışı 1 milyon 450 bin iken, çorba, diş macunu, deterjan gibi ek promosyonlarla bu rakam bir ara 2.5 milyona çıktıysa da şimdi yine 2.5 milyonun altına düştü.

KAMPANYA ÖNCESİ	SABAH	HÜRRİYET	MİLLİYET	TOPLAM
EKİM	591	518	346	1.455
KAMPANYADAN SONRA				
KASIM	1234	565	283	2.082
ARALIK	980	1043	905	2.928
OCAK	1259	1065	1110	3.434
ŞUBAT	1145	1046	1138	3.329
MART	1004	860	1061	2.925
NİSAN	961	819	1046	2.826
MAYIS	840	722	935	2.497
HAZİRAN	815	706	924	2.445

Küçük ama, cesur bir gazete

LE JOUR

Zaman zaman basında cesur küçük girişimler olur. Basın tekellerine kafa tutan bir atılım gerçekleşir. Bazıları kısa zamanda yok olur, bazıları ise zorlu bir mücadele ile ayakta kalmayı başarır ve kendisine bir yer edinir.

23 Mart'ta Paris'de yayınlanmaya başlayan Le Jour bu tür girişimlerden. Gazetenin fikir babası ve editörü Jean Christophe Nothias, Ocak ayında bir günlük gazete fikrini ortaya attığında pek ciddiye alınmamıştı. Üstelik Nothias gazetenin sermayesinin sadece 5000 Frank (yaklaşık 10 milyon TL) olacağını söylüyordu. Ne kendisinde ne de Le Jour'a olumlu bakan arkadaşlarında para vardı. Hepsi işsizdi.

Nothias Le Jour'un milletvekili seçimleri sırasında çıkmasını istiyordu. Herşey hızla hazırlandı. İki ay içinde hazırlıklar bitirildi, rotatifler döndü ve Le Jour bayilerdeki yerini aldı. Öyle çok fazla bir hazırlık yapılmadı doğrusu. 10 gazeteci biraraya geldi. Üç dört hafta boyunca yoğun tartışıldı. Paris'in yoksul bir semtinde küçük bir bina bulundu. Komşu binaların balkonlarından çamaşırlar sarkan, karanlık, izbe bir binaydı bu. Bodrum katında günlük toplantılar yapılıyor, çatı katında ise gazete hazırlanıyordu. Her katta sadece bir oda vardı.

Kollektif bir çalışma

Le Jour'u 40 gazeteci üretiyor. Bunlardan 10'u sürekli çalışıyor. Daha önce 7 a Paris, Actuel, Best, Capital, Nouvel Economist gibi dergilerde çalışmışlar. Diğerleri ise Paris'in geleneksel gazete ve dergilerinde çalışıyorlar ama bu "yoksul fakat keskin" küçük projeyi destekliyorlar. Bu nedenle Le Jour'da isimleri şimdilik çıkmıyor. Yaş ortalamaları ise 28. Paris'in ağırbaşlı basını için çocukluk kategorisine giriyorlar.

Haftada 6 gün yayınlanan Le Jour 20 bin satıyor ve 16 sayfa. Gazetenin dört bölümü var. Haberler 9 sayfa tutuyor ve geleneksel başlıklar altında yayınlanıyor: Paris, Paris ili, Fransa, Avrupa ve Dünya. Üç sayfalık "La Nu-

it" bölümü eğlence yaşamını veriyor. İki sayfalık "Les Paves" bölümü iş olanakları üzerine bilgi veriyor. Orta iki sayfadan oluşan "La Plage" ise afiş biçiminde hazırlanıyor ve hergün gazetenin yazıkuru için bile bir sürpriz oluyor.

Gazetenin ilk sayıları pek parlak olmamış ama daha sonra belli bir ton tutturulmuş. Çıkış öncesi bir pazar araştırması yapılmadığı gibi, para olmadığı için reklam kampanyası da yapılmamış. "Eldeki sınırlı olanakları reklama ayırsaydık hiçbir işe yaramayacaktı" diyorlar. Pazar araştırmasının ve reklam kampanyasının yapılmaması Le Jour'un çıkış maliyetlerini doğal olarak düşürmüştü. Gazete daha çok başarısının fısıltı gazetesi aracılığıyla yayılması sayesinde kendisini tanıtmış. "Artık bizden bahsediliyor" diyorlar.

Büyümenin hesapları

Le Jour bugünlerde sayfa sayısını arttırmayı ve dolayısıyla daha fazla satış hedefliyor. Yeni hali ile sayfa sayısı 20 olacak ve Le Jour reklam almaya başlayacak. Yeni hamle için gerekli para sermaye arttırımı ile sağlanacak. Eş, dost ve gazeteci arkadaşlar hisse alacaklar. Eylül ayına kadar satışlarda artış bekleniyor. 35 bin baskı 50 bine çıkarılacak ve satışların da 20 binden 35 bine çıkması hedefleniyor. Gazetede çalışan herkes eşit ücret alıyor. Eylül'de ise gazetenin yüzde 20'si büyük basın gruplarına açılacak. "Gazetenin sürekli büyümesini sağlamak istiyoruz" diyor Nothias. "Ama hiçbir zaman yüzde 20'den daha fazlasını alamayacaklar" diye de ekliyor. Daha şimdiden 3 büyük basın grubu Le Jour'la ilgileniyor.

Görünen o ki Le Jour tuttu. Benzeri "cesur fakat başarısız" deneyler gibi olmayacak. Satışların küçük de olsa artması, atılımın düşünülebilmesi, reklam potansiyelinin oluşması hep "tutmuş olmanın" işaretleri. En önemli işaret basın tekellerinin kontrolünde olan dağıtım şirketinin Le Jour'un satış garantisini görerek avans vermesi.

Le Jour bağımsız küçük bir gazetenin yayınlanmasının ve basın tekellerine kafa tutmasının mümkün olduğunu gösteriyor. Gerekli olan bol fotoğraf, renk ve "ünlü isimler" değil. İyi bir gazete, bağımsız bir politik çizgi okur kazanıyor.

**10 gazeteci
biraraya geldi. Üç dört
hafta boyunca yoğun
tartışıldı. Paris'in
yoksul bir semtinde
küçük bir bina bulundu.**

**Komşu binaların
balkonlarından
çamaşırlar sarkan,
karanlık, izbe bir
binaydı bu.**

**Bodrum katında
günlük toplantılar
yapılıyor, çatı katında**

**ise gazete
hazırlanıyordu.**

**Şimdi ise
"Le Jour" atılımı
hazırlanıyor.**

MATLARIN DEVRİ KAPANDI!

BAYGON GENIUS TÜRKİYE'DE!

Baygon® GENIUS

Sivrisinek kovmak için
her gece mat değiştirme
zahmeti sona erdi.

Yeni likit sivrisinek kovucu
Baygon Genius, şimdi
45 gün sabaha kadar
süren kesin ve güvenli
etkisiyle bu yaz evlerde,
yazlıklarda...

Bedava Yedek!

Baygon Genius cihazıyla
birlikte, sivrisineklere karşı

Üstelik açma kapama
düğmesiyle çok pratik. Bir
dokunuşla açıyorsunuz, bir
dokunuşla kapıyorsunuz.
Hem pratik, hem ekonomik.

Bu yaz **Baygon Genius**'la
pencereler açık kalacak,
sivrisinekler yanınıza
uğramayacak.

**Eczacıbaşı
Bayer**

"Yağ ve şaraplarım tuzluya gitti"*

Phaselis kenti tuzlu balık karşılığı kurulmuştu. Bugün "çok pahalı" anlamında kullanılan "tuzlu" kelimesi bir zamanlar en ucuzu ifade ediyordu.

OSMAN ŞENKUL

Ben Nicomedia'lı (İzmit) Ardys. Şirin kenti-mizin yamaçlarındaki evimiz, babam Mythridentes'in demir atölyesiyle yan yana durur. Babam kentin askerlerine kılıç, çiftçilerine orak, balta, çapa yapar. Roma'dan, Sparta'dan gelip de, Frigya, Lidya, Klikya, Iyonya, Persia, Kappadokya'ya giden, yoları buralardan Sparta'ya, Roma'ya düşen herkes bizim kentimizden geçer. Her geçen de mutlaka bize uğrar. Hemen her yolcunun babama işi düşer.

Bir Likyalı atını nallatır, bir Spartalı tacir arabasının demirlerini onartır, Persia'dan gelip de yolu bize düşen yolcunun kılıcı keskinlemek ister. İşte tüm küçüklüğüm bu gezginlerin, savaşçıların, tacirlerin ülkelerini onlardan dinlemekle, oraları hayal etmekle geçti.

Bu hayaller beni daha gençliğimin ilk yıllarında gezgin yaptı. Anlatılanlardan hayallerini kurduğum tüm kentleri, dağları gezdim, gördüm. Her gittiğim yerde gördüğüm yerleri anlattım, görmediğim yerleri dinledim.

Gezerken ticareti öğrendim. Atımın arkasına önce bir, sonra iki, üç, beş katır ekledim. Bir yerden aldığım zeytinyağını bir başkasında kumaşla değiştirdim. Birbir çeşit baharata karşılık iyi bilenmiş kılıçlar verdim.

Gezginlik beni tam bir tacir yapmıştı. Mısır ve Fenike'ye yaptığım deniz yolculuklarından dönerken kararımı verdim. Artık benim de bir gemim olmalı ve uzaklara yelken açıp ticaret yapmalıydım.

Gemimiz Astakoz Körfezine (İzmit Körfezi) girdiği zaman gözlerimi tersanenin bulunduğu yere diktim. İşte orada benim gemim inşa halindeydi.

Hiç zaman yitirmeden düşüncemi babama açtım ve üç ay sonra teslim edilmek üzere yapılmakta olan bir gemi için anlaşma yaptık. Her gününü tersanede geçirdiğim üç ay sonunda gemimiz hazır ve ona hayran olduğum Likya kentinin adını verdim: Phaselis.

Gemiyi alabildiği kadar babamın üç ayda ü-

rettiği kılıç, mızrak, ok, yay, miğfer ve balta ile doldurarak, üç tayfa, iki asker, bir ahçı ve ben olmak üzere 7 kişi ile yelken açtık.

Hedefim, Persler ile başı belada bulunan Miletos'a bu silahları verip karşılığında gemimi zeytinyağı ile doldurarak Fenike'nin Tyros kentine (Lübnan'da Sur kenti) hareket etmek, oradan da bu mallar karşılığında alacağım kumaşları Mısır'a götürmektir.

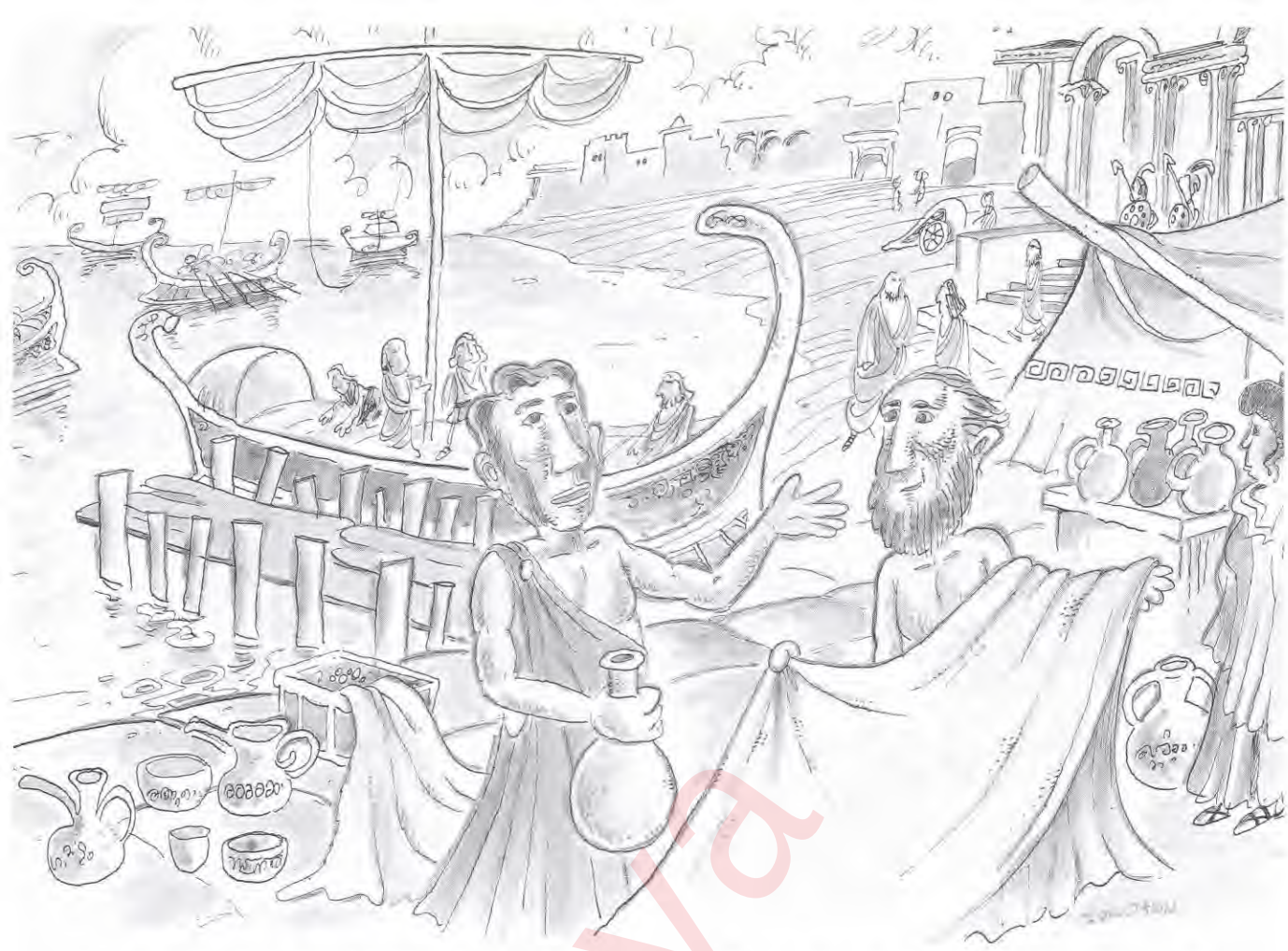
Rüzgarın da yardımıyla 15 gün sonra Miletos'a ulaştık. Liman'da yaptığım uzun pazarlıklar sonucu silahlarıma karşılık gemiyi iyice şarap ve zeytinyağı ile doldurdum. Üzerine de üç talant (1 talant = 25.92 Kg.) gümüş aldım.

Yolda Rodos'lu korsanların hücumuna uğramamak için bir ay Miletos'ta kalıp Fenike'ye gidecek ticaret filosunu bekledik. Bizimle birlikte 35 ticaret 12 de savaş gemisinden oluşan bir filo olarak yola çıktık. Bizi koruyacak olan savaş gemileri için yarım talant gümüş ödedim.

Yolda hayran olduğum Phaselis'e uğradık. Üç limandan oluşan bu kenti de Rodos'lu korsanlar kurmuşlar ama buraya yerleştikten sonra, limana gelen gemilere yiyecek ve su satma işlerinden de iyi para kazandıkları için Phaselis'i uğrak yeri olarak seçenleri yağmalamıyorlardı. Kentin üç limanı var. Birincisi ve en büyüğü bizim de yaşadığımız ticaret limanı. Diğerlerinden biri savaş gemileri için diğeri de balıkçı gemileri için ayrılmıştı.

Phaselis'te geçirdiğimiz üç günden sonra yine yola koyulduk. Kıyı boyunca ilerliyorduk. Phaselis'ten katılanlarla birlikte filomuz 60 parçayı aşmıştı. Bu kadar çok malı aynı anda Fenike'ye götürmek fikri bana hiç de iyi görünmüyordu. Çünkü, çok iyi pazarlık yapmasını bilen tacirlerin, mal çok olduğu için şarap ve yağlarımıza mümkün olduğu kadar az kumaş önereceklerinden emindim.

Tyros açıklarına geldiğimizde henüz geceydi ve filo komutanımız sabahı beklemeyi yeğledi. Bu muhteşem kenti günün ilk ışıklarında görebilmek için uyumadım. Kentin arkasından doğan güneşin yaydığı kızılılık beni müthiş heyecanlandırdı. Limanlarını yabancı gemilere kapatıp, tüm ticareti kendi devletlerinin eliyle yapmayı yeğleyen komşuları İsrail'in kutsal kitabı

Tevrat'ta yazılanlar geldi aklıma. İsrail tanrısı, kapıları niher ülkeden tacirlere açan bu güzel kentin zenginliğini kıskanıp şöyle demiş:

“... Senin servetini yağmalayacaklar ve senin ticaretini mahvedecekler. Surlarını yıkacaklar ve zarif evlerini yerle bir edecekler ve taşını, keresteni, tozunu denize fırlatacaklar. Ve şarkılarının nağmelerini sona erdireceğim. Arpların sesi artık işitilmeyecek. Ve seni çıplak bir kaya haline sokacağım, bundan böyle üstüne sadece balıkçı ağlarının serildiği yer olacaksın. Ey denizlerin böylesine güçlü olan kenti. Tyrus, ey deniz kapılarında oturan ve nice adalarla alışveriş yapan kent. Sınırların denizlerin bağrındaydı ve yapıcılar seni güzellerin en güzeli kılmışlardı. Denizlerin bütün gemileri ve gemicileri sendeydi, hepsi de seninle ticaret yapmak için sana gelirdi. Böylece sen denizin ortasında çok zengin ve çok görkemli oldun. Bu doğu rüzgarı seni yıkacak. Yıkılma gününde de zenginliğin, pazarların, ticaret malların, gemicilerin, gemi donatanların, kalfa-façıların ve senin mallarınla ticaret yapanlar ve bütün savaşçıların, bütün halkın denizin kucagina düşecek...”

Tyros limanına yanaşırken limanda biriken kalabalığı inceliyordum. En önde Mısır'da yetişmiş fahişeler duruyordu. Mısır'ın o ünlü “fahişeler manastırı” tüm Akdeniz'in fahişe gereksinimini karşılıyordu. Fahişelerin arkasında kumaş ve baharat tacirleri bekleyordu. Tacirlerin doymuş ve isteksiz görünimleri vardı.

Burada diğer limanlarda alıştığımız gümrükçüleri görmek mümkün değildi, çünkü Fenikeliler hiçbir taciri gümrük vergisinden dolayı ürkütmek istemiyorlardı. Vergiyi gümrükten almak yerine alışveriş sırasında almayı, böylece hem malı alandan hem malı satandan azar azar vergi alarak, hiç kimseyi gücendirmeden aynı geliri elde etmeyi seçmişlerdi.

Aslen Giritli olup Fenike'ye yerleşmiş bir tacirle el sıkışırken, Phaselislilerin sözü aklıma geldi: “Yağ ve şaraplarım tuzluya gitti”. Çünkü oraya gelirken alacağım kumaşlara ek olarak tam 3 talant gümüş almayı düşünürken 2 talant gümüş ve biraz daha az kumaş alabilmişim. Tahminlerim doğru çıktı ve onlarca gemi dolusu şarap ve yağ hep birlikte limana girince Fenikeli tacirler de ellerinden geldiğince sıkı pazarlık yapıp mümkün olduğu kadar az kumaş ve gümüş önerdiler mallarımıza.

(*) Phaselis kenti kurulmadan önce o topraklar bir Likyalı çobana aitti. Rodoslu korsanlar ticaret gemilerine saldırdıktan sonra kaçıp saklanabilecekleri çok iyi bir yer olduğu için orayı çobandan tuzlu bahk karşılığında satın aldılar ve Phaselis kentini kurdular. Korsanlar bu toprakları çok ucuza aldıklarına inanarak “çok tuzluya aldık” dediler ve bu tüm Anadolu'ya yayıldı. Ancak bu “çok tuzlu” sözü aradan geçen yıllar içinde “ucuz”luk yerine, dönüşüme uğrayarak, bugün “çok pahalı” anlamına kullandığımız “tuzlu” sözünün kaynağını oluşturdu.

İş Devrimine Doğru

İşsizlik, sanayileşmiş ülke ekonomilerini her geçen gün daha ciddi bir biçimde tehdit ediyor. Ama bu tehdit, yeni bir ütopyanın temel taşı olabilir. İşin yeniden bölüşümü ve zamanın özgürleşmesiyle, yeni bir toplum oluşturulabileceği düşüncesi bir süredir Avrupa solunun gündeminde.

AYDIN DEMİNER

Bir süreden beri, herhangi bir gazetenin ekonomi sayfasını açıp da, "işten çıkartmalara" ilişkin bir haber görmemek neredeyse imkansız. Kendilerini liberal olarak tanımlayanlar, makro düzeyde, gittikçe kızışan uluslararası rekabette diğer ülkelerle boy ölçüşebilmek, mikro düzeyde, firma bazında verimliliği sağlamak için işten çıkartmaların kaçınılmaz olduğunu söylüyorlar. Karşı duranların cephesi ise hayli zayıf. Geleneksel sol partiler ve sendikalar, çok uzaklardan bir yerden, şüphesiz iyi niyetli ama çok eskilerden kalmış bir şeyleri savunur gibi duruyorlar. Üstelik, liberaller, çok sağlam bir mantıktan hareket eder gibi görünüyorlar. "Ekonominin kuralları böyle gerektiriyor" diyorlar "... ekonomik akla karşı çıkılmaz. Bunlar matematik kurallardır ve tartışılmaz."

Uluslararası rekabetin kızıştığı, teknolojinin inanılmaz bir hızla insan emeğinin yerini aldığı, işsizliğin süratle arttığı bir dünya, acaba daha ne kadar yeni sağın "ekonomik akıl"ına göre yönetilecek? Böyle bir dünyada yeni sol ütopyalara yer olmayacak mı?

Avrupa solu uzunca bir süredir bu sorulara cevap arıyor. Sol partiler tedirgin. Bir yandan esas tabanlarını oluşturan işçi sınıfı hızla azalıyor, şekil değiştiriyor ve güç kaybediyor. Diğer yandan, yeni koşullara uygun, sağ partilere alternatif bir program ortaya koyamıyorlar. Koyamayınca da, icraatları varolan sistemin daha iyi çalışmasına yönelik olmaktan ileri geçemiyor. Sonuçta da, ikti-

darsızlık, seçim yenilgileri, büyük oy kaybı birbirini izliyor.

Öte yandan, belirli çevrelerde yeni arayışlar sürüyor. Bir süreden beri, işsizlik sorununun sistem içinde içinden çıkılmaz hale gelmesi Avrupa solunda yeni bir tartışmayı başlattı. Tartışmaya taraf olanlar, çalışma süresinin ve en geniş anlamıyla 'zaman'ın yeniden bölüşümü ile yeni bir toplum yaratmanın yeniden gündeme gelebileceğini ve bunun da 21. yüzyıla girerken Avrupa solunun yeni ütopyasını oluşturabileceğini öne sürüyorlar.

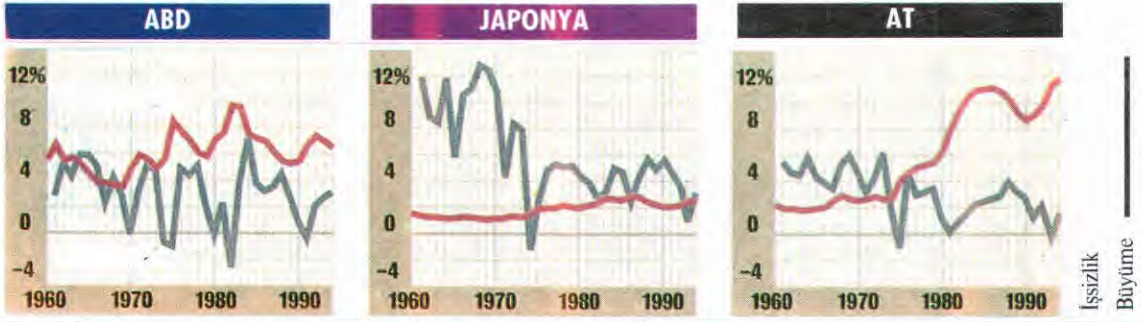
"Rasyonel" bir ekonomik kural: İşten çıkartmalar

Bugün sanayileşmiş ülkeler, (OECD ülkeleri) 35 milyon işsizle kesinlikle konjonktürel olmayan ciddi bir krizle karşı karşıyalar. Fransa'da ve İngiltere'de işsiz sayısı 3'er milyonu geçiyor. Bu rakam, her iki ülke için de aktif nüfusun yüzde 10'u anlamına geliyor. İspanya'da ise işsizliğin aktif nüfusa oranı yüzde 20'ye ulaşıyor. AT ülkelerinde toplam işsiz sayısı 15 milyonu bulmuş durumda. Bazi iktisatçılar, istihdam açısından bakıldığında durumun 1929 bunalımındakinden daha vahim olduğunu söylüyorlar.

İşin ilginç, işten çıkartmaların bugün rasyonel bir dayanağı var gibi görünüyor. Bir zamanlar batma durumundaki bir işletmenin başvurduğu son çare olarak görülürken, bugün etkin bir işletmeciliğin önkoşullarından biri olarak kabul ediliyor. Liberal iktisatçılar, ekonominin dengelerinin bunu gerektirdiğini söylüyorlar. Ve yine ilginç olan, iktisadın kendisine hizmet etmesi gereken insan, bütün bu dengelerin içerisinde, sıradan bir faktör olarak kabul ediliyor.

Olayı kapitalizmin her zaman yedek işsizler ordusuna ihtiyaç duyduğu yolundaki 19. yüzyıl yaklaşımlarıyla açıklamak mümkün değil. Üretim yapmak için hergün daha az emeğe ve daha yüksek teknolojiye gereksinme duyan işverenler için "işsizler ordusu"na ihtiyaç yok.

İŞSİZLİK VE BÜYÜME

Fransa'da yapılan bir araştırmaya göre, rekabet, her yıl işletmeleri, yüzde 8 ile 10 oranında daha verimli olmaya yöneltiyor. Bunun ancak yüzde 3 ile 4'ü çeşitli işletmecilik yöntemleriyle, yüzde 5 ile 6'sı ise işten çıkartmalarla karşılanıyor.

Üstelik, bu kez işsizlik, ülke çapındaki genel bir bunalımın sonucu olarak ortaya çıkmıyor. Bir yandan işsizlik ve görece yoksullaşın alar artarken diğer yandan zenginlik de artıyor. Örneğin, 3 milyon işsiz bulunan Fransa'da kişi başına düşen GSYH, 1981'den bu yana yüzde 35'lik bir artış göstermiş durumda.

Olayı bu boyutlarıyla, kapitalizmin her zaman yedek işsizler ordusuna ihtiyaç duyduğu yolundaki 19. yüzyıl yaklaşımlarıyla açıklamak mümkün değil. Üretim yapmak için her gün daha az emeğe ve daha yüksek teknolojiye gereksinme duyan işverenler için "işsizler ordusu"na ihtiyaç yok.

Öte yandan, yatırımın istihdam sağlayacağı yolundaki klasik iktisat ilkesi de tamamen tersine çevrilmiş durumda. Sanayi sektöründe, teknolojiye yapılan her yatırım, yeni iş alanları açmak bir yana, her geçen gün daha fazla kişinin işsiz kalmasına yol açıyor. Bir örnek vermek gerekirse, Belçika'da, demir-çelik sektöründe 1985 yılında yaklaşık 40 bin işçi 10.6 milyon tonluk bir üretim gerçekleştirirken, beş yıl sonra, 1990'daki teknolojinin her geçen gün yenilenmesiyle, gerekli işçi sayısı yarıya düşüyor ve yaklaşık 20 bin işçi 11.5 milyon ton demirçelik üretiyor.

İşsizlik sigortası çare olabilir mi?

Gelişmiş sanayi ülkelerinde işsiz kalanlar, şüphesiz doğrudan yoksulluğa itilmiyorlar. İşsizlik sigortası, belirli bir süre için, son maaşlarının belirli bir yüzdesini işsizlere ödüyor. Ama, ne ülkeler, ne kadar zengin olurlarsa olsunlar, her gün biraz daha kaba-ran işsizlik sigortası primlerine daha uzun yıllar ta-

hammül edebilecek gibi görünüyorlar, ne de işsiz kalıp sigortadan maaş alanlar durumlarından hoşnutlar.

Yapılan araştırmalar işsizlik sigortasından maaş alanların hallerinden memnun olmadıklarını gösteriyor. Çünkü iş, hala, hem tek tek bireyler, hem de toplum açısından vazgeçilmez bir faaliyet. Fransa'nın önde gelen iki araştırma kuruluşunun, onbeş yaş üzerindekiiler arasında yapmış olduğu bir araştırma, "iş" in tanımı konusunda büyük çoğunluğun aynı şeyleri düşündüğünü ortaya koyuyor. "İş, yaşam için verilen kolektif mücadeleye katkı ve kişinin, geleceğine, ailesine ve topluma karşı olan yükümlülüğünü yerine getirmesidir."

Ayrıca araştırmacılar, işsizler arasında uyuşturucu bağımlılığının, akıl hastalıklarının ve aşırı milliyetçi akımların hızla geliştiğini ortaya koyuyor. Kısaca işsizler, şu ya da bu biçimde, kolayca toplum dışına itiliyorlar.

Üretim yapmak için daha az emeğe ve daha yüksek teknolojiye gereksinme duyan işverenler için işsizler ordusuna ihtiyaç yok.

İşsiz sayısı, yıllar önce sadece küçük bir azınlıktan ibaret olduğunda sistem bunu hazmedebiliyordu. Ama bugün, her yaş ve meslek grubundan kimseler kolaylıkla

işsiz kalıyorlar ve toplumsal dokunun ciddi bir biçimde tahrip olması her zamankinden daha ciddi olarak gündeme geliyor.

Öte yandan işsizliğin getirdiği parasal yük, birçok gelişmiş ülke için her geçen gün biraz daha "kaldırılamaz" hale geliyor. Örneğin Fransa'da, 1981 yılında işsizlik sigortası ve erken emeklilik için 60 milyar Franklık bir bütçe yeterli olmuyordu. Bugün bu rakam 135 milyar Frank'a çıkmış durumda. İşsizlikten kaynaklanan diğer kalemler de buna eklendiğinde, 350-400 milyar Frank'lık bir bütçe ortaya çıkıyor. Bu rakam, Fransa gibi gelişmiş bir ülkeye bugün bile ağır geliyor.

Sürekliliği işten çıkarmalar, sistemi tehdit eder boyutlara ulaştığından, işveren cephesi bile durumdan pek hoşnut görünmüyor. 1992 Temmuz'unda Fransa'da, ondört büyük işveren, işten çıkarmanın kötü bir işletmecilik yöntemi olduğu ve işletmelerinde bu yöntemi kullanamayacaklarına dair bir bildirge yayınladılar. Beş ay kadar sonra da, benzer bir bildirge, bütün dünyada hüküm süren acımasız rekabetin neden olduğu olumsuzlukları protesto eden ve işten çıkartmaya hiç bir zaman gitmeyeceklerini açıklayan 30 işveren tarafından yayınlandı.

... Ve Ütopya

Bir çalışma devriminin Avrupa Solu'nun yeni ütopyasını oluşturacağını savunan düşünürlerden biri de Andre Gorz. Gorz'un 1993 tarihinde, Le Monde Diplomatique gazetesinde yer alan "Özgürleştirilmiş Zaman Uygarlığını Kurmak" başlıklı yazısının kapsamlı bir özetini yayımlıyoruz.

Andre Gorz

Ekonominin görevi, insanlara iş vermek değil, çalışma alanı yaratmaktır. Temel misyonu da, üretim faktörlerini mümkün olduğunca etkin bir biçimde çalıştırmak, yani minimum düzeyde doğal kaynak, sermaye ve emek kullanarak, maksimum düzeyde zenginlik yaratmaktır. Sanayileşen dünya, günden güne bu misyonu terk ediyor. Örneğin, seksenli yıllarda, Fransa yüzde 30 oranında daha zenginleşirken, gereksinim duyduğu emek miktarı yüzde 12 oranında azaldı.

Guy Roustang'ın (1987 yılında İş: Toplumun bir Tercihi adlı kitabı yazar Fransız iktisatçı) belirttiği gibi "ekonomik zenginliğin üretiminin sonuçları, toplumsal yaşamda daha az görülür oldu." "Özgür zamanın zoraki çalışma zamanını geride bıraktığı" bir uygarlığı yaşamaya başladık. "1946 yılında, yirmi yaşında bir işçiyi, uyanık kaldığı zamanın üçte birini çalışmakla geçireceği bir gelecek bekliyordu. 1975'de bu oran dörtte birine indi. Bugünlerde ise beşte birden daha az. Bu tür yeni oluşumlar, zaman içinde daha net olarak ortaya çıkacak, gerek üretimde, gerekse de insan ilişkilerinde yeni bir mantalitenin oluşmasına yol açacak.

Bugünkü ekonomi, mal ve hizmet üretiminin dışında, modern teorinin öncülerinin "zenginliğin gerçek kaynağı" olarak adlandırdıkları çok temel birşeyi, daha yoğun olarak üretiyor: Zorunlu üretimin dışında kalan özgürleştirilmiş zamanı. Ricardo'nun adı bilinmeyen öğrencilerinden biri, 1821 yılında Marx'ın sonradan alıntı yapacağı cümlesinde şöyle diyordu: "Günde 12 saat çalışan insanlar, orada, 6 saatten fazla çalışmayacaklar. Ve bunun adı, ulusal zenginlik, ulusal refah olacak. (...) Zenginlik özgürlüktür, boş zamandır, ve bunun dışında da hiç birşey değildir."

Bugün önümüzde yepyeni bir perspektif oluşuyor: "Özgürleştirilmiş zaman uygarlığının inşası." Ama toplumlarımız, bundan coşku duyacakla-

rına, sırtlarını dönüyorlar ve zamanın özgürleştirilmesini sanki bir felaketmiş gibi gösteriyorlar. Ve ufak tefek işlerle tam istihdamın sağlanmasının, iş süresinin kısaltılmasının mümkün olmadığı açıkça görüldüğünden, iş süresinin kısaltulması mecburen gündeme geliyor. Ama, zaman içerisinde,

aynı oranda azalacak olan iş süresinin ve ücretlerin bölüşümü, olası bir özgürleşme olanağı değil de, yapmamız gereken bir fedakarlık ve boyun eğmemiz gereken bir zorunluluk olarak gösteriliyor.

Bu yaklaşım Alman sosyal demokrasisinin önde gelen düşünürlerinden Peter Glotz'un altı yıl önce Avrupa soluna yaptığı çağrıdan ne kadar farklı: "Bugün, Avrupa solunun avucunun içinde, milyonları harekete geçirebilecek somut bir ütopya var: İş süresinin kısaltulması sadece daha adil bir işbölümünü sağlayacak teknokratik bir araç değil, ama, insanlara daha fazla serbest zaman sağlayacak olan yeni bir topluma doğru giden bir yol olarak algılanmalıdır. Bugün karşı karşıya bulunduğumuz tarihi fırsat, daha önceden insanlığa hiç nasip olmamıştı. Herkesin, zihinsel arayışı için harcadığı zaman, iş, eğlence ve dinlenme için harcayacağı zamandan daha önemlidir. Solun artık ciddi hiç bir hedefi kalmadı mı? İşte, şimdiden, toplumsal savaşları kazandıracak bir araç. Hiçbir ücret kaybına yol açmadan, çalışanın çalıştığı süreyi sistematik olarak azaltması için savaşmak, bu amacı bir özgürleşme düşüncesi olarak ileri sürecek bir hareket için en önemli hedefi oluşturacaktır.

Peter Glotz, çalışanın hiçbir ücret kaybına uğramadan iş süresinin azalmasından bahsediyor. Burada söylemek istediği, ekonomik aygıtın, daha az emekle, daha çok ve daha iyi çalışmaya başlamasıyla, ücret düzeyinin, artık işçinin harcadığı emek miktarıyla belirlenemeyeceğidir. Tam tersine, zenginliğin yeniden bölüşümü, herkesin daha az çalışmasını, hiç kimsenin ücreti düşmeden birçok kişiye iş imkanı sağlayacak olan üretim artışını beraberinde getirecektir.

İşin, özgürleştirilmiş zamanın ve toplumsal olarak üretilen zenginliğin yeniden bölüşümü, katılıma açık bir toplum politikasını kapsıyor. Söz konusu

Zamanın özgürleştirilmesinden beklenecek olan şey, bugünkü ekonomik yapıyı güçlendirmesi ve onun kurumlarının yerine ikame edecek benzer kurumlar meydana getirmesidir. Bunlar, kendiliğindenci bir anlayışla örgütlenmiş dayanışma birlikleri, aynı anlayışla oluşturulmuş üretim kooperatifleri ve kültür merkezleri, kısaca sosyalizmi, kendi kendini yönetme ve devletin giderek yok olması olarak algılayan bir siyasi hareketin oluşturacağı her türlü kurumlardır.

bölüşüm, ikili bir ücret düzeyini de kaçınılmaz olarak beraber getiriyor: Bir yanda çalışılan iş süresine göre azalan iş ücreti ve diğer yanda doğrudan ücret ve iş süresi azaldıkça görece önemi artan sosyal ücret.

Bugün, Batı'da, birçok sosyal demokrat partinin programında çalışma saatlerinin azaltılması yer alıyor. Hatta

bu tür politikaları belirli ölçüde uygulayan hükümetler de var. Ama, zamanın özgürleştirilmesini, sadece çalışma saatlerinin azaltılması ve özgürce kullanılacak zaman süresinin artışı olarak düşünmemek gerekir. Aksine, bireyin ya da toplumun, kendi varoluşuna, topluluk yaşamındaki tavrına, tatminlerine, arzularına ve toplumsal işbirliğinin değişik kategorilerine ilişkin bakışını değiştirmiyor ve sorumluluğunu arttırmıyorsa, zamanın özgürleştirilmesinin hiç bir anlamı yoktur.

Zamanın özgürleştirilmesinden beklenecek olan şey, bugünkü ekonomik yapıyı güçlendirmesi ve onun kurumlarının yerine ikame edecek benzer kurumlar meydana getirmesidir. Bunlar, kendiliğindenci bir anlayışla örgütlenmiş dayanışma birlikleri, aynı anlayışla oluşturulmuş üretim kooperatifleri ve kültür merkezleri, kısaca sosyalizmi, kendi kendini yönetme ve devletin giderek yok olması olarak algılayan bir siyasi hareketin oluşturacağı her türlü kurumlardır.

Toplumsal dokunun benzeri bir biçimde zenginleştirilmesi, parasal ücretin önemini de görece olarak azaltacaktır. Pazar ekonomisinin etki alanının sınırlanması, para kazanmak amacıyla yapılan faaliyet ile başka amaçlarla yapılan faaliyet arasında, tüketim düzeyi ile, kendiliğindenci (otonom) bir yaşam arasında, "sahip olmak" ile "varolmak" arasında bir denge oluşturacaktır. Bu dengeden, "Tercih Edilen Zaman Devrimi" (Kitap 1980 yılında Fransa'da yayınlandı) adlı kitabın yazarlarının "Mütevazı bolluk" olarak adlandırdıkları, otonom (kendiliğindenci) oluşumları garanti altına alan, tüketim çılgınlığını, zaman darlığını, hayatı çekilmez kılan teknik (gürültü, çevre kirliliği...) ve sosyal bütün olumsuzlukları, savurganlığı ve yoksulluğu, daha rahat, daha özgür bir hayat için ortadan kaldırılacak olan yeni bir uygarlık doğabilecektir.

Bölgesel Entegrasyonun Fiyatı

Zamanın özgürleştirilmesinden beklenecek olan şey, bugünkü ekonomik yapıyı güçlendirmesi ve onun kurumlarının yerine ikame edecek benzer kurumlar meydana getirmesidir. Bunlar, kendiliğindenci bir anlayışla örgütlenmiş dayanışma birlikleri, aynı anlayışla oluşturulmuş üretim kooperatifleri ve kültür merkezleri, kısaca sosyalizmi, kendi kendini yönetme ve devletin giderek yok olması olarak algılayan bir siyasi hareketin oluşturacağı her türlü kurumlardır.

NICHOLAS VANSTON
(OECD Ekonomi Bölümü,
Dış Ticaret ve
Yatırım Birimi Başkanı)

Bölgesel entegrasyon araştırması yapanlar için ilk görev bölgesel entegrasyonun olup olmadığı, oluyorsa ne ölçüde olduğunu anlamaktır. İstatistikler hangi kriteri kullanırsanız kullanın komşu ülkeler arasındaki ticaretin uzak ülkelerle olan ticarete göre daha hızlı geliştiğini gösteriyor. Bu, birbirleri arasındaki ticaretin tüm ticaretlerinin yarısına ulaştığı ve daha da arttığı olan Avrupa ülkeleri için özellikle doğru. Daha az ölçüde de olsa NAFTA'yı (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi) da bu bağlamda sayabiliriz.

Dünyanın geri kalan bölgelerinde resim biraz daha karmaşık. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki ticaret ve bu ülkelerin eski Sovyetler Birliği'ni oluşturan Cumhuriyetlerle ticaretleri büyük bir hızla düşerken, gelişmekte olan komşu ülkeler arasında ticaret genellikle düşük ve genel bir artış ya da düşüş eğilimi göstermemekte.

Birçok araştırmacı ve yorumcu ise hizmet sektöründeki değişime ve dış yatırımlara bakmakta. Bu alanlarda sorunlar o kadar açık seçik değil. Eldeki bilgiler Avrupa ülkeleri arasında hizmet değiş tokuşu eğiliminin özellikle 1980'lerin ortasından beri bölgesel yoğunlaşma açısından düşük olduğunu ve Kuzey Amerika için ise böyle bir eğilimin hiç olmadığını gösteriyor. Doğrudan dış yatırımlar 1980'lerde ve yakın zamana kadar oldukça hızlıydı fakat sadece bölgesel değil, aynı zamanda küreseller. Örneğin Japonya Asya'da yoğun olarak yatırım yapmakta fakat daha da yoğun olarak Amerika ve Avrupa'da yatırım yapmakta, Birleşik Devletler ise Kanada ve Meksika'dan çok Avrupa'ya yatırım yapmakta (ancak henüz doğrulanmamış

da olsa, NAFTA'nın kurulmasından önce başlayarak Meksika'ya yoğun bir yatırım var).

Hükümetlerin bölgesel entegrasyonla ilgilenmeleri için birçok neden var. Bazı durumlarda örneğin 1950'lerde Avrupa'da ve bugün Güney Doğu Asya'da, entegrasyon süreci kendiliğinden genellikle hızlı bir ekonomik gelişmenin eşliğinde piyasa güçleri tarafından yönlendirilmekte. Bir bölgedeki refah diğer bölgelere de yayılabileceği için bir bölgenin refahının yükselmesi politikaları belirleyenlere bildirilmeli ki onların ülkeleri de bir başka bölgedeki gelişmenin avantajını kullanabilsin geleceğin önemli pazarları için hazır hale gelebilsin.

Başka bazı durumlarda entegrasyonun kendiliğinden süreci ilgili ülkelerin hükümetlerinin ticari engelleri azaltması ile gerçekleşmekte. 1960'ların başında önce Avrupa Ekonomik Topluluğu daha sonra da Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması (EFTA) ile bir araya gelen Avrupa ülkeleri bu sürecin bir örneği. Başka durumlarda ise komşu ülkelerin hükümetleri aralarındaki ticaret hızla gelişmeye de ticaretin ve refahın gelişmesi umuduyla birbirlerine ticarette özel statüler tanımaktalar.

Ticareti arttırma, ticareti saptırma

Genellikle, bir grup ülke arasında ticari engellerin azaltılmasının diğer ülkelere zarar vermeden bu ülkelerin kazancına olacağı düşünülür ama böyle değildir.

Diğer ülkelerin bu konuda uyanık olması için iki temel neden var. Birincisi entegre olan ülkelerin kendi aralarında ticari engelleri azaltırken üçüncü taraflar için engelleri arttırması. Bu tutumun sonucu olarak entegre olan ülkeler diğerlerine olduğu kadar genellikle kendilerine de zarar vermekteler çünkü kendilerini suni olarak dünya rekabetinden koparmaktalar. Soğuk savaş öncesi dönemde orta ve doğu Avrupa ülkelerinin kötü ekonomik durumları başka nedenlerin yanı sıra Comecon sistemi aracılığı ile kendi aralarında ticareti teşvik ederken Batı'dan ithalata karşı engeller oluşturmaya da bağlı.

İkinci olarak ise üçüncü ülkeler için ticari engeller konmasa da bölgesel anlaşmalar diğer ülkelere zarar verebilir. Kanadalı ekonomist Jacob

Viner ilk kez 1950'de ticari engellerin belirli bir biçimde azaltılmasının ticari sapmalara yol açtığına işaret etti. (1) Gümrük vergileri aynı olduğunda her ülke tamamen serbest ticarete göre daha fazla fiyat ödeyecek olmasına rağmen en düşük kaynaktan ithalat yapacaktır. Bazı ülkelerden yapılacak ithalat üzerindeki gümrük diğer ülkelere göre daha az olduğunda ithalatçıları en ucuz fiyatı veren ülkeden ithalat yapacaklar (fakat bu ülkenin ille de en ucuz üreten olması gerekmiyor.)

Bu deneysel bir sorundur ve çözümü oldukça zordur. Cevap verebilmek için bölgesel anlaşma olmadığı takdirde ne olduğunu bilebilmek gerekiyor. Genellikle araştırmacılar, AT ve EFTA söz konusu edildiğinde, bu iki örgütün kurulmasıyla ticaret hacminin ticaret sapmasından daha hızlı büyüdüğünde anlaşıyorlar.

Ancak yapısal çerçeve sonucu etkileyebilir. Afrika ve Latin Amerika'daki bölgesel ticaret anlaşmalarının arkasındaki başlıca itici güç biraraya gelerek büyük bir bölgesel pazar yaratıldığında her ülkenin bundan yararlanacağı düşüncesi idi. Son iki yılda yapılan bir OECD araştırması hemen hemen bütün bu tür anlaşmalarda ticaret sapmaları, ticaret hacminin artışından daha fazla olduğunu ve anlaşma yapan ülkeleri daha kötü duruma soktuğunu saptamakta. (2) Çünkü genellikle bu tür anlaşmalar açık ya da gizli bir biçimde diğer ülkeler ekarşı ticari engeller koymakta ve ülkeler rekabet gücü olmayan sanayilerinin ortadan kaybolmasına ve komşularındaki rekabet gücü yüksek olan sanayilerin gelişmesine izin vermemektedir.

Ancak, bir açıdan geleneksel ticari sapma/ticaretin gelişmesi oranı analizi eskiden olduğu kadar geçerli değil. Artık OECD ülkeleri arasında gümrük vergileri

çok düşük ve daha da düşürülmelerinin genel etkisi fazla olmayacak. Şimdilerde yapılan bölgesel anlaşmalar alış veriş edilen mallar üzerindeki gümrük vergilerinin azaltılmasının çok ötesine gidiyor. Örneğin NAFTA tarım ürünleri ve tekstil için tüm engelleri kaldırırken, hizmet değiş tokuşu, yatırımlar gibi konularla ve hatta çevre düzenlemeleri ile ilgileniyor.

AT'92 (Tek Pazar) Programı daha da ileri gidiyor, AT ülkeleri arasındaki tüm gümrük muamelelerini ortadan kaldırıyor, AT çapında emeğin serbest dolaşımını teşvik ediyor, mesleki ve sanayi standartlarını uyumlulaştırıyor ve genel olarak rekabeti teşvik ediyor. AT'92 programından önce de AT Komisyonu ulusal yasal çerçeveleri topluluğun hedefleri ile çelişmemeleri için gözlemlemekteydi. Sanayiye ya da bölgelere rekabeti engelleyici desteklemeler veya pazar hakimiyeti sağlayacak birleşmeler Komisyonun incelemesi ve gerekirse yasaklaması için çok öncelerden yetkilendirildiği örneklerdir.

Yapısal reformları ne etkiler?

Gerçekte, OECD ülkelerinin katıldığı bölgesel anlaşmalar tek tek ülkelerde özel sektörün mümkün olan en çok alanda rekabetle karşılaşmasının teşvik edilmesi olarak anlaşılmalıdır. Fakat bu mutlaka bir bölgesel ticaret anlaşmasını gerekli kılmaz. Yerli rekabet yasaları tek taraflı olarak kaldırılabilir ve/veya bir ülke tek taraflı olarak hudutlarını diğer ülkelerden gelecek rekabete açabilir.

Ne var ki yapısal reformların, hiç değilse başlangıçta, kazanımlar olduğu kadar kayıplar da olduğu için sancılı bir süreç olduğu gözüküyor. Bölgesel

anlaşmaların bir avantajı, reformların gerekliliği ve avantajları daha kolay anlaşılıyor, belki daha kolay gerçekleştiriliyor ve reformlar birçok ülke sürece katıldığında, birbirlerini destekledikleri için daha kolay gerçekleşiyor. Ayrıca bir de tamamen politik bir nokta var, reformlar halk tarafından beğenilmediğinde ulusal hükümetler bölgesel anlaşmayı kendilerini korumak için kullanabilirler.

Bölgesel anlaşmaların birçok destekçisi ve bazı güçlü karşıtları var. Destekçiler güçlü bir şekilde bölgesel anlaşmaların parçası olduğu yapısal reformların yerel kazançlarının yanı sıra üçüncü taraflar için de iki biçimde kazanç sağladığına inanıyorlar. Bölgesel şirketler daha verimli hale gelecekleri için üçüncü ülkelerin böl-

BÖLGESEL ENTEGRASYONDAKİ ÜLKELER

AT ● Almanya ● Fransa ● Hollanda ● İngiltere ● Lüksemburg ● Danimarka ● Belçika ● İspanya ● Portekiz ● Yunanistan ● İzlanda ● İtalya	NAFTA ● ABD ● Kanada ● Meksika	KEİB ● Arnavutluk ● Azerbaycan ● Bulgaristan ● Ermenistan ● Gürcistan ● Moldavya ● Romanya ● Rusya ● Türkiye ● Ukrayna ● Yunanistan	ASEAN ● Brunei ● Endonezya ● Malezya ● Filipinler ● Singapur ● Tayland
	EFTA ● Norveç ● İsveç ● Danimarka ● Avusturya ● İsviçre ● Finlandiya ● İzlanda		

geden ithalatlarının maliyeti düşecek ve anlaşmanın yapıldığı bölgedeki daha fazla üretim ve gelir artışı gene üçüncü ülkelerden daha fazla ithalat sağlayacak.

Ne var ki araştırmacıların yaptığı hesaplar üçüncü ülkelerin AT ve NAFTA'dan kazançlarının pek de yüksek olmadığını fakat bu anlaşmaların içindeki ülkelerin kazançlarının oldukça yüksek olduğunu gösteriyor.

Bölgesel anlaşmaları eleştirenler bütün bölgesel anlaşmaları GATT maddesinde ön görülen serbest çok yanlı ticaret ilkelerine ters ve ayrımcı olduğunu düşünüyorlar. Geçmişte birçok bölgesel anlaşmanın hedeflerine ulaşmadığına belirterek şimdiki uyarlanma sürecinde, Kuzey Amerika'nın bazı sektörlerinin ve Avrupa'nın, (anlaşma içindeki) diğer ülkelerin artan rekabetinin sıkıntılarına üçüncü ülkelerin rekabetini keserek uyarlanacaklarına işaret ediyorlar. (3)

Bölgesel anlaşmaların pazarlıklarında elde edilen deneyin ve anlaşmaların pratikte nasıl işlediğinin görülmesinden elde edilecek deneylerin bir gün çok daha karmaşık ve iddialı çok yanlı anlaşmalar için yönelimler oluşturacağı bekleniyor.

Şu anda ortada olmasa da bu tehlike görmemezlikten gelinemez. Ne var ki genellikle bölgesel anlaşmalara katılanların kazanç elde etmesi için bazı uyarlamalar yapmak gerektiği üzerine genel bir anlaşma var: "Sıkıntı sık kazanç yok!"

Eğer verimli firmalar geliyecekse bazı firmalar küçülmelidir. Eğer bu küçülmesi gereken firmalara destek verilirse veya başka yollarla korunurlarsa, kazanç küçük olacaktır ya da hiç olmayacaktır.

Bir başka endişe ise bölgesel ticaret anlaşmalarının sonucu olarak dünyanın, diyelim ki, Kuzey Amerika, Avrupa ve Japonya ve bazı diğer Asya ülkelerinden oluşan gayri resmi bir blok gibi, bölgesel ticaret bloklarına bölüneceği. Her blokta ticaret esas olarak sadece piyasa güçlerinin belirlemesi ile serbest olacak. Her blok diğerini ticaret ortağı değil düşman olarak görecektir, çok uluslu ticaret sistemi parçalanacak ve dünya yeniden 1930'ların ticaret savaşlarına dönecek.

Bunun gerçekleştiğini kanıtlayacak pek veri olmaması sevindirici. Meta ticareti giderek bölgesel olmasına rağmen bölgeler arası ticaret hala artmaya devam ediyor ve hizmet alışverişi ve yatırımların karakteri esas olarak hala bölgesel değil, küresel. Bölgesel ticaret bloklarının oluşması korkusu halen bölgesel bir ticaret blokuna üye olmayan ülkeleri ya büyük bir bloka katılmaya ya da bir araya gelerek kendi bloklarını oluşturmaya itiyor. Avrupa ve Kuzey Amerika'ya dış yatırım akımının ise bir gün sadece buralarda üretim yapma yeteneği olanların bu büyük pazarlarda satış yapma olanğı bulacağı korkusundan yapıldığı da söyleniyor.

Bölgesel anlaşmalar ve GATT

Ancak pratikteki asıl itici güç, bölgedeki daha serbest ticaretin daha fazla rekabete, düşük maliyetlere ve daha fazla gelire yol açacağı beklentisi. Öte yandan tatminkar bir anlaşmanın ortaya çıkması uzun bir sürecin ürünü ve anlaşma bir kere imzalandıktan sonra denetlenmesi sürekli uyanık olunmasını gerektiriyor. Deneyler gösteriyor ki, AT Komisyonu gibi merkezi bir otorite olmadığı takdirde, işler kötüye gittiği zaman ulusal hükümetler kendi ulusal çıkarlarını öne çıkarıyorlar.

GATT, olan çok uluslu anlaşmalar için harcamıyorlar?

Bu sorunun cevabı GATT'ın soğuk savaş öncesindeki "GATT Round"larında gümrük sınırlamalarını azaltmasıyla kendi kendisinin kurbanı olması gibi görünüyor. Dünya ticaretinin açık farkla büyük bir bölümünü oluşturan OECD ülkeleri arasında gümrükler oldukça düşük ve GATT üyeliği her zamankinden daha yüksek.

Uruguay Round'unun ilk aşamalarının gösterdiği gibi, yeni üyelerin OECD ülkeleri için önemli olan yeni sorunları tartışmaya dahi ikna etmek giderek daha zor oluyor.

Bölgesel anlaşmaların pazarlıklarında elde edilen deneyin ve anlaşmaların pratikte nasıl işlediğinin görülmesinden elde edilecek deneylerin bir gün çok daha karmaşık ve iddialı çok yanlı anlaşmalar için yönelimler oluşturacağı bekleniyor. Bu anlamda, bölgesel anlaşmalar çok taraflı bir dünya ticaret sistemi için bir ayak bağı olmaktan çok bir sıçrama tahtası durumundalar.

Bölgesel anlaşmaların yararları ve zararları üzerine ne denirse densin hemen hemen bütün OECD ülkeleri ve giderek artan sayıda OECD üyesi olmayan ülke bu tür anlaşmaların üyesi durumunda. Dolayısıyla politikaları belirleyenler için sorun bu anlaşmaların dünya için en kazançlı ve en az zararlı olması için nasıl dizginleneceği. Deneyler anlaşmaların pazarlığında çok uyanık olunması ve anlaşma bir kere imzalandıktan sonra bu uyanıklığın devam etmesi gerektiğini göstermekte. İyiki bu türden, komşu ülkeleri etkileyecek, yerel ve bölgesel politikaları çokyanlı ve sürekli olarak gözlemleyen GATT ve OECD gibi kurumlar var.

(1) *'The Economics of Customs Unions', The Customs Union Issue, Camegie Endowment for International Peace, Washington DC, sayfa 4155*

(2) *Regional Integration and Developing Countries: An Inside and Outside Perspective, OECD Publications, Paris, 1993'de yayınlanacak.*

(3) *Barrie Stevens, 'Strategic Industries: What Policies for the 1990's?', The OECD Observer, Sayı 172, Ekim/Kasım 1991.*

"Sol, liberal demokrasiyi savunmalı"

Fransız düşünür Louis Althusser ve arkadaşlarının Fransız Komünist Partisi içerisinde başlattıkları yeni ortodoks sol akımın, yaşayan en ünlü temsilcilerinden Arjantinli teorisyen Ernesto Laclau, geçtimiz ay İstanbul'daydı. Fransız meslektaşı Chantalle Mouffe ile birlikte kaleme aldığı ve kısa bir süre önce, İletişim Yayınları'ndan yayınlanan "Hegemonya ve Sosyalist Strateji" kitabının tanıtımı için gelmişti. Laclau, Bilal'da, yeni kitabıyla ve görüşleriyle ilgili bir seminer verdi. Laclau'nun söyledikleri, 70'li yıllarda dünya sol hareketine değişik bir soluk getiren akımın, aynı termonoloji kullanarak, bugün nasıl çok farklı bir çizgiye geldiğinin göstergesi gibiydi. Chantalle Mouffe ve Ernesto Laclau'nun Bilal'da yaptıkları konuşmanın kapsamlı bir özetini yayınlıyoruz.

CHANTALLE MOUFFE

Bugün ortak çalışmamızın ancak bazı yönlerinin üzerinde durmamızın anlamlı olacağını düşündük. Daha sonra tartışma sırasında gelecek sorularla çalışmamızın hangi yönleri sizin ilginizi çekiyorsa onlar üzerinde daha fazla derinleşme imkanı doğacaktır.

Öncelikle Türkçeye de çevrilen Hegemonya ve Sosyalist Strateji kitabında geliştirdiğimiz radikal ve çoğulcu demokrasinin hem nasıl tasarlandığını, hem de yazıldığı zamana kıyasla bugün daha da güncel konulara ilişkin olduğunu vurgulamak istiyorum. Bildiğiniz gibi kitap İngilizce olarak 1985'te yayınlandı. Dolayısıyla 1980'lerin başında yazılmaya başlanmıştı. O çerçevede daha çok Marksizmin krizi olarak görülen bir soruna cevap olarak tasarlanmıştı. Ancak yalnızca Marksizmin krizi değil, genel olarak sol kanadın krizi, yani aynı zamanda sosyal demokrasi tarafından temsil edilen solun krizine de bir cevap olarak yayınlanmıştı.

Bildiğiniz gibi bu dönem refah devletinin sürmekte olduğu, İngiltere'de Thatcher, Amerika'da Reagan'ın adıyla özdeşleşmiş liberal politikaların refah devletine karşı bir eleştiri dalgası geliştirdiği, diğer yandan yeni hareketlerin sosyal demokrasinin devletçi geleneğine karşı eleştiri ve alternatif oluşturmaya başladığı dönemde yazılmaya başlanmıştı. Dolayısıyla bu kitap hem Marksist-Leninist geleneğin hem sosyal demok-

rat geleneğin bir eleştirisi ya da onların krizine bir alternatif olarak hazırlanmıştı. Tabii, Marksist-Leninist geleneğin eleştirisi, özellikle de var olan sosyalizmlerin, reel sosyalizmlerin eskiden başlayan eleştirisi üzerine de yükseliyordu. Ve hepimizin bildiği gibi bu eleştiri sözkonusu rejimlerin toptan iflasi ile sona ermiş oldu.

Yazmaya başladığımızda solun sözkonusu krizine iki düzeyde birden cevap aramaya çalışıyorduk. Bunlardan birincisi, daha önce değindiğimiz gibi politik düzeyde bir cevaptı. Ama bunun aynı zamanda solun teorik krizi ile de bir ilgisi olduğunu düşünüyorduk. Sol projenin teorik krizinin iki yönü olduğu söylenebilir. Bir, daha önce de ifade ettiğim gibi, yeni toplumsal hareketlerin sosyal demokrasinin damgası altında varolan refah devletine meydan okuması, ama diğer yandan Marksizmin işçi sınıfının merkeziliği üzerine kurulmuş projesinin bu yeni toplumsal hareketlerin özgüllüğünü kavrayamaması ve bunlara sosyalizm projesi içerisinde bir yer tarif edememesine bağlıydı.

Solun projesinin krizi dolayısıyla bu teorik kriz ile hesaplaşırken, çok kapsayıcı ve postmodernist denebilecek bir özcülük eleştirisini hesaba katmayı denedik. Bu özcülük eleştirisinin ana temaları nelerdi? Bir toplumun tek bir mantık çerçevesinde örgütlenmiş bir bütünlük olduğu iddiasının reddi. Buna bağlı olarak bir genel tarih biliminin imkansızlığı tezi vardı ki, bunun Marksizm açısından çok ciddi bir eleştiri olduğu açık olsa gerek.

Toplumun tek bir mantık çevresinde örgütlenmediği ve tarih bilincinin imkansız olduğu tezleri aynı zamanda bir bütünlük, birleşik, kendi anlamının kaynağı ve kökeni olabilecek bir öznenin, kendi kendine saydamlaşabilen bir öznenin mümkün olmadığı iddiası da bu postmodern eleştirinin bir yönüydü. Burada özellikle postmodern eleştiriler bağlamında anılan Foucault'nun önemi vardı. Özellikle Foucault'nun iktidarı kavramsallaştırma tarzını içermeye çalıştık. İktidarın tek bir merkezden kaynaklanan bir şey değil, bir ilişkiler çoğulluğu aracılığıyla üretilen bir şey olduğunu, dolayısıyla sadece ekonomi gibi tek bir etkene indirgenemeyeceğini, çalışmamız içerisinde içermeye

çalıştık.

Özet olarak, birincisi, sol için yeni bir politik model arayışına cevap vermeye çalışıyorduk. İkincisi, bu aynı zamanda postmodern eleştirileri de hesaba katmaya çalışan bir kavramsal çerçeve oluşturma çabasıydı.

Biz sol projenin yeniden tanımlanması gerektiğini iddia ettik. Ve bunun da radikal ve çoğulcu demokrasi perspektifi ile yeniden tanımlanması gerektiğini söyledik.

Bu ne anlama geliyordu? Radikal ve demokratik bir projenin toplumsal hayatın bütün alanlarına yaygınlaştırılması, yani nerede tabiyet ilişkileri varsa, radikal ve demokratik projenin ve bunları içeren sosyalist projenin buralarda yaygınlaştırılması ve böylelikle yeni toplumsal hareketlerin gündeme getirdiği eleştirelliğin hesaba katılması. Sol, geçmişte yalnızca sınıf temeli üzerinde tanımladığı tabiyet ilişkilerine karşı çıkıyordu. Biz bunun yeterli olmadığını düşündük. Sözelimi, toplumsal cinsiyet rollerinden ve ırktan kaynaklanan tabiyet ilişkilerinin de aynı düzeyde bir eleştirinin konusu olması gerektiğini düşündük. Buna ekoloji hareketi ve onun çevreyle kurduğu tabiyet ilişkisi de eklenebilir. Bütün bu mücadeleler arasında bir eşgüdüm, veya eşdeğerli mücadeleler zincirinin yaratılması gerektiğini düşündük. Ve sosyalist projenin bunları birbirine bağlayacak bir proje olarak yeniden tanımlanması gerektiğini düşündük. Dolayısıyla bütün demokratik hareketlerin hayatın her alanında radikalize edilmesi gerektiğini ve çoğulculuğu öne sürdük. Bunların hiçbirinin tek bir etkene indirgenemeyeceğini, birbirleriyle bağlar kurulması gereken ayrı hareketler olduğunu söyledik.

Varolan, reel sosyalizmlerin yıkımı bugün liberal demokrasinin kapitalist savunucularının, ifadesini "tarihin sonu" gibi iddialarda gördüğümüz müzafferane bir eda takınmalarına yol açtı. Öyle ki, bugün sosyal demokrasi ve sosyal adalet yönündeki talepler geçmiş dönemlerden kalma birer fosil muamelesi görüyor. Bu tür iddialar sürekli olarak komünizmle bağlantılandırılıyor. Oysa bugün yine de gerçekte var olan liberal demokrasinin kapitalist savunusunu eleştirmek, bunun tarihin sonu olmadığını söylemek mümkün. Bunu yapmanın temeli ise çoğulcu demokrasinin gerçekten savunulması gereken bir değer olduğunu baştan kabul etmek. Burada yalnız çoğulcu demokrasi değil, hatta liberal demokrasinin bile savunulması gereken bir değer olduğunu kabul etmek, ama liberal demokrasinin bir çerçeve oluşturduğunu ve bu çerçeve içinde liberal demokrasinin radikalleştirilebileceğini, liberal demokrasinin kapitalist savunucularının belki de kabul edemeyeceği kadar radikal bir çerçeve içinden sorgulanabileceğini kabul etmek.

Böyle radikal bir eleştirinin geliştirilebilmesi için,

sosyalist proje kapitalist ilişkilere meydan okurken, bunu aynı zamanda liberal demokrasiye saygı göstererek yapmak durumunda.

Gerek sağdan gerek soldan, kapitalist ilişkilerle liberal demokrasinin aynı şey gibi gösterildiğine tanık oluyoruz. Sağ, liberal demokrasinin mümkün olabilmesi için kapitalist ilişkilerin varolması gerektiğini söylüyordu. Ama sol da benzer bir şey yapıyordu. Liberal demokrasinin kapitalist ilişkileri gizleyen bir kabuktan ibaret olduğunu iddia ediyordu. Oysa, liberal demokrasi ile, liberal çoğulcu ya da modern gibi adlandırabileceğimiz demokrasi politik bir olgu ve bunu tarihsel olarak gerçekten de eklemlenmiş olduğu kapitalizmden, kapitalist ilişkilerden ayırt etmemiz gerekiyor. Tarihsel olarak böyle bir eklemlenme varolmuş olabilir. Olmuştur da. Fakat bu eklemlenme zorunlu değildir. Kapitalizme karşı bu çerçeveyi kabul ederek de karşı çıkmak mümkündür.

Bu çerçeve tam da çoğulculuğu mümkün kıldığı için önemlidir. Ama bu çoğulculuğu mümkün kılan liberal gelenekteki demokratik geleneğe baktığımızda, bu çoğulculuğun unsurlarını göremiyoruz. Ama liberal geleneğin içinde bu yine belli bir kanattır. Örneğin, John Stuart Mill gibi isimler siyasi liberalizmi temsil ederler. Bu, bizim şimdiye kadar solda yapmadığımız bir ayrıştırma. Halbuki bunu ayırtmamız, siyasi liberalizmi ve bireysel haklar üzerine yapılan vurguyu kendimize mal etmemiz gerekir. Buradan hareketle de sosyalizmi çoğulcu demokrasinin önünde bir engel değil, aksine çoğulcu demokrasinin derinleştirilebilmesinin bir koşulu olarak öne sürmeyi becerebilmemiz gerekiyor. Yani, yalnız sosyalist hedefler hesaba katıldığında, çoğulcu demokrasinin vaatlerinin yerine getirebileceğini söylememiz gerekiyor. Demek ki, bütün bunlardan, sosyalist hedeflerin, liberal geleneğin içersinden dile getirilmesi gerektiği sonucu çıkıyor. Demokratik sosyalist hedefler ile çoğulcu demokrasinin birarada düşünülmesi gerekiyor. Demokrasi öteden beri gerek devlet gerekse özel girişimler veya korporasyonlar düzeyinde her türlü otokratik iktidar biçimine karşı olmuştur.

Ama bugün kapitalist ilişkilerin genelleştiği, toplumsal hayatın çok farklı alanlarının metalaşmaya, türdeşleşmeye, homojenleşmeye açılmış olduğu bir dönemde çoğulculuğun önemi merkezi hale gelmiş oluyor. Yeni toplumsal hareketler tam da bu çoğulculuğu ön plana getirdikleri için bizim için bu kadar önemli. Sosyalist projenin de, bütün bu genelleşmiş kapitalist ilişkiler ve toplumsal hayatın giderek daha farklı alanlarının metalaşmış olduğu gecikmiş kapitalizm koşullarında da çoğulculuğun önemi bir kere daha ciddiye alarak geleceksel liberal demokrasinin çoğulculuk ve demokrasi üzerine yaptığı vurguları derinleştirmek ve yetkinleştirmek, onları daha da zenginleştirecek bir proje olarak

yeniden tanımlanmak gerekiyor.

Bugüne kadar sol kimlik açısından bakıldığında önde gelen değerler homojenlik, karşılıklı uyum, tek bir irade çerçevesinde bütünleşmek ve eşitlik olmuştur. Bu değerlerle karşılaştırıldığında, çoğulculuk veya farklılık aşılması gereken birşey, genel olarak varolan eşitsizliklerin birer işareti olarak algılanagelmıştır. Tam da bu değer sıralaması sola içkin olan ve son kertede reel sosyalizmlerin iflasına yol açan totaliterlik tehlikesini içinde barındırıyordu. Oysa yalnızca birer entelektüel kurgu olarak bireysel haklara değil, liberal devletin çeşitli veçheleri olan hukuk devletinin güçler ayrılığı gibi ilkelerine de sahip çıkılması gerekiyor. Ya da daha genel bir söyleyişle, özgürlüğün de eşitlik kadar ciddiye alınması gerekiyor. Ama bu perspektif içinde özgürlüğün de, eşitliğin de ideal boyutlarına ulaştığı mükemmel bir toplumun olmayacağını, bunun imkansız olduğunu kabul edilmesi; radikal ve çoğulcu demokrasi projesinin sonu olmayan bir süreç olduğunu ve ancak mücadeleler aracılığıyla sürekli olarak yaşamaya devam edeceğini kabul etmek gerekir. Bu aynı zamanda

dile getirilen "tarihin sonu" iddiasına karşı da bir dayanak sağlıyor. Çünkü modern demokrasinin iddiaları ve idealleri, temelde bütün bireylerin eşit ve özgür olduğu iddialarına yaslanır. Bunun mevcut koşullarda gerçekleşmemiş olduğunu, bu ilkelerin ancak sosyalist hedefleri gerçekleştirme mücadelesi aracılığıyla gerçekleştirilebileceğini ama, hiçbir zamanda ideallere denk düşmeyeceğini kabul etmek gerekiyor. ▲

CHANTALLE MOUFFE

Evrenselle Tikel Nasıl Birleşir

Ernesto LACLAU

Sosyalizm geçmişte bir türdeşlik ve homojenlik söylemi olarak kurulmuştu. Oysa bugün giderek daha çok farklılıkların nasıl eklemlenebileceğine dair bir söylem olarak kuruluyor. 19. yüzyıl sosyalizmi ile 20. yüzyıl sosyalizmi arasındaki, belki de en büyük fark böyle dile getirilebilir. 19. yüzyıl sosyalizmi, özellikle de Marksist versiyonu, sosyal farklılıkların giderek tasfiye edilmesi ve toplumun giderek yalınlaştırılması, basitleştirilmesi üzerine kuruluyordu. Bu yaklaşım toplumu, farklılıklarından arındırılmış iki büyük kesim olan proletarya ile burjuvazi arasındaki bir meydan okuma sahnesi olarak görmeye başlamıştı.

Fakat artık böyle bir yanılsamaya, yani farklılıklarından bu şekilde arındırılmış bir toplum yanılsamasına sahip değiliz. Belki daha iyi bir yanılsamaya sahibiz. Bugün artık böyle bir homojenlik ülküsü bizi yönlendirmiyor. Daha ziyade var olan farklılıkların nasıl eklemleneceği üzerine düşünüyoruz.

Kısaca Marksizmin krizinin geçmişi hakkında konuşmak istiyorum. Marksizmin krizi aslında 1848'de başlamıştı. Çünkü 1848'de toplumsal farklılıkların klasik şemada olduğu gibi indirgenemeyeceği, ya da tasfiye olamayacağı görülmüştü. Bu modelin öngördüğü yalınlığa sahip olamamanın Marksist hareket içinde nasıl kaydedildiğinin uğraklarına kısaca göz atalım.

Daha baştan işçi sınıfının maddi durumunun kendiliğinden devrimciliğe yol açmadığı kaydediliyordu. Dolayısıyla tarihsel şemanın işçi sınıfını öngörmediği kaydediliyordu.

Neydi geleneksel model? Devrimin olabilmesi için üretici güçlerin tam anlamı ile kapitalistleşmiş bir ülke çerçevesinde, alabildiğine geliştirilmiş olması gerekiyordu. Ama Rusya'da demokratik hakların bayrağını bile taşıyamayan burjuvazinin görevini başka ve son derece karmaşık alaca bir sınıf ittifakının yapması gerekiyordu. Dikkat edin, burada teoride yapılması gereken tarihsel beklentilere dair değişiklikler yalnızca teoremin marjinal alanlarıyla ilgili değil. Doğrudan doğruya teoremin merkezinde yapılan birşey. Küçük köylülük, sosyalist aydınlar, işçi sınıfının öncü kesimleri gibi ittifaklar yapılmadan devrim de olmuyordu. Dolayısıyla bütün az gelişmiş ülkelerde ve sömürgeleştirilmiş ülkelerde ilk evrede mücadele zaten fiilen böyle ittifaklar temelinde sürdürüldü. Troçki bütün bu pratikleri eşitsiz ve birleşik gelişme teorisi çerçevesi içerisinde haklı olarak evrenselleştirip genelleştirdiğinde, o zaman size de haklı olarak şunu sormak hakkı doğuyordu. Eğer bir genel teoriden alınan model üstüne bu kadar farklı istisnalar temelinde bir teori kuruyorsanız, o zaman ana modelden beklentileriniz nedir?

Bu süreç içersinde bir sonra vardığımız evre farkın, farklılığın gerçekten kaydedildiği evredir, ki buna da Gramsci'nin hegemonya kavramı ile ulaşıyoruz. Çünkü Gramsci'nin hegemonya kavramına göre evrenselleşme, artık basit bir homojenleşme süreci sonucunda

ulaşılan bir nokta değil, tarihsel ve arızı olarak kurulmuş bir genel iradedir. Bu hiçbir şekilde tarihin genel mantığının sonucu olan evrenselleşme değildir. Gramsci'den bu yana toplumsal öznelerin kurdukları birliklerin daha ziyade bu modele uyduğunu Marksistler çok isteksiz olarak da olsa kaydetmek durumunda kalıyorlar.

Eski Yunan'da akıl hiçbir zaman dünyanın bütününe bu şekilde temsil edilebilmesini ve aklileştirilmesini mümkün kılmıyor. Gerçi Hristiyanlıkta tanrının hikmetinden sual olunmaz. Dolayısıyla iradesi hiç bir zaman kavranamaz bir şeydir ama, vahiy sayesinde yaradılıştan mahşere kadar bir hikaye oluşur.

Bu hikaye, tanrının gerçekliğin bütününe dair bize sunmuş olduğu bir temsil oluyor. Fakat modern akılcılığa geçmekle birlikte tanrı ufuktan çekiliyor. Bu sefer temsil edilebilirlik artık tanrının vahisine, bize anlattığı hikayeye atfedilmiyor. Doğrudan doğruya dünyanın kendi özelliklerinden ötürü sahip olduğu bir şey haline geliyor. Burada Hegel'in "gerçek olan her şey aklidir, akli olan her şey gerçektir" sözü de, Marx'ın bütün tarihi üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki mücadelesi, veya çelişkinin ifadesi olarak gören tutumu da aynı akılcılığın birer ifadesi olarak görülebilir.

Çünkü Marx proletaryayı yalnızca somut olarak kavranmış bir toplumsal öznenin değil, evrensel sınıf olarak kavranmış bir aklın temsilcisi olarak görür. Evrensel sınıfla birlikte, bugüne kadar telaffuz edilegelmiş olan evrensel kavramı kendisinin içinde bütün farklılıkların eriyeceği, tasfiye olacağı bir gövde kazanmış oldu. Ama Gramsci'den bu yana diyerek andığım bu sürecin sonunda, mutlak tikelciliğin kendi kuyusunu kazın, kendi hedeflerini imkansızlaştıran bir perspektifi vardır.

Örneğin ulusal bir azınlık kendi kaderini tayin etme

ERNESTO LACLAU

hakkını talep ettiği zaman bir evrensele, yani her ulusal azınlığın kendi kaderini tayin etme hakkına gönderme yaparak talep etmektedir. Dolayısıyla herhangi bir tikelin herhangi bir tekil hak talebi için bir evrensele gönderme yapılmaktadır. Dolayısıyla bugün bizim önümüzde

olan sorun, tikel ve evrenselin diyalektiğinin bugün nasıl mümkün olacağıdır. Evrensel olanla tikel olan arasında bir diyalektik bağ kurulabilmesi için üç özelliğin gerekli olduğunu düşünüyorum: Tikel olan ile evrensel olan arasında arızı bir eklemleme kurularak nispi bir evrenselliğin yaratılabilmesi bu diyalektik bağın birinci koşulu. Bir diğer koşul ise ancak siyasi pazarlık ve istişare mekanizmaları yoluyla içeriklendirilebilecek, dolandırulabilecek bir takım içi boş terimlerin bulunması. Üçüncü olarak, tikel ve evrensel arasında kurulan köprü'nün daima geçici bazı çözümlemelere imkan tanıması, bu geçici çözümlerin taraflar arasındaki çelişkiyi, farklılığı aşmadığının bilincinde olması. Şimdi bunları tarihsel örneklerle açacağım.

Birinci örnek bugün artık demode sayılabilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İtalyan Komünist Partisi'nin güney İtalya'da kendisine bir siyasal taban edinme tarzından alınabilecek bir ders vardır. Bu dönemde parti içinde tartışan iki görüş vardı. Bunlardan biri partiyi proletaryanın temsilcisi olarak görmekte ısrarlı olan görüştü. Dolayısıyla örgütlenmenin Kuzey İtalya'daki sanayi merkezlerinde gerçekleştirilmesi gerektiğini iddia eden görüş.

Büyük ölçüde Gramsci'nin görüşlerine dayanarak Togliatti'nin savunduğu görüş ise partinin kendini İtalya'da bir dizi mücadelenin eklemleme halkası olarak örgütlemesi gerektiğini savunuyordu. Bunlar mafyaya karşı mücadele, su probleminin çözümü için, okulların, kooperatiflerin yerleştirilmesi için verilen mücadeleler olabildi. Ama bütün bu mücadeleleri birbirine eklemleyen unsur olarak Komünist Partisi, bunların hepsini çağrıştıracak bir işaret, bir görelî evrensel nitelik kazanabilirdi.

İkinci örnek Arjantin'den. 1930'ların buhran döneminde Arjantin'de kırsal bölgeden birçok insan kentlere göçerek sinai proletaryasını oluşturdular ve burada su, konut problemi, fabrikaların yeni disiplini gibi bir dizi problemle karşı karşıya kaldılar. Bu problemlerin baskısı altında kendilerine yeni bir kimlik inşa etmeye çalışırken, kırdan getirdikleri semboller aracılığıyla yeni bir direniş kültürü yarattılar. Bu semboller zaman içinde istikrar kazandı, öyle ki 1940'larda oligarşiye karşı bir orta sınıf tepkisi ortaya çıktığında, bu tepkinin başvurabileceği kırsal kökenli semboller dışında herhangi bir sistematik muhalif dili ya da herhangi bir radikal muhalefet dili yoktu. Dolayısıyla bu süreç içinde orta sınıf tepkisinin de bu sembollerden yararlanması sonucunda söz konusu semboller giderek homojenleşti. Bu semboller dile getiren gruplarla ilişkisi giderek azaldı. Dolayısıyla buradan çıkarılacak sonuç, herhangi bir arızı eklemlemenin hiçbir zaman tek tek toplumsal grupların bir araya gelmesinden, ya da aritmetik toplamından ibaret bir şey olmadığıdır.

Burada Toplumdaki anomali düzeyi arttıkça, bu anomaliyi telafi edecek herhangi bir talep içeriğinden bağımsız olarak kabul edilir görünmeye başlanmıştı. Burada devrim ve düzen terimleri boş terimler ve semboller haline gelmişti. Deniliyor ki, demokrasiyi mümkün kılan, evrensel olan bu sembollerin boş kalmasıdır. Evrensel olanla somut olan arasındaki mesafenin

hiç bir zaman, klasik teorisinin öngördüğü gibi kapatılmaması, somut, verili ve toplumsal öznenin hiç bir zaman evrensel olanı tam, nihai ve tüketici bir anlamda temsil edememesidir. Evrensel olanla tikel olanın arasındaki mesafenin, verili bir toplumdaki gruplar arasındaki mesafe mukadder olduğu için tabiatı gereği kapatılmaz olması siyasal rekabeti mümkün kılar.

Gülner Savran:

"Yazarlar geçmişlerine rüşveti kelimeler ediyor"

Fransız Chantalle Mouffe ve Arjantinli Ernesto Laclau'nun İstanbul Bilgi'de geçtiğimiz ay verdikleri konferanstan sonra konferansı izleyen sosyalist-feminist yazar Gülner Savran'la konferans üzerine görüştük. Savran sorularımızı şöyle yanıtladı:

İKTİSAT: II. Tez'in 10. sayısında E. Laclau/C. Mouffe'un Sosyalist Strateji ve Hegemonya adlı kitaplarını eleştiren bir yazınız yayımlandı. Burada, yazarların sundukları "epistemolojik alternatif" in tutarsızlıkla bilinemezçilik arasında bir yalpalamadan ibaret olduğunu ileri sürüyorsunuz. Kitapta savunulan "politik alternatif" ile ilgili olarak ne düşünüyorsunuz? Bu alternatiften bir sosyalizm tasarımı çıkarmak mümkün mü?

SAVRAN: Herşeyden önce belirlenmemişliği böylesine mutlaklaştıran bir teoriye dayanarak radikal bir politika üretmenin mümkün olmadığını düşünüyorum. Belirlenmemişlik, istikrarsızlık biricik ilke haline getirildiğinde kendi temellerini de ortadan kaldırır; giderek tarihi ve toplumu anlamamanın ve açıklamanın her tür dayanağı sarsılır. Böyle olduğunda, politikayı güncel durumun sınırları içine hapsetmek ve pragmatizme teslim olmak kaçınılmazdır.

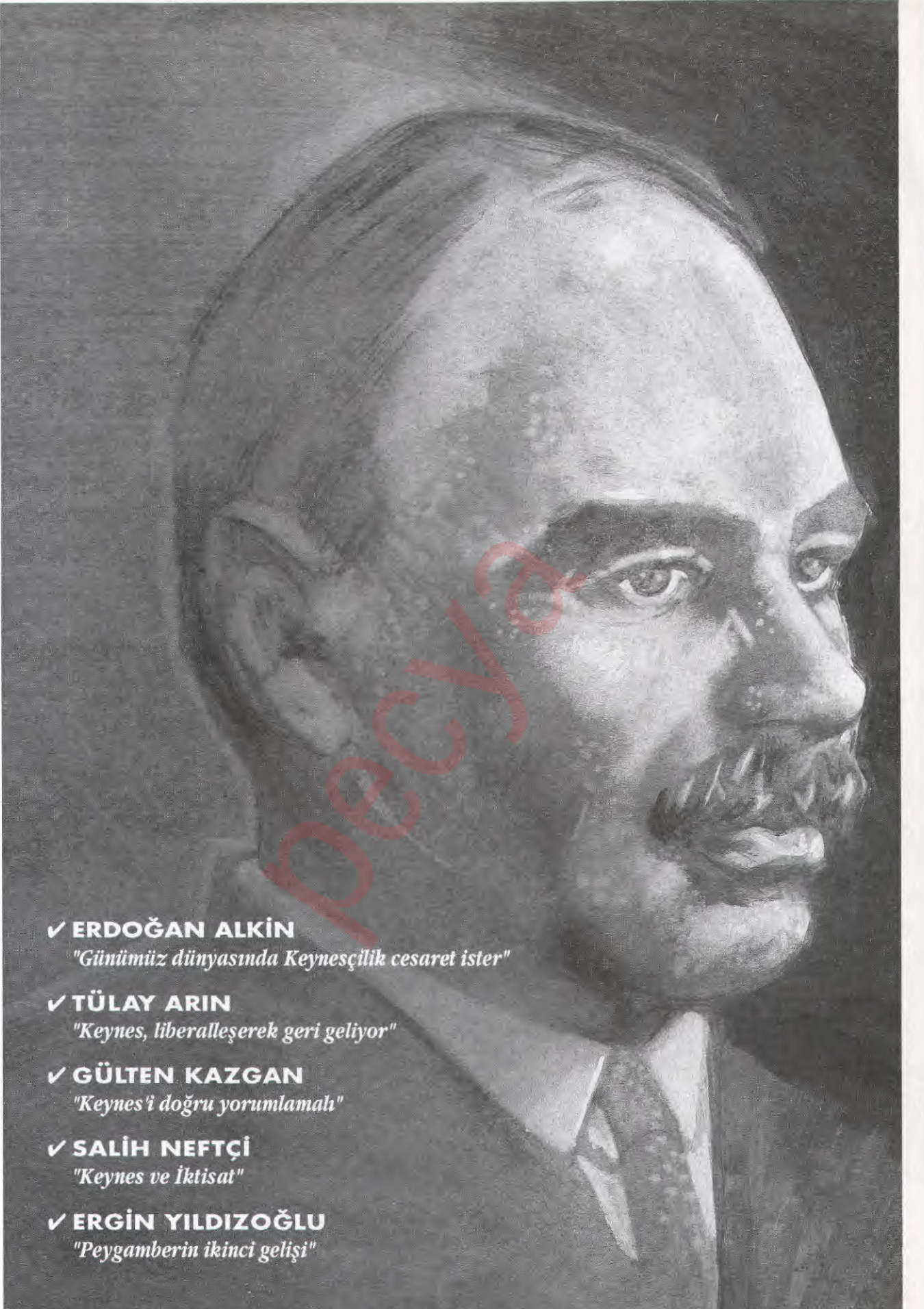
Nitekim yazarların, "demokratik devrim" in bir bileşeni olarak sundukları "sosyalist hedef" ten ne anladıkları son derece belirsiz. "Demokratik devrimi" ya da "radikal demokrasi" yi liberal demokrasinin genişlemesi, toplumun çeşitli alanlarına yayılması olarak tanımlıyorlar. Öte yandan, liberal demokrasiyi üretim tarzından ekonomik ilkelere bağımsız bir politik ilke olarak gördükleri açık. Bu durumda, üretim ilişkileriyle bağı kurulmayan bir demokrasinin genişlemesi, sosyalizmi hangi anlamda bir "bileşen" olarak içeriyor, bunu anlamak güç. Yazarlar sosyalizmi bir "toplum tipi" olarak görmediklerini açıkça belirtiyorlar. Kapitalist toplumda tam da üretim alanının dışı-

na itilmiş olan demokrasiyi, yepyeni bir toplumsal örgütlenme öngörmeksizin, üretim alanını kapsayacak biçimde genişletmek hiç bir dayanağı olmayan bir öneri. Dolayısıyla da, ileri sürülen bu "politik alternatif" te bir "sosyalist hedef" den söz edilmesi, yalnızca yazarların geçmişlerine ödedikleri bir "rüşveti kelimeler" oluyor.

İKTİSAT: Laclau/C. Mouffe, Marksizm'i, "yeni toplumsal hareketler" in dile getirdikleri gereksinim ve talepleri kucaklayamayacak bir evrensellik ve soyutluğa hapsedildiği için eleştiriyorlar. Sizce, kendi önerdikleri projenin feminizm açısından ne gibi uzantıları var?

SAVRAN: Bence, Marksizm'i soyut bir evrensellikçe hapsolmakla eleştirmek adına kendileri de bir başka evrensellikçe teslim oluyorlar. Çevrecilikten ırkçılığa karşı hareket, eşcinsel hareketinden, barış hareketine, yurttaş girişimlerinden feminizme, bütün bu hareketleri "yeni toplumsal hareketler" türünden tek bir kategori altında toplamak, soyut bir evrensellikçiğin ta kendisi. Bu farklı isyan biçimlerinin temellerinde bir birinden çok farklı gereksinimler yatıyor. Örneğin çevreci hareket, kaynağı kapitalizmde yatmış yatmasın, sonuçları bütün insanları etkileyen bir olguya, çevre tahribine tepkiyi dile getiriyor. Oysa, feminizm çok özgül bir egemenlik ilişkisine, bir toplumsal grubun bir başka toplumsal grup üzerindeki egemenliğine karşı bir başkaldırı. Bu egemenlik ilişkisinde çıkarları çatışan iki taraf kadınlar ve erkekler var. Bütün bu hareketleri, giderek çoğalan "özne konumları" nın ifadeleri olarak aynı potada eritmek feminizmi sulandırarak anlamına gelir.

İki açıdan böyledir bu: Birincisi, bir grubun diğeri üzerindeki tahakkümü olan erkek egemenliğinin özgüllüğü sulandırılmış olur böylece. Oysa, özgün ve sistematik bir iktidar biçimi olan erkek egemenliği ve buna karşı verilecek mücadele de başlı başına bir tahlil ve politikayı gerektirir; feminizmde bu tahlilin ve bu politikanın adıdır. İkinci, feminizmin başkaldırısını çağdaş dünyada "özne konumları" nın çoğaltmasına bağlamak, erkek egemenliğinin uzun geçmişini görmezlikten gelmektir. Feministler, bu "şanlı" tarihi, kendi tabiyetlerinin özgüllüğünün bilincinde oldukları ölçüde keşfettiler.

✓ **ERDOĞAN ALKİN**

"Günümüz dünyasında Keynesçilik cesaret ister"

✓ **TÜLAY ARIN**

"Keynes, liberalleşerek geri geliyor"

✓ **GÜLTEN KAZGAN**

"Keynes'i doğru yorumlamalı"

✓ **SALİH NEFTÇİ**

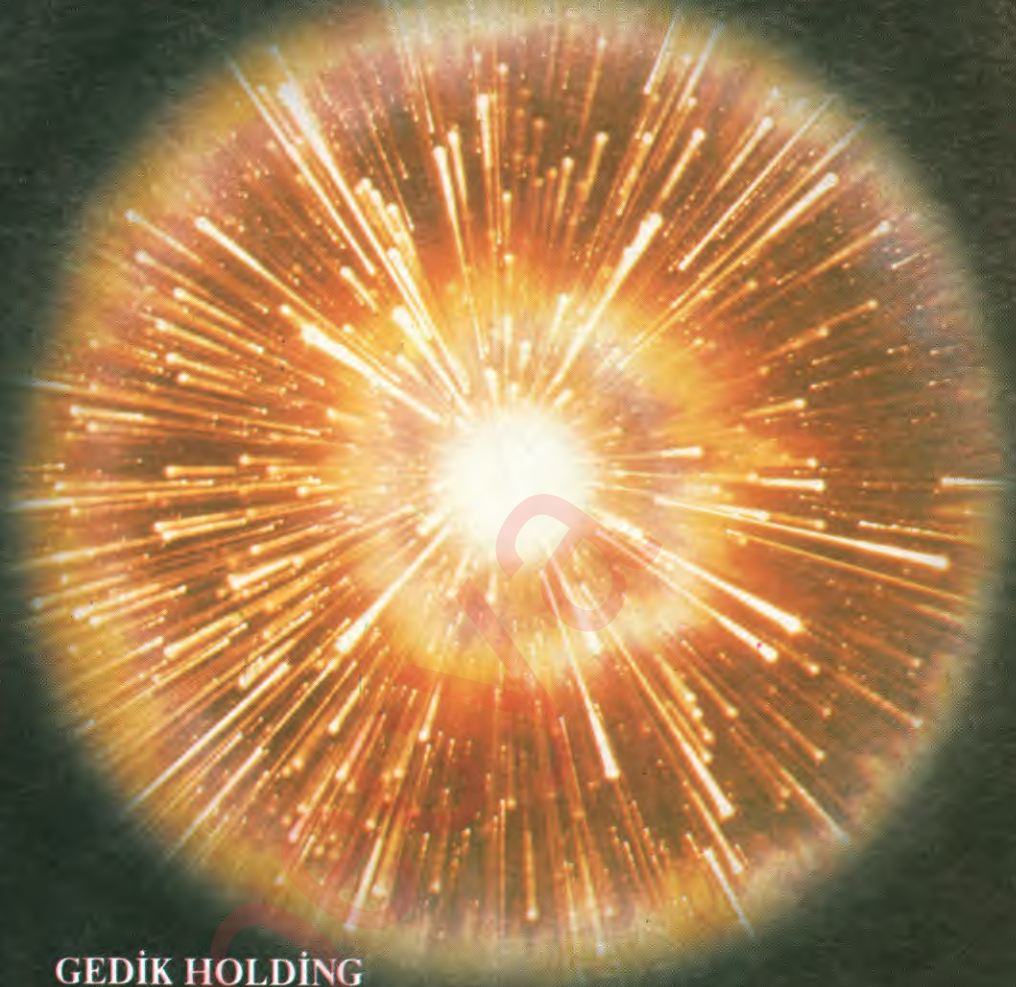
"Keynes ve İktisat"

✓ **ERGİN YILDIZOĞLU**

"Peygamberin ikinci gelişi"

GEDİK HOLDİNG

29.'uncu yılında bünyesindeki 24 şirketi, 700 çalışanı, 1000'den fazla bayi ile Türk Ekonomi'sine ışık tutmaya devam ediyor.

GEDİK HOLDİNG
GEDİK PAZARLAMA
GEDİK DIŞ TİCARET
GEDİK MENKUL DEĞERLER
BÖHLER
TERMO
SIRMETAL
SAMTAŞ
FRONIUS
SILOKS
GEDİK-HALSAN KIBRIS
GEPAS
ÖZGÜR REKLAMCILIK
HALSAN KİMYA
HALTUR
HALTAŞ
KARTAL KAYNAK

TEMSİLCİLİKLER
CASTOLIN + EUTECTIC
DRESSEN PUMP
PLYMOVENT
BINZEL KAYNAK TORÇLARI
FURTENBACH GMBH
ÖGUSSA İNO SİLOX

GEDİK HOLDİNG A.Ş.
Yakacık Cad. No: 134 81430 Kartal - İ

"Günümüz Dünyasında Keynesçilik Cesâret İster"

"Bugün, Keynesçi politikalara geri dönüş olarak nitelenen gelişmeler ne yazık ki evrensel mesaj taşımaktan çok, salt ulusal çıkarlara hizmet etme amacını güdüyor."

PROF. DR.
ERDOĞAN ALKİN

Sayın Alkin'e Keynes politikalarının günümüzdeki anlamı ve Keynes politikalarının çeşitli ülkeler için ne ifade ettiğine ilişkin sorular yönelttik. Alkin'in sorularımıza verdiği yanıtlar ve konuya ilişkin görüşleri şöyle:

İKTİSAT: Clinton'un iktisada gelişi ile Keynesçi politikaların yeniden geri geldiği görüşüne katılıyor musunuz?

ALKİN: Sorularınızı yansızca yanıtlamak için önce Keynes'in zuhurunu hazırlayan koşulları Keynes'in bizzat kendisini ve sonradan "Keynesçi Politikalar" olarak adlandırılan önerilerinin özünü, iyi anlamak ve algılamak gerek. Çünkü "Genel Teori"nin yayınlandığı 1936 yılından bu yana, solun en ucundan sağın en ucuna kadar, "devletçiliği" savunan herkes Keynesçiliğin ardına sığınmayı adet haline getirdi. Şu ara bu eğilimin yeniden güçlendiği görülüyor.

Oysa Keynesçi politikalar, ne toplumsal sorunlarını çözmemiş kapitalist dünyanın, ne de bütünüyle iflas etmiş sosyalist blokun başarısızlıklarına mazeret ve geleceklerine umut ışığı olabilecek bir düşünce sisteminin ürünüdür.

Bu gerçeği bilenler birbirlerini aldatmaya çalışmaktan ve bilmeyenleri sürekli aldatmaktan vazgeçmelidirler. Keynesçi politikaların ardında ve özünde "ideoloji" ile ilgili herhangi bir öge yoktur. Keynes'in iç ve dış politika ile çok yakından ilgilenmesi, belli bir ideolojiye bağlı olmasının değil, yaşadığı çağın ve kendi konumunun, ayrıca zaman zaman megalomani halinde tezahür eden üstün zekasının ürünüdür.

1929 büyük dünya bunalımını, Batı toplumu için bir "korku ve karanlık" dönemi olarak nitelendiren Keynes, daha genç bir memur iken Versailles barış müzakerelerine İngiliz delegasyonunun ekonomi danışmanı olarak katılmış ve kısa süre sonra da bu görevden istifa etmiştir. Zamanın Başbakanı Lloyd George'a yazdığı mektupta bu ani ayrılışının nedenlerini açıklarken, Versailles'deki müzakereleri tam bir "ka-

bus" olarak nitelendirmişti. Çünkü ona göre Almanya'ya yüklenen mantıksızca ağır savaş tazminatı, Avrupa'da genel bir durgunluğun başlangıcı olabilirdi.

Keynes, bütün yaşamı boyunca, dünya çapında bir durgunluğa karşı zengin ülkelere, istikrara değil genişlemeye yönelik politikalar önerdi. Nitekim 1929 bunalımı onu haklı çıkardı.

Keynes, İkinci Dünya Savaşı biterken katıldığı Bretton Woods konferanslarında artık küçük bir memur değil, İngiliz delegasyonunun başkanı idi ve tüm yetkilerini kullanarak önerilerini sonuna kadar inatla savundu. Kısmen başarılı da oldu. Çok yorulduğu bu toplantıdan ayrılırken geçirdiği ağır bir kalp krizinden altı hafta sonra da hayata veda etti. Keynes'in Bretton Woods konferanslarında inatla savunduğu fikir şu idi: Savaş sonunda ortaya çıkabilecek dünya çapındaki yeni bir durgunluğu önlemek için zaten tahribolmuş Avrupa ekonomilerine istikrar önerileceğine, başta ABD olmak üzere savaştan zarar görmemiş ülkelere hızlı bir genişleme önerilmelidir.

Bugünkü koşullar ile bir paralellik kurmak gerekirse, dünya ekonomisinin yirmi yıl süren son durgunluktan kurtulabilmesi için gelişmekte olan ülkelere aslında zorunlu hale gelen istikrar politikaları önerilirken, zengin ülkeler de mutlaka genişletici politikalara zorlanmalıdır. Yani zengin ülkeler, Keynesçi politikalar, yalnızca kendi çıkarları için değil, tüm dünyanın yararı için, dönmelidirler.

Son zamanlarda Keynesçi politikalara geri dönüş olarak nitelenen gelişmeler ne yazık ki bu evrensel mesajı taşımaktan çok, salt ulusal çıkarlara hizmet etme amacını güdüyor. Bunun da en açık kanıtı, yeni korumacılık akımlarıdır.

Keynes doktrinine göre, dünya çapında bir bunalımı aşmanın yolu, zengin ülkelerde başlatılacak bir canlanmanın hiç bir engele takılmaksızın yine dünya çapında yayılmasını sağlamaktan geçer. Oysa başta Clinton olmak üzere, Keynesçi politikalara dönüş izlenimini veren batı liderleri, açıkça bu doktrinin tam tersini, yani salt ulusal çıkarları ve

"Keynesçi politikaların ardında ve özünde 'ideoloji' ile ilgili herhangi bir öge yoktur. Keynes'in iç ve dış politika ile yakından ilgilenmesi belli bir ideolojiye bağlı olmasının değil yaşadığı çağın ve kendi konumunun sonucudur."

"Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde Keynesçi politikaların öncelikle eksik rekabetin egemen olduğu sektörleri ve boyutları mütevacı da olsa emekçi kesimi olumlu etkiler."

korumacılığı savunmuyorlar mı?

Bu uzun girişten sonra şimdi sorularınızı yanıtlamaya çalışayım. Clinton'ın önerdiği politikalar teknik anlamda Keynesçi görünebilir ama, nihai amacı dünya bunalımını durdurmak değil sadece Amerikan ekonomisini bunalımdan kurtarmak olduğuna göre doktrin anlamında Keynesçi sayılmaz.

Aslında 1980'den sonra liberal piyasa ekonomisinin gelişmesine yönelik politikalar, özellikle ABD ve İngiltere'de ulusal ölçekte başarılı oldular. Ancak bu başarılar hem boyut itibarıyla, hem de bölgeselleşme eğilimleri yüzünden, dünya ekonomisinin topyekün harekete geçirmeye yetersiz kaldılar. Bu yetersizliğin diğer bir nedeni de, özellikle Kıta Avrupası'nda aynı politikanın uygulanmasındaki cesaretsizlik ve hükümetlerin ideolojik tutuculuğu idi. Şimdi Keynesçi politikaların uygulanmasında da aynı cesaretsizlik ve bu kez tersine tutuculuk sözkonusu olursa, ayrıca Keynesçi politikalara yeterli kaynak bulunamazsa ve giderek güçlenen korumacılık eğilimleri devam ederse ki büyük bir ihtimalle böyle olacak bu politikaların da dünya bunalımını aşma konusunda yardımcı olamayacağını birlikte gözleyeceğiz.

İKTİSAT: Peki yeni türde bir Keynesçilik söz konusu olabilir mi ve yeni politikaları kim uygulayabilir?

ALKİN: Yeni Keynesçiler, Keynesçi politikaları zaten bir süre önce yeniden yorumladılar. Ama politikacılar bu yeni yorumlara pek fazla itibar etmediler; edemediler. Bundan böyle itibar edecekleri de çok kuşku.

Yeni Keynesçiler bunalımın devamını kabaca emek piyasalarındaki katılığa, eksik rekabet koşullarına ve finans piyasalarında eksik iletişime bağlama eğilimindedir. ABD'de emek piyasaları herhangi bir hükümet politikasıyla bağlantılı olmaksızın geleneksel olarak nisbeten esnek sayılabileceğinden işsizlik oranı yüzde 7'ye kadar çekilebildi. Batı Avrupa'da bu esneklik yine geleneksel ve ideolojik nedenlerle mevcut olmadığından ve İngiltere dışında hiç bir hükümet bu konuda önlem alma cesaretini gösteremediğinden, işsizlik yüzde 10'larda takıldı kaldı.

Ayrıca Ne ABD'de, ne de Batı Avrupa'da eksik rekabet koşullarının düzeltilme ve finans piyasalarında iletişim eksikliğini giderme konularında yeterli adımlar atılabildi. Zaten Avrupa ekonomilerinde kamu kesiminin boyutları, bu adımların atılmasında en büyük engeli oluşturuyor.

Kısacası Keynesçi politikaların yeni yorumu, bu yorum uygun politikalar uygulanabilirse, bunalımın aşılmasında yararlı olabilir. Ama ne yazık ki Batı ülkelerinin bugünkü politik yapısı yeni Keynesçi önlemlerin tam anlamıyla uygulanmasına müsait değil.

Geçmiş dönemlerde Keynesçi politikaları uyguladıkları

söylenen sosyal demokrat iktidarlar, yeni yorumlara hiç iltifat etmeden Keynesçiliğin en demode biçimini benimsediklerinden, sonuçta başarılı olamadılar ve ülkelerindeki bunalımı daha da derinleştirdiler. Eğer şimdi yeni muhafazakar hükümetler, yeni Keynesçiliğin yeni yorumlarını algılayabilirlerse, eksik rekabet koşullarını düzeltmek için başta kamu kesimini küçültebilirlerse ve buradan sağlanacak ek kaynakları akılcı biçimde kullanabilirlerse, belki de geçmişin sosyal demokrat iktidarlarından daha başarılı olabilirler.

İKTİSAT: Bir an Keynesçi politikaların uygulandığını varsayalım. Bu diğer ülkeleri ve Türkiye'yi nasıl etkiler?

ALKİN: Keynesçi politikalar yeni yorumlarıyla ve doktrinin özü algılanarak, yani salt ulusal çıkarlar düşünülmeden, uygulanabilirse hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ekonomiler bunalımı birlikte atlatabilirler. Ancak gerçekçi olmak gerekirse, bugün Keynesçi politikaları uygulayabilecek ülkelerin sayısı fazla değil.

Keynesçi politikaların uygulanması, öncelikle gerçek kaynakların varlığına bağlı. Onun için yukarıda da belirtilen gibi ancak ABD, Japonya ve bir ölçüde de Fransa ve İngiltere bu politikaları uygulayabilir. Başta birleşmeden doğan sorunlarla boğuşan Almanya olmak üzere diğer gelişmiş ülkelerin ya kaynakları müsait değil, ya da kaynakları müsait olanların (mesela Danimarka, Hollanda, Avusturya, İsviçre, Norveç, Belçika'nın) ekonomik boyutları dünya çapında önemli katkıda bulunabilecek büyüklükte değil. Kaynakları müsait olmayan ülkelerde (mesela İtalya, İspanya, İsveç, Portekiz, Yunanistan ve başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere gelişmekte olan ekonomilerde) Keynesçi politikaların sonu, yapay kaynaklara başvurulması, yani enflasyon ve yoğun borçlanmadır.

İKTİSAT: Bu politikalar sosyal sınıflara nasıl yansır?

ALKİN: Günümüz koşullarında, ister Türkiye ve benzer ülkelerde ister gelişmiş ülkelerde, yeterli kaynak bulunabilirdi takdirde Keynesçi politikalar öncelikle eksik rekabetin egemen olduğu sektörleri ve boyutları mütevacı da olması emekçi kesimini olumlu etkiler. Yeterli kaynak bulunamayıp da yapay kaynaklara başvurulursa yine eksik rekabetin egemen olduğu sektörler olumlu etkilenir ama emekçi kesimin durumu mutlaka bozulur.

Son bir nokta: Keynes, Bretton Woods konferanslarında, zengin ülkeleri genişleme politikalarına zorlayabilecek uluslararası yetkilere sahip finans kurumlarının oluşturulmasını önermişti. Ancak bu öneri ne kadar akılcı ise, o kadar da gerçekçilikten uzaktı. Çünkü oluşturulacak finans kurumlarının en büyük ortakları zorunlu olarak yine zengin ülkeler olacaktı. Nitekim IMF ve Dünya Bankası hiç bir zaman onun önerdiği yetkilere sahip olamadılar. Özellikle IMF, gelişmekte olan ülkelere yönelik "istikrar" önerilerinde, "yeşil ışık" blöfüne dayanarak bir ölçüde başarılı olurken, genişleme politikalarında zengin ülkelere hiç söz geçiremedi. Aslında Fon'un yöneticilerinin, ki bu yöneticiler çoğunluk zengin ülke mensuplarıdır Keynes doktrinin özüntü, yeni dünya çapındaki bir bunalımın ancak uluslararası anlayış ve özveriyle atlatabileceği gerçeğini algılayabildikleri de çok kuşkuludur.

"Keynesçilik Liberalleşerek Geri Geliyor"

"Bugünkü sorunlar, kapitalizmin son 20 yıldır yaşadığı krizin ve yeniden yapılanmanın sancıları ve gelişmeleridir(...) Bazılarına göre son yüzyıldan beri yaşanan değişimlerden çok daha büyük değişim yaşandı. Bunlara dünya ekonomisinde ortaya çıkan değişimler yerine 'kapitalizm'de ortaya çıkan değişimler demek doğru olur.

DOÇ. DR. TÜLAY ARIN

İKTİSAT: Özellikle Bill Clinton'un ABD Başkanlığı'na seçilmesiyle Keynesçi politikalar yeniden tartışılmaya başlandı. Keynesçi politikalar günümüz dünya ekonomisinde hangi gelişmelerin ürünüdür? "Keynes'in geri geldiği" iddialarını nasıl yorumluyorsunuz?

ARIN: Öncelikle sorunun ikinci kısmı ile ilgili konunun açıklığa kavuşturulmasında yarar var. Keynesçi politikaların geri gelmesinin Bill Clinton'un ABD Başkanlığı'na gelmesi ile ilişkisinin bu denli doğrudan doğruya yakın olduğu görüşüne pek katılmıyorum. Olsa olsa tersi doğrudur, yani Clinton'un başa gelmesi daha sonra değineceğimiz gelişmelerin sonucu olsa gerek. Ayrıca Clinton'un ne kadar "Keynesçi" olduğu da tartışılabilir. Doğru; Clinton başa gelirken çok fazla sayıda gruba çok fazla şey vaadetti. Sağlık reformundan gençlerin iş bulması için eğitim programına kadar geniş bir vaadler listesi içinde bugün uğraştığı iki konu bütçe açığının azaltılması ve sağlık reformu (ABD'de yaklaşık 35 milyon insanın bir sağlık sigortası olmadığını hatırlayınız). Son günlerde büyük hayal kırıklığı yaratan bir eğitim reformu paketi açıklandı. Bir de 16 milyar dolarlık minicik bir iktisadi canlanma paketi var. Sağlık reformu tartışılarsun, gündemde olan neredeyse tek konu ve Clinton programının en merkezi ögesi şu: Federal bütçe açıklarını yaklaşık 500 milyar dolar düşürmek üzere dizayn edilmiş 5 yıllık bir paket. Bu paket vergi artışları ile harcama kısıntılarını beraberçe içeriyor. Bu durum da herhalde tercihe bağlı olmaktan çok zorunlulukların dayatmasından kaynaklanıyor. ABD yaklaşık yirmi yıldan beri nisbi bir gerileme içinde ve dünya ekonomisi üzerindeki hegemonyası zayıfladı. Bugün tarihsel olarak bir barış döneminin en yüksek ve sürekli bütçe açığı ile karşı karşıya. 1990'da çıkarılan "Budget Enforcement" Act, emeklilik, sağlık ve benzeri hakedilmiş harcamalar dışındaki, hükümet kararına bağlı harcamalar üzerinde büyük kısıntı getiriyor. Bu yasa yürürlükten kaldırılmadı. Görüle-

bildiği kadarıyla, örneğin sağlık reformu gibi büyük paralar isteyen reformları yapmaya yetecek kaynaklar yok. Bu nedenle Clinton çok az sayıda politika alanına odaklaşabilme şansına sahip. Ve bu nedenle Clinton bütçe açıkları konusunda yumuşak davranmıyor. Ama şu ana kadar da nereye odaklaşacağı ve öncelik vereceği pek açıklığa kavuşmuş değil.

CLINTON'IN VAATLERİ VE GERÇEKLER

Bugün ABD'de "eski demokratlar" "yeni demokratlar" diye bir ayırım yapılıyor. Clinton eski demokratlar gibi yoğun devlet müdahaleciliği yerine "yeni bir tür demokrat" olmayı, yüksek vergilere, sosyal liberalizme ve antimilitarizme pek yakın bakmayan, iş çevrelerine yakın, fiskal açıdan muhafazakar bir yaklaşımı tercih edecek gibi görünüyor.

Bu genel hava içinde, ABD'de üzerinde en çok tartışma olan iktisadi konu Clinton'un vergi artışını enerji üzerine konacak bir vergi ile sağlamak istemesi. Böyle bir vergiye çok farklı kesimlerden farklı nedenlerle büyük tepkiler geliyor. Enerji tüketim vergisinin sancılı harcama kısıntıları yerine geçeceği, üretim maliyetlerini yükselteceği ve enflasyonu uyaracağı, ücret taleplerini uyaracağı, regressif olduğu gibi gerekçelerle eleştiriliyor. Sonunda herhalde o kadar sözü edilen vergi artışı reformu bol istisnalar, vergi iadeli, düşük oranlı bir enerji tüketim vergisi konması gibi bir politika ile sonuçlanacak, vergi artışı sağlanamayınca da sağlık, emeklilik gibi alanlarda harcamalar kısıtlanacak.

Clinton'un iktidara gelirken serbest ticarete yaklaşımı koşulluydu ve serbest ticareti iktisadi büyütmeye, bundan da ulusal güvenliğe bağlamıştı. Ama bugün yönetim içinde Kuzey Amerika serbest ticareti ve GATT konusunda anlaşmazlıklar olduğu için tercihler henüz açıklığa kavuşmuş değil. Clinton pazarlarını ABD'ye yeteri kadar açmadıklarını düşündüğü Japonya, Brezilya ve diğerlerini ticaret yaptırımıyla tehdit etti ve bu sorunu ikili anlaşmalarla halletmeyi tercih ediyor. Öte yandan, çok taraflılığa dayanan GATT-Uruguay ticaret görüşmelerini de

Clinton'un başa gelirken yaptığı geniş vaadlerin ve devlet müdahalelerinin yarattığı, "Keynesçi politikaların geri geldiği" yolundaki hava en azından şimdilik "havada kalmış" durumda.

* (İ.Ü. İktisat Fakültesi)

destekliyor. Bu ikisi elbette çelişkili.

Kısacası, Clinton'un başa gelirken yaptığı geniş vaatlerin ve devlet müdahalelerinin yarattığı, "Keynesçi politikaların geri geldiği" yolundaki hava en azından şimdilik "havada kalmış" durumda.

HANGİ KEYNESÇİ POLİTİKALAR?

Bu konuyu bu şekilde biraz açıklığa kavuşturduktan sonra sorunuzun ilk kısmına dönebiliriz. Yani Keynesçi politikalar ile dünyada ortaya çıkan gelişmeler arasındaki ilişki konusuna. Önce günümüzde hangi politikaların "Keynesçi" olduğu sorusunu sormak gerekiyor. Herhalde tek bir Keynesçi politika yaklaşımından söz etmek mümkün değil. Daha radikal ve daha tutucu Keynesçiler var. Daha radikal Keynesçiler'in görüşüne göre kapitalist sistemin sorunları o denli köklü ki sadece makro düzeyde toplam harcama, toplam gelir ve bütçe açığı yoluyla toplam talep yönetimi politikası bu sorunları çözmeye yeterli değildir; bunun yanında, harcama ve gelirlerin bileşimi, gelir dağılımı, teknoloji, yatırım, sermaye hareketleri ve tek tek piyasaların işleyişi gibi geniş alanlarda müdahale gereklidir. Daha tutucu Keynesçiler ise otomatik düzenleyiciler dışında devlete aşırı müdahale yetkisi verilmesine karşılar, özellikle de mikro müdahale ile piyasaların işleyişine çok karışılmaması gerektiğini savunuyorlar. Uygulamada ise Keynesçi politika genellikle şu öğeleri içerdi: Toplam talep yönetimi ile kapasite kullanımını yükseltmek, yatırımların yönlendirilmesi ve üretimin teşviki, refah devleti ve ücret politikasına dayanan gelir dağılımı politikası ile tüketicinin canlı tutulması ve istihdamın artması. En önemli politika araçları ise bütçe harcamaları, devlet gelirleri, bütçe açığı, kredi ve faiz düzeyi, gelirler politikası oldu.

KAPİTALİZMİN DÖNÜŞÜMÜ

Bugün ise Keynesçi politikalar hem genişletici Keynesçi politikalar hem de daraltıcı yeni liberal politikalar arasında bir yol bulma çabası içinde müthiş sıkışık kalmış durumda. Bunun anlamı ise enflasyon ile deflasyon arasında orta bir yol arama çabası. Geleneksel genişletici Keynesçi politikalar üretimde verimliliğin ve karların hızla arttığı bir dönemde buna dayanarak ücretlerin arttığı tüketim kredilerinin yaygınlaştığı, refah devletinin genişlediği bir konjonktürde bütçe açıkları yoluyla talebi arza uydurma stratejisine dayanıyordu. Bu şekilde sadece genişletici bir maliye politikasının başarılı olma şansı kalmamıştır. İsterseniz bunun nedenlerine biraz daha yakından bakalım.

Bugün dünyada "yeni çığır açan" değişimlerden sık sık söz ediliyor. Hatta bazılarının göre bu değişimler son yüzyıldan beri yaşanan değişimlerden çok daha büyük. Bunlara dünya ekonomisinde ortaya çıkan değişimler demek yerine, daha genel olarak "kapitalizm" de ortaya çıkan değişimler demek daha doğru. Çünkü dünya ekonomisindeki değişimler de bunun uzantısı. Çok basitçe, bugünü olanları "kapitalizm ilerliyor" diye tanımlayabiliriz. Ama bu "ilerle-

me" olağan akış içinde ilerlemenin ötesinde yeni bir kapitalist evre, aşama, döneme işaret ediyor. Yani kapitalizm dönüşüyor. Değişimlerin yeni bir kapitalist aşamanın öğeleri olduğunu, bu konuyu inceleyenler ve yaşayanlar kabul ediyor da, değişimlerin nasıl nitelendirileceği, nasıl açıklanacağı ve gelecekte nasıl bir kapitalizme yol açacağı konusunda görüş birliği yok elbette.

Kapitalizmin bugünkü dönüşümlerinin tanımlanmasına ve nedenlerinin açıklanmasına çalışıldığı bazı önemli kuramlar geliştirilmiş durumda. Bir yanda "sanayi sonrası toplum", "bilgi toplumu", "hizmet toplumu", "modernizm/postmodernizm" gibi kuramlar, diğer yanda "fordizm/postfordizm", "birikimin sosyal yapısı", "korporasyon toplumu" gibi kuramsal çerçeveler mevcut. Bu açıklamalar çerçevelerinin herbiri kendi başlarına yetersizlikler, eksiklikler, vurgu kaydırmaları, çarpıtmalar vs.

taşıya bile ve politik uzantıları bakımından birbirleriyle ciddi şekilde ters düşseler bile, durumun açıklığa kavuşturulması bakımından sundukları zengin bilgiler ve kendi aralarındaki tartışmaların getirdiği yeni boyutlar olgulara önemli ölçüde ışık tutuyor.

Bütün bu tartışmalardan yararlanarak şu sonuca varabiliriz: Bugün dünyada olanlar kapitalizmin son 20 yıldır yaşadığı krizin ve yeniden yapılanmanın sancıları ve gelişmeleridir. Ama bu süreç kapitalizmin ilerlemesi sürecidir. Kapitalizmin bu ilerlemesi şöyle tanımlanabilir: Sermaye emek ilişkisinin derinleşmesi; daha önce etkin ya da tam mæta üretimi yapamadığı alanlarda üretkenliği arttıracak şekilde kitlesel üretime girerek yayılması; kapitalizmin yeteri kadar yaygınlaşmadığı mekanlara daha çok nüfuz etmesi; sermaye-

nin uluslararasılaşması derecesinin ve biçiminin ilerlemesi; ticari, mali, sınai sermaye gibi farklı sermaye türlerinin entegrasyonu veya entegrasyonun güçlenmesi ve derinleşmesi; sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşmasının artması ve bunun uluslararası çapta genişlemesi, uluslararasılaşma ve yoğunlaşma ve sermaye entegrasyonunun birlikte ilerlemesi, yani kısaca kapitalizmin yaygınlığının ve yoğunluğunun artması

Söz konusu kapitalist ilerlemenin somut biçimlerinin şöyle açıklayabiliriz: Daha önce gevşekçe "hizmetler" olarak adlandırılan üretim dallarında üretim ya küçük üreticilik, emek-yoğun üretim şeklinde, ya da metalaşmamış ev hizmetleri, sosyal hizmetler şeklinde esas olarak kullanım değeri üretmek amacıyla yapılırken, artık bu alanlar kitlesel üretim ve mübadele değerine konu olan meta üretimi alanlarına dahil olmaktadır (kısmen tarım da dahil hukuk, sağlık, seyahat, konut (gayrimenkul), kütüphanelilik, seyahat, sosyal hizmetler, diğer devlet hizmetleri, vb.). Bu alanlar yeni teknolojilerin de kullanımıyla makınalaşmaya, otomasyona, bilgisayarlaşmaya açılarak emek yoğun üretimden kitlesel üretime, yani sanayileşmeye doğru gelişiyor. Bu gelişmeyi "sanayi sonrası toplumu" değil, hemen her a-

"Mevcut durum hem devlet müdahalelerini hem de serbest piyasacı çözümlerin beraberce uygulanmasını ve bağdaştırılmasını zorunlu kılıyor. Bugünün ulusal devletleri ve politikaları bu nedenle kriz içinde."

ların sanayileştiği "hipersanayi toplumu" olarak nitelemek daha doğru.

Kapitalizm bu ilerlemesine ek olarak, eski sanayi dallarında yeni emek süreçleri yönetimleri ve yeni teknolojiler, yeni ürünler ve yeni pazarlar kitlesel üretimi derinleştiriyor. Daha önceki dönemin kitlesel standart mal üretimi, farklı bireysel taleplere de uygun, ihtisaslaşmış, kostümize, seçenekli özelliklere sahip, ama bu nedenle de eskisinden daha da kitlesel mal üretimine doğru geliyor. Yani mevcut meta üretimi derinleşiyor.

Hem mevcut meta üretimi alanında, hem yeni meta üretimi alanında, hem kitlesel meta üretimine geçen alanlarda üretim yöntemleri muazzam emek tasarrufu getiriyor ve istihdam edilen emegin verimliliğini yükselterek büyük bir işsizler kitlesi yaratıyor. Bütün bu gelişmeler sanayileşmenin artması demek. Bugün Japonya ve ABD'de imalat sanayinin payı 20 yıl öncekinden daha büyük. Avrupa'da ortalama olarak bu pay sadece marjinal olarak biraz daha düşük. Hizmetlerin büyümesi ve sanayileşmesini onların sanayiye daha etkin ve büyük destek vermek üzere, maliyetlerini düşürmek üzere değişmesi şeklinde değerlendirmek gerekiyor.

SERMAYENİN HIZLA ULUSLARARASILAŞMASI

Sermayenin uluslararasılaşması ve merkezileşip yoğunlaşması bu sürecin önemli bir parçası. Ama daha genel bir eğilim olarak, son 20 yılda yaşanan en önemli değişikliklerden biri, farklı sermaye türlerinin ve farklı ulusal sermayelerin uluslararasılaşma eğiliminin yükselmesi. Bugün geçmişten farklı olarak mal akımları anlamında ticari sermayenin daha yüksek düzeyde uluslararasılaştığı açık. Ama asıl farklı gelişme mali sermayenin ve üretken (sınai) sermayenin uluslararasılaşması. Buna ek olarak, uluslararası sermaye ticari, mali, sınai türleriyle, uluslararasılaşıyor, sadece üretim değil, üretilen malların üretiminin finansmanı, dağıtım, hatta servis sağlanması yoluyla tüketimi, büyük korporasyonlar çerçevesinde bütünleşip uluslararasılaşıyor. Yani ulusal çerçevede sermaye devrelerinin ve çevriminin bütünleşmesine paralel bir bütünleşme dünya çapında da yayılıyor.

Yukarıda sözünü ettiğimiz süreçlerin ulusal devletlerin işlevi ve politika etkinliği bakımından önemli sonuçları var. Bu sonuçlardan bazıları şöyle özetleyebiliriz: Kapitalizmin çelişkilerinin keskinleşmesi, daha önce "daha az kapitalist" olan alanlara ve mekanlara yayılması, bu çelişkilere karşı sübap ve düzenleyici olması gereken ulusal devletlerin sorumluluklarının artması, buna karşılık ulusal devletlerin iç sorunlara yönelik bağımsız politika uygulamaları azalması; hızlı yapısal değişmeye rağmen iktisadi durgunluk hatta büyümenin gerilemesi, işsizliğin artması ve başka nedenlerle çalışan sınıfların mücadele gücünün azalması. Burada özellikle durgunluk, işsizlik, yeniden yapı-

lanma etmenlerinin devletlere yüklediği ve müdahaleci politikalar uygulamalarını gerektiren yeni yüklerden söz etmek istiyorum

SERBEST PİYASA SORUNLARI ÇÖZEMEDİ

Dünya ekonomisinin yeniden yapılanması ve uluslararası sermaye hareketi dünyanın her tarafında buna uygun alt yapı ve yetişmiş insan gücü arıyor. Uluslararasılaşma ya da ulusal iç hareketliliğin artması ulaştırma ve iletişim altyapılarının tümüyle yenilenmesine veya yeniden kurulmasına, bu işe kitlesel yatırımlara bağlı. Ek olarak, yüksek teknoloji de temel endüstrilere muazzam yatırımları, bu da yüksek tasarrufları, tasarrufların mobilizasyonunu, fonların uluslararası rekabeti artıracak şekilde yatırımlara yönlendirilmesini, bu amaçla "devlet sanayi işbirliği" adı verilen sanayi politikaları uygulamayı gerektiriyor. Hızla artan işsizlik ise toplumsal güvenlik ağının korunmasını, hatta genişletilmesini, var olmayan yerlerde kurulmasını halkın toplumsal entegrasyonu ve toplumların sosyal meşruluğu için gerektiriyor. Ayrıca bu gerekler yerine getirilirken hem ulusal hem de uluslararası eğilimlerin beraberce düşünülüp sorunla ele alınmak zorunda. Her türlü para ve sermaye piyasası,

mal ve işgücü piyasaları hem yeni gereklere uygun davranmalı, hem de ortaya çıkan riskler ve çelişkiler toplumsal çalkantıya hatta kasa yol açmadan bir şekilde hafifletilmeli. Bu eğilimler de genellikle birbiriyle çelişen çözümleri zorunlu kılıyor. Yani mevcut durum hem devlet müdahalelerini hem de serbest piyasacı çözümlerin beraberce uygulanmasını ve bağdaştırılmasını zorunlu kılıyor. Bugünün ulusal devletleri ve politikaları bu nedenle kriz içinde ve zaman zaman da tümüyle felç oluyor. Devlet politikalarının çözüm getirmesi gereken bütün sorunlar arasında herhalde işsizlik sorunun ayrı bir önemi var. Az gelişmiş ülkelerde işsizlik çok önemli oldu ve yaşanan son 15-20 yıllık dönemde sorun daha da derinleşti. Gelişmiş ülkelerde yaşanan işsizlik ise 1929 bunalımından beri en yüksek ve en uzun dönemli bir trend gösteriyor. Ayrıca işsizlik özellikle daha geri bölgeleri, gençleri, bazı etnik grupları, geleneksel sanayileri, "aile ba-

bası" erkekleri daha çok etkiliyor ve yıkıcılığı çok daha büyük. En ciddi yönlerinden biri de ırkçılığı yükseltmesi.

İşsizliğin, büyümenin yavaşladığı bir ortamda artması beklenmeyecek bir olay değil. Ama işsizliğin daha önceki dönemlerdekinden önemli bir farkı iktisadi büyüme sırasında düşmemesi, hatta artması. Konjonktürel iniş çıkışlarla işsizlik arasında artık doğrudan önemli bir paralellik yok. Bunun en önemli nedeni son yıllarda artan uluslararası rekabetle beraber, işletmelerin verimliliklerini ve karlarını arttırmak için yeni organizasyon ve teknolojilerle işçi çıkartmaya gitmeleri.

Yukarıda sayılan bütün etmenler serbest piyasa çözümlerinin sorunları halletmediği, varolan sorunlara yenilerini kattığı anlamına geliyor. Bu durum bi'birşeyler yapılması

"Bugünkü
Keynesçiler, hem
genişletici
Keynesçi
politikalar, hem de
daraltıcı yeni
liberal politikalar
arasında bir yol
bulma çabası
içinde sıkışıp
kalmış. Bunun
anlamı ise
enflasyon ile
deflasyon arasında
bir orta yol
arayışıdır"

gerektiği" yönünde baskılar ve bir aciliyet duygusu yaratıyor. Devlet müdahalesinin neler yapabileceği sorusu da sıkça ve daha güçlü şekilde sorulmaya başlanıyor.

İKTİSAT: 1990'ların başından başlayıp giderek ağırlaşan kriz, hem tek tek ülkeleri hem de bütün olarak dünya ekonomisini yeni arayışlara yöneltti. 80'li yıllardan sonra bugün ortaya çıkan sorunlara devlet müdahalesi ve korumacı politikalara dayanan Keynesçi uygulamalar çözüm olabilir mi?

"Bütçe açıkları, iktisadi genişleme, kapasite kullanımı ve istihdam artışı arasındaki zayıf ilişki ile toplumsal uzlaşma ortamının olmaması, global rekabet ortamının getirdiği baskılar; Keynesçi politikaların önündeki tahditlerdir."

ların ne ölçüde uygulamaya geçirilebildiği sorusunu da sormak gerekiyor. Son on yılda devlet harcamalarının ulusal gelirler içindeki payı azalacağına arttı, bir iki istisna dışında vergi yükü de arttı. Ama mevcut durumu nasıl tanımlarsanız tanımlayın, varolan durum ötesinde daha çok Keynesçi, politika uygulama olanağı olup olmadığı sorusunu sormak herhalde daha anlamlı. Bugün daha öte Keynesçi politikaların uygulanabilmesi, uygulanabilse bile amaçlarına ulaşabilmesi bakımından ciddi tehditler olduğunu düşünüyorum. Bu tehditlerin önemli olan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Bütçe açıkları, iktisadi genişleme ile kapasite kullanımı ve istihdam artışı arasındaki zayıf ilişki, yapısal enflasyonist baskı, faiz haddi ile ilgili diğer değişkenler arasındaki zayıf veya olumsuz ilişki, toplumsal uzlaşma ortamının olmaması, global rekabet artışının getirdiği baskılar.

KEYNESÇİ POLİTİKA GENİŞLEME İSE...

Devlet harcamalarının düşürülememesi bir yana, harcamaların artması yönündeki baskılar, bu artışı karşılamaya yetmeyen vergiler genellikle büyük bütçe açıkları ile sonuçlanmış durumda. Büyük bütçe açıkları aslında geleneksel Keynesçi genişleme politikasının ta kendisi ve eğer bu Keynesçilik ise uzun zamandır zaten uygulanıyor. Ama daha büyük bütçe açıklarıyla ekonomilerin daha fazla pompalanmasına artık izin vermiyor. Burada en büyük çelişki bütçe açıklığının finansmanı biçiminde ortaya çıkıyor. Sermayenin vergi yüklerinin artmaması için vergiler artırılmadıkça ve para arzını genişletmenin enflasyonist etkisinden korkuldukça, bütçe açığı borçlanma ile kapatılıyor. Bu ise hem faiz hadlerini yükseltiyor, hem de faiz ve ana para ödemelerinin bütçenin en önemli harcama kalemi (örnek İsveç) veya kalemlerinden biri (örnek hemen her ülke, ABD'de sağlık ve savunmadan sonra üçüncü sırada) haline geliyor. Para basmadan kaçınılmasının önemli nedenlerinden biri, ortalama kapasite kullanma oranlarının daha önceki durgunluklardakinden daha yüksek olması. Kapasite

kullanımının artması fiyat artışlarını uyarıyor. Bu da ücret artışı taleplerini getiriyor.

Geleneksel harcama artırma politikaları büyüme getirse bile işsizliğin düşmediğine daha önce değinmiştim. Ama devletin bu amaçla borçlanmasının faiz hadlerini yükseltmesi durumunda yatırımlar etkileniyor, fiyatlar artıyor. Yani yüksek faiz ile ücretleri düşük tutarak dış ödemeler dengesi sorunlarını arttırmamak amacı arasında ilişki var. Öte yandan faiz düşse bile bunun yatırımları uyarma etkisi yavaş ve belirsiz. Yatırım artsa bile istihdam artışı yavaş.

Bunun yanında, sermayenin uluslararasılaşması bakımından bazı öğeler Keynesçi politikaları zayıflatıyor. Sermaye uluslararasılaştıkça ulusal temelde ücretliler karşısında sermayeyi güçlendirmekte ve sermayenin iç talebin canlı tutulmasına ilgisini azaltmaktadır. Buna karşılık çalışan sınıfların gücü azalmaktadır. Yeni üretim teknolojileri ve mal piyasalarında artan rekabet ürün kalitesinin iyileştirilmesini, maliyetlerin düşürülmesini ve üretimin esnekliğinin artmasını gerektirmektedir. Bu ise "toplumsal uzlaşma" olarak anılan ama asıl olarak ücret artışlarının sınırlandırılması biçimini almış gelir politikalarının yetmemesine yol açmaktadır, ücret esnekliğinin ve ücret belirlenmesinde daha ademi merkezileşen biçimlerin sermaye bakımından öncelik kazanmasına yol açmaktadır. Böyle bir durum çalışanların dayanışmasını, ortak ücret belirlenmesini sağlayan sınıf sendikacılığının gücünü azaltmaktadır. Zaten ücret sınırlanmasına rağmen yeterli yatırım ve istihdam yaratılamadığına göre, aynı anda hem ücret dayanışması sağlamak hem de ücret taleplerini sağlamak giderek güçleşiyor. Yeni teknolojiler ve emek süreçleri ücret farklılıklarını muazzam arttırıyor, belli işgücü grupları ve belli sektörlerin çalışanları daha yüksek ücret alabilir hale geliyor. Bu koşullarda genel sendikal pazarlık ve istihdam koruma baskısı çerçeveleri sınırlanıyor. Böyle bir ortamda "toplumsal uzlaşma" zemini de çok daralmış veya ortadan kalkmış oluyor.

Yukarıda özetlemeye çalıştığım işleyiş içinde harcama artışı yoluyla genişletici politikalar yerine hangi müdahaleci yöntemlerin önplana çıktığı sorunun şu anda kesin bir cevabı yok, çünkü sorunları çözmeye yönelik güçlü alternatif politika araçları ortaya çıkmıyor. Bugün görece daha çok ağırlık taşıyan aletler şu politikalar çerçevesinde gündeme geliyor (illa uygulanıyor anlamında değil): Vergi artışları/harcama kısıntıları, aktif işgücü piyasası politikaları, haftalık işsaati politikaları görüldüğü gibi sayılan politika alanları ve aletleri talep cephesinden çok arz cephesine yönelik. Bunların ne olduğuna biraz daha yakından bakabiliriz.

GELİŞMİŞ ÜLKELER DIŞA KAPANIYOR

Günümüzde gelişmiş ülkeler ortalama olarak az gelişmiş ülkelerden daha az dışa açık. UNCTAD'ın yaptığı çalışmalar bunu açıkça gösteriyor. Az gelişmiş ülkelerin en büyük mücadelesi çok taraflı ticaret çerçevesinde GATT anlaşmaları yoluyla gelişmiş ülkelerin pazarlarına girmek. Bu açıdan da GATT pazarlıkları çerçevesinde serbest ticaret şampiyonu kesilmiş durumdadır. Özellikle işsizlik korumacılık eğilimlerini güçlendiriyor. Öte yandan, korumacılık tek tek

ülkelerin kendi başlarına kolayca uygulayabilecekleri ulusal bir politika olmaktan çıkmış bulunuyor. Tek tek ülkelerde iktisadi süreçler uluslararası temelde daha çok entegre olmaktadır. Örneğin dünyanın en uluslararasılaşmış ekonomileri arasında olan G 3 (ABD, Almanya, Japonya) ve Avrupa Topluluğu ülkeleri döviz kurlarını ortaklaşa belirleme ya da diğerinin kurlarını etkileme yönünde aktif davranmaktadırlar ve döviz kurlarını kendi başlarına oluşturma güçleri yok. Öte yandan bu alandaki politika koordinasyonu da çok sorunlu; ikili ticaret anlaşmaları, tarife dışı ticaret sınırlamaları da çok yaygın.

GÜNÜMÜZDE İŞGÜCÜ PİYASALARI

Keynesçi politikalar toplam talebi yönlendirme yerine işsizliğe karşı aktif işgücü piyasası politikaları çerçevesinde harcama yapma yönüne doğru kayma eğilimi taşıyor. Bu yaklaşım işgücü piyasasında mobilizasyonu yükseltmek ve esnekliği arttırmak için işgücü sübvansiyonları, yeniden eğitim programları, eğitim sistemlerini yeniden biçimlendirerek işgücüne yeni mesleki ve beceriler kazandırmak, çalışanların başka dallara veya bölgelere kaydırılması için istihdam programları gibi politika aletlerini kapsıyor. Fakat bu tür programların bugüne kadar ki uygulaması sınırlı kaldı ve İsveç'in daha önceki dönemlerde izlediği tam istihdam stratejisi dışında pek uygulanmadı. Zaten sözkonusu politika soruna kısa dönemde kapsamlı çözüm getirmeye de uygun değil. Bu yüzden ülkeler daha kısa dönemde işsizliği ve durgunluğu arzaltacak çözümler arıyorlar. Örneğin Fransa'nın yeni muhafazakar hükümeti firmaların işten çıkarmalarını önlemek için bir kurtarma planı teklifi getiriyor. Clinton başarı kistasının gelecek 3-4 yıl içinde yaratılacak iş sayısını olacağını ilan ediyor, ama küçük bir canlanma planı getirebiliyor, asıl umidini gene de işgücü eğitim ve gençlere iş bulma programına bağlıyor. Avrupa Topluluğu "kabul edilemez işsizlik oranı" olarak tanımladığı ortalama yüzde 11-12'lik oranı düşürmek için bir istihdam inisiyatifi ve kamu yatırımı planı başlatıyor. Bazı ülkeler, örneğin Japonya uluslararası rekabette korunmuş dağıtım, ticaret tarım gibi sektörlerde istihdamı korumak için sektörlerin muazzam etkinsiz çalışmasını teşvik ediyor.

DEVLET ELİYLE BÜYÜME

Yukarıda sayılan programların sınırlılığı nedeniyle son birkaç yıldır yoğun olarak tartışılan bir diğer konu olan sanayi politikaları ve sanayi yatırımları. Bunun tam ne anlama geldiği her zaman çok açık değilse de esas olarak kastedilen şey 1980'lerden önce İsveç'te veya genellikle Japonya'da, son yıllarda Uzak Doğu ve Güney Asya'da devletin özel yatırımlara müdahalesi. Bu stratejide devlet yatırım fonları üzerinde sıkı bir denetim kuruyor, özellikle banka kredilerini ve topladığı vergilerden yapılan kamu tasarruflarını belli bir teşvik programıyla belli alanlarda özel sektörün yatırım yapmasını sağlıyor, bunun karşılığında belli kistaslara göre tanımlanmış performans beklisi (örneğin teknoloji, ihracat) özel kesimden bekliyor. Yani bir tür devlet-özel kesim yatırım anlaşması ve Türkiye'deki teşvik belgesine benzer. Ama Türkiye'dekinden en önemli farkı özel sektörün çok disiplinli şekilde izlenmesi. Fakat böyle bir

politikanın başarısı firmaların finansman bakımından çok bağımlı olmaları. Sermaye uluslararasılaştıkça ve kendi bağımsız fonlarına sahip oldukça sanayi politikasının etkili bir şekilde uluslararası rekabet içindeki firmalara uygulanması zor. Bunun çarpıcı bir göstergesi Clinton yönetiminin tutumu. Clinton yönetimi ülke dışında yatırım yapacak ABD firmalarına destek olmak yerine ABD'de yatırım yapacak firmaları desteklemeye karar verdi. Yani sermayenin uluslararasılaştığı koşullarda sanayi politikası yabancı sermayenin teşviki biçimine dönüşüyor.

Devletlerin denedikleri bir yol da devlet harcamalarını belli alanlarda kısarak diğer alanlarda arttırmak. Özellikle belli sosyal sübvansiyonları ve sosyal güvenlik ve rehaf harcamalarını kısarak sanayii desteklemek ve sosyal ve fizik altyapı için harcamaları arttırmak. İşte bu yüzden devletin aynı anda büyümesi/küçülmesi ikilemi yaşanıyor.

Daha çok Avrupa ülkeleri arasında tartışılan bir diğer politika önlemi işsizliği azaltmak ve işgücü piyasasının esnekliğini arttırmak için devlet harcaması yapmak yerine ya da yanında, iş saatlerinin düşürülmesi, iş paylaşma kısmi zaman çalışmayı arttırma, böylece ücretleri düşürme yolları. AT çalışma bakanları iş haftasının en çok 48 saat olmasını kararlaştırıldı. Fakat çalışma saatleri İngiltere ve Portekiz hariç zaten daha 1991'de 38-40 saate düşmüştü, ek olarak kısmi zaman ve geçici işlerde çalışma oranı bazı ülkelerde istihdamın yüzde 20'sinin bile üzerine çıkmıştı. Bu gelişmelerin en önemli sonucu ücretlerin düşmesi.

Kısacası, günümüzün dünya koşulları para, maliye, sanayi ve gelirler politikalarının hem rolünü değiştiriyor, hem de ulusal özerkliğini azaltıyor. Ulusal sorunları özmeye yönelik örneğin ucuz para, ucuz faiz gibi politika aslında uluslararası ve ulusal sermayenin gereklerini beraberce karşılayabildiği ölçüde uluslararası sermayenin yararına işliyor. Ulusal odaklı sorunlara çare bulacak, hem de ulusal sermaye ile uluslararası sermayenin çıkarlarını uzlaştıracak politikalar uygulama bakımından ulusal devletlerin gücünün azaldığı, fakat yapması gerekenlerin attığı bir dönemde yaşıyoruz. Bu da elbette ulusal devletlerin krizi, devletin mali krizi, toplumsal meşruiyet krizi, siyasal kriz biçimlerinde somutlaşıyor. Ortaya gerilimli ve gerilim potansiyelinin arttığı bir toplumsal durum çıkıyor.

İKTİSAT: *Keynesçi politikaların uygulandığı geçen dönemler sosyal demokrasinin en güçlü olduğu yıllardı. Gerek Türkiye'de gerek uluslararası alanda sosyal demokrasinin oldukça zayıf olduğu günümüzde Keynesçi politikaları kim uygulayacak?*

ARIN: Bugünün sosyal demokrat veya sosyalist partilerinin büyük bir kriz içinde olduğu doğrudur. Ekonomiye yo-

"İşsizlik korumacılığı güçlendiriyor. Korumacılık tek tek ülkelerin kendi başlarına uygulayabilecekleri ulusal politika olmaktan çıkmış. Tek tek ülkelerde iktisadi süreçler uluslararası temelde daha çok entegre olmaktadır."

ğun, kapsamlı müdahalenin büyüme, sermaye birikimi ve sosyal barış sorunlarını halledeceği, geliri yeniden dağıtıcı politikaların eşitsizlikleri ciddi şekilde azaltacağı ve bunun hep böyle sürüp gidebileceği gibi görüşler bugünün kapitalizmi koşullarında inandırıcılıklarının yitirdiler. Elbette sosyal refah devletlerinin geniş kesimlere sağladığı sosyal güvenlik ağıının önemli bir kazanım olduğunu düşünüyorum. Devletler çok büyüdüğü halde belki de tam da bu nedenle kapitalizmin savaş sonrası "ahengi" aslında çalışan sınıfların büyük yanılılarıyla doludur ve sağlanabildiği kadarıyla da ancak 20-25 yıl sürebilmiş bir dönemdir, kimbilir belki kapitalizmde bir parantezdir.

SOSYAL DEMOKRATLIK VE MUHAFAZAKARLIK

Kapitalizmin tek tek bireylerinin ya da piyasalarının halletmesi mümkün olmayan sorunları olduğu açık. Bunları hangi siyasal yaklaşım çözecek sorusuna gelince bu konuda üç hususa işaret edebiliriz. Birincisi, sözünü ettiğiniz politikaların esas olarak sosyal demokrat partiler tarafından uygulandığı doğru olsa bile, o dönemlerde iş başına gelen muhafazakar partilerin devlet müdahalelerinde çok geri gitmediklerini hatırlamak gerekiyor. Hatta "artık herkesin Keynesçi olduğunu" iddia ettiler. Ya da, ikinci olarak olaya ters yönden bakarsak, 1980'lerden itibaren adı sosyal demokrat veya sosyalist olan partiler piyasaların aksaklıklarını bir ölçüde gözardı ederek piyasaların nimetlerini vurgulamaya başladılar. 1980'lerde yeni liberal pek çok politikayı uygulamaya koyanlar da gene bu partiler oldu. Sorunun devletin krizi, devletin mali krizi, devletin meşruiyet krizi olduğunu tekrar vurgularsak, belli ideolojiler çerçevesinde örgütlenmiş partilerin kapitalizm temelinde uygulayabileceklerinin sınırlarını da tanılamak gerekiyor. Bunu belirleyen sürecin sermaye birikiminin gerekleri ve krizin dayattığı gerekler olduğu açık. Bugün pek çok sosyal demokrat partinin artık sosyal değil sadece demokrat ya da liberal olduğunu söylemek çok yanlış değil. Çünkü sermaye birikimi krizleri ve bu krize kapitalizmin yen bir aşamaya ulaşarak aşmaya çalışması parti programlarını ya da politikalarını etkiliyor. Bugün Keynesçi politikalar olarak önerilen daha kısa çalışma saatleri, işgücü piyasasının esnekliğini arttırmak, yeniden eğitim, beceri kazandırma programları uygulamak veya asgari gelir önerileri, sosyal harcamaları daraltmak herhangi bir liberal gündeme de uygundur.

Üçüncü nokta ise, iktidarda hangi parti olursa olsun çok ciddi sorunlarla uğraşmak zorunda. Bu nedenle işbaşındaki muhafazakar hükümetler iyice kronikleşen sorunlarla uğraşmayıp da nasıl hükümet edecekler? Son 15-20 yıldır yaşanan ve bütün yeniden yapılanma süreçlerine rağmen sürüklenen kriz, yeni liberal polita yönelimlerinin daha da derinleştirdiği sorunlar dağ gibi duruyor. Eşitsizliklerin muazzam artışı, işsizlik, yoksulluk, üretken alanlarda yatırımsızlık, evsizlik, çevre kirlenmesi, ırkçılık, sosyal güvencesizlik, en güçlü sermayelerin bile varlığını tehdit eden kıran kırana rekabet mutlaka birşeyler yapılması gerektiği gibi bir alarm, bir aciliyet durumu yaratıyor. Partilerin ve po-

litikalarının müdahale ile serbest piyasa arasında yalpalanmalarının en önemli nedeni belki de sorunların kapitalizm çerçevesinde varolan koşulları altında müdahale ile de pek halledilemeyecek boyutlara ulaşmasından kaynaklanıyor. Orada burada sınırlı birşeyler yapılmaya çalışılıyor, işin nereye varacağı da pek bilinmiyor.

Keynesçi politikalarla iktidarda bulunan parti arasında pek ilişki olmadığını gösteren bir delil Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin bu konudaki yaklaşımı. Hakim uluslararası sermaye çevrelerinin sözcüsünün yaklaşımına göre, her ülke genişletici politika uygulamaya kalkmamalı. IMF'ye göre 1993 sonunda büyük sanayileşmiş ülkeler toparlanacak. Ama eğer hisse senetleri fiyatlarının düştüğü ve mali kırılganlık talebi sınırlandırılrsa ve eğer GATT Uruguay ticaret görüşmeleri sürdürülemezse bunun gerçekleşmemesi riski var. Bu durumun önlenmesi için IMF hükümetlerin kooperatif iktisadi politikalar uygulamasını istiyor. IMF'nin önerisine göre, ABD kısa dönemde bütçe açığını Clinton'un programındaki iki katı kadar azaltmalı. Liberal hükümetle yönetilen Japonya ise yakın zamanda ilan edilen genişletici maliye politikasını uygulamalı. Gene muhafazakar hükümet yönetimindeki Almanya ise bütçe açığını kısarak faiz haddinin düşmesini sağlamalı. Görüldüğü gibi başta hangi partinin olduğundan bağımsız öneriler bunlar.

YATIRIMA KAYNAK DÜŞÜK GELİRLİDEN

İKTİSAT: Bugün keynesçi politikalar uygulanacak olursa yatırım kaynakları nereden nasıl sağlanacak?

ARIN: Bu sorunun cevabının bir kısmı yukarıdaki açıklamalarda bulunabilir. En liberal çözümler arasında devlet kuruluşlarının özelleştirilerek gelir sağlanması/masraftan kurtulunması yöntemi var. Bir yandan vergileri arttırmak bir yandan da bazı alanlardaki devlet harcamalarını kısmak herhalde en sık rastlanan strateji. Vergi indirimleri 1980'lerde gelişmiş azgelişmiş hemen bütün ülkelerin programlarında önemli bir yer tutuyordu. Bütün bunlara rağmen 1980-91 arasında vergi yükü 24 OECD ülkesinde sadece iki ülkede düştü. Vergi yükü artarken bu yük esas olarak daha düşük gelirli olanlar için ücretlilerin üzerine kaydırıldı. Vergi indirimi esas olarak en yüksek gelir dilimleri için gerçekleştirildi. Nitekim örneğin en yüksek gelir diliminin vergi oranı ABD'de yüzde 70'ten yüzde 28'e, İngiltere'de yüzde 83'ten yüzde 40'a düştü.

Bugünlerde vergi artışına eğilimi ağır basıyor. Çünkü borçlanma ve para basma yoluyla finansman olanaklarının sonuna gelindi. Vergi konusunda yaklaşımlar oldukça tutucu: geliri özellikle yüksek geliri vergilemekten çok harca-

"Kapitalizmin tek tek bireylerinin ya da piyasalarının halletmesi mümkün olmayan sorunları olduğu açık... Sorun devletin krizi, devletin mali krizi, devletin meşruiyet krizidir. Bu krizi kapitalizmin yeni aşamaya ulaşarak çözmesi partileri aşıyor."

maları vergilemek ve geniş tabanlı vergileri seçerek vergi artış oranlarını düşük tutmak. Fakat vergi yükünün de etkisiyle zaten bozulan gelir dağılımı, bozulan vergi yükü, sermayenin vergi yükünün azalmasına rağmen yatırımların durgunluğu harcamaya vergilerinin regresif olması gibi nedenler bu yaklaşımı popüler kılmıyor ve yüksek gelirlielerin vergilerinin artırılması gerektiği yönünde baskılar yaratıyor. Vergi reformu adı verilen programlar hep son derece güdük değişikliklerle sonuçlanıyor.

Harcama kısıntıları özellikle bazı sosyal amaçlı sübvansiyonların ve refah ve sosyal güvenlik hizmetlerinin daraltılmasını, maaş ve ücretlerin kontrol altında tutulmasını hedefliyor. Muhafazakar çevrelerin de artık sözünü ettiği askeri harcamaların azaltılmasının ne kadar mümkün olacağı şüpheli. Zaten askeri harcamaların payı son 7-8 yıldır azalma eğiliminde, ama bu da sınırlarına ulaşmış görülüyor. Geçenlerde NATO Savunma Bakanları askeri harcamalarındaki kısıntıların durdurulmasını istedi. Yoksa ittifakın tehlikeye gireceğini ilan ettiler. Daha önce sözünü ettiğimiz harcama gerekleri, özellikle sosyal harcamaları kısip sermaye birikiminin önkoşulları olan iktisadi alanlarda harcamaların artırılması yönünde baskı yaratıyor. Yani kısacası bütçe gereklerinin yükünün gene ağırlıkla çalışanlara yıkılması eğilimi ağır basıyor.

GELİŞMİŞLERİN KRİZ İHRACI

İKTİSAT: *Keynesçi politikaların uygulanması halinde bunun az gelişmiş ülkelere etkisi ne olur?*

ARIN: Bugün Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, IMF, OECD gibi uluslararası kuruluşların yaptığı bütün tahliller, az gelişmiş ülkelerin durumlarını etkileyen en önemli etmenlerin başında dünyadaki büyümenin ve durgunluğun, gelişmiş ülkelerdeki durumuna geldiğini gösteriyor. Bu elbette kaçınılmaz, çünkü dünya üretiminin yaklaşık dörtte üçü gelişmiş ülkeler tarafından yapılıyor.

Bugün az gelişmiş ülkelerde ekonominin genişlemesi bakımından talep pompalaması politikaları yer yer uygulansa da, talep politikalarından daha önemlisi üretim, yatırım ve sanayi politikası. Günümüzde hızlı kalkınan, bunu sürdürebilen, borç krizinden, dünyadaki durgunluktan daha az etkilenen Doğu ve Güney Asya ülkeleri üzerine yapılan araştırmalar gösteriyor ki, bu ülkeler bu başarıyı sınai gelişmeyi teşvik etmek için uygulanan devlet müdahalelerinin biçimine borçlular. Uygulanan sanayi politikaları endüstri veya ürün düzeyinde, hem ithal ikamesini hem de ihracatı beraberce ele alıyor. Bu politika holding türü büyük sermayeyi sübvansiyonlar ve yatırım fonu kullandırma desteği karşılığında belli ihracat ve diğer performans standartlarına uymaya zorluyor. Yani bu tür bir destek özel sermayenin büyük ölçüde disipline edilmesine dayanıyor. Politikanın diğer çok önemli ayağı emeği sıkı disiplin altında tutmak ve bağışsız bir güç olarak ortaya çıkmasını engellemek.

Böyle bir politika uygulamak için devletin banka kredileri üzerinde kontrole sahip olması ve büyük devlet tasarrufu sağlayarak yatırım fonlarını mobilize edebilmesi. Ayrıca emek denetimi gelir dağılımının örneğin Latin Amerika ülkelerine göre daha az dengesiz olmasıyla kolaylaştırılmış,

bu da zamanında yapılan toprak reformu, eğitimin yaygınlığı, gerektiğinde ücret artışları ile sağlanmaya çalışılmış. Elbette her ülkede kalkınma düşük ücret stratejisi ile sağlanmış ama buradaki fark sermayenin de disipline edilmesi ve Türkiye ya da Latin Amerika'dakinin tersine teşviklerin yağmalanıp sonuç alınamamasının önlenmesi.

YİNE EMEK KAYBEDİYOR

İKTİSAT: *Günümüz koşullarında Türkiye ve ona benzer ülkeler ile gelişmiş ülkelere Keynesçi politikalar hangi sektör ve sosyal kesimleri nasıl etkiler?*

ARIN: Bugün eğer sermaye birikimi krizleri verimliliğin ve karların düşmesi nedeninden kaynaklanıyorsa, verimlilik artışını sağlamak en önemli kapitalist strateji olacaktır. Bu durumda çalışan sınıflar büyüme için iki stratejiden birini seçmek durumunda: Biri olağandışı üretim ve üretim süreci yenilikleri; diğeri ücret-maliyet rekabetine dayanan strateji. İlki ancak uzun dönemde sonuç verebilir. İkincisi ise istihdamı korumanın en etkili yolu olabilir. Sonuçta her iki strateji bir kısmı dışında onların aleyhine, çünkü ilki yapısal işsizliği artırıyor, ikincisi ücret-maliyet rekabetiyle ücretleri düşürüyor.

Ulusal devletlerin ise uluslararası rekabette varolabilmek için ellerinde mevcut en önemli yol gene emek maliyetlerini düşürmek. Bunun bir yolu emeği daha verimli kılmak, diğer yolu ise emeğin tüketim gereklerinin daha ucuza karşılanmasını sağlamak. Devlet politikalarının ilk etmeni sanayi politikaları ile etkileme bakımından kapasitesinin sınırlılıklarını yukarıda bir ölçüde gördük. Ama ikinci etmeni, yani ücretlerin düşük tutulması etmeninin etkileme bakımından devletin gücü daha büyüktür. Bu stratejinin bir sonucu talebin azalmasıdır, ya da gelişmiş ülkelerin yaptığı gibi, az gelişmiş ülkelerin büyük fedakarlıklara ucuza ihrac ettikleri ücret mallarını ucuza ithal etmektir. Eksilen iç talebin sermayeden gelmesi gerekir.

Bu yaklaşım ulusal çerçevede ortaya çıkan bir sorunu, yani diğer ülkeler aleyhine ulusal rekabet gücünü artırma sorununun işgücü maliyetlerinin düşürerek halletmeye çalışarak, sorunu ulusal çatışmalardan uluslararası çapta sermaye-emek ilişkisine taşır. Devlet burada ulusal sorunu çözmeye çalışırken uluslararası sistemin yeniden üretilmesinin kritik bir mütemmim cüzü haline gelir. Benzer durum para politikası ve sermaye piyasası politikaları içinde söz konusudur. Sermaye birikimini kolaylaştırmak için uygulanan genişlemeci para politikaları da ulusal sermayeyi ülke içinde tutmak ve/veya yabancı sermaye çekmek amacını beraberce karşılamaya uygun şekilde uygulanmak zorundadır.

"Keynesçi politikalar olarak önerilen kısıtlanmış çalışma saatleri, işgücü piyasası esnekliği, yeniden eğitim ve beceri kazandırma programları ile asgari gelir ve sosyal harcamaları daraltmak herhangi bir liberal gündeme de uygundur."

Keynes Politikaları Doğru Yorumlanmalı

1930'lu yıllardan 1990'lı yıllara gelirken dünyada meydana gelen değişimler Keynesçi politikaların bir bölümünü devre dışı bırakmıştır. Ama bazı nedenlerle Keynesçi politikaların bir bölümü de hala geçerli. Dolayısıyla Keynesçi politikaları doğru yorumlamak gerekir. Ancak her halukarda böyle bir politikayı uygulayabilmek için işin ehli kadrolara ihtiyaç vardır.

**PROF. DR.
GÜLTEN KAZGAN**

İKTİSAT: ABD'de Clinton'ın iktidara gelişi ile daha da yoğunlaşan "Keynes geri geliyor" iddialarını nasıl yorumluyorsunuz? Kısımten de olsa Keynes politikalarının günümüzde uygulanması mümkün mü? Bir başka deyimle Keynesçi politikalar günümüzde geçerliliğini koruyor mu?

KAZGAN: Keynes politikalarını geniş anlamda yorumlarsanız, buradan mutlaka kamu bütçesi yoluyla ekonomiye müdahaleyi değil de, devletin bir veya diğer yoldan müdahale ederek ekonomiyi canlı tutmasını anlarsınız. O anlamda Keynes politikaları geçerliliğini koruyor. Ancak bu politikaları uygulayacak kadroların çok ehil olması gerekiyor. Çünkü ekonomiyi yersiz bir takım politikalarla canlandırmak derken, var olan dengeleri ve büyüme dengelerini de allak bullak etmemesi lazım. Çünkü devletin müdahalesi mutlaka başarılı bir müdahale olmayabilir.

Kanımca, Keynesçi politikaların bir kısmı hala geçerli, bir kısmı için ise günün dünyasında çok fazla güven verecek bir olanak yok. Çünkü 1930'lu yıllardan 1990'lı yıllara gelindiğinde ortaya çıkan değişimler bu politikaları devre dışı bırakmış durumdadır. Ama buna rağmen belirttiğim nedenlerle Keynesçi politikalar yeniden gündeme geliyor.

İKTİSAT: Sanıyoruz, başta ABD olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde Keynes'i yeniden gündeme getiren önemli konulardan biri giderek artan işsizlik sorunu oldu. Günümüz dünyasında Keynesçi politikalar işsizliğe ne oranda çözüm olabilir?

KAZGAN: Şimdi, işsizliği en yoğun şekilde yaşayan Batı Avrupa ülkeleri, ama sosyal haklar itibarıyla işçi haklarının en gelişmiş olduğu ülkeler de zaten Batı Avrupa ülkeleridir. Onun dışındaki ülkelerde Batı Avrupa düzeyinde sosyal haklar yok. ABD'ye geldiğinizde işsizlik Batı Avrupa düzeyinde değil, yüzde 7,5 civarında. Halbuki Batı Avrupa'da bu, ortalama olarak yüzde 11 kadar, İspanya gibi bazı ülkelere indigimizde ise yüzde yüzde 20'lere çıkıyor. Dağılımı çok farklı. Almanya'ya geldiğimizde yüzde 6,5. Uzak Doğu'ya gittiğimizde, Japonya'da

durgunluğa rağmen yüzde 2,5 düzeyindedir.

Japonlar holdinglerde, büyük şirketlerde, şöyle bir ücret uygulaması yapıyorlar, bir taban ücret kabul ediyorlar ve bu temel ücrete ek olarak işçiye yılda iki kez ek ödeme yapıyorlar. Ama duruma göre, eğer ekonominin durumu, şirketin durumu iyiye doğru gidiyorsa, ikramiyeleri veriyorlar. Eğer durumları iyi değilse, ikramiyeleri kaldırıyorlar ve işçiler de buna ses çıkarmıyorlar. Böylece ücretlerde esneklik sağlıyorlar. Ekonominin durumuna göre ücretler inip çıkabiliyor. Taban ücrette sabit kalıyor. Bu önemli bir olanak. Japonya'da işsizliğin artmamasının önemli etkenlerinden biri ücret esnekliği olabilir.

Öte yandan holdinglerin uyguladıkları istihdam politikası da çok ilginç, işçiye yol vermek yerine onları daha düşük ücretli ikinci tür faaliyetlere aktararak yine bir ücret düşüşü yoluyla onlara istihdam yaratıyorlar. Böylece sistem esnekliği sağlayarak, işsizliğe bir ölçüde çözüm bulunabilir. Ama sanıyorum ki bugün yaşanan işsizlik önemli boyutta teknolojik işsizliktir.

Çünkü işsizliğin artışı, 1970'li yılların başından itibaren devreye giren mikro elektronik teknoloji devrimiyle birlikte oldu. Uluslararası rekabet çetinelştikçe, mikroelektronik devrimle birlikte gelen robotlar, elektronik makineler de hem mal ve hizmetlerdeki mükemmeliyeti arttırdı hem de zaman sürecini kısalttı için, emek maliyetinden büyük ölçüde tasarruf ettiği için, her yerde devreye girdi ve devreye girmesiyle birlikte büyük ölçüde emek ikamesine yol açtı. Ama bunları masseyecek emekyoğun yeni alanlar da gelişmedi. Hizmetlerde önemli ölçüde bu devrimin etkisine girdi. Ve beyaz yakalı işçi işsizliği mavi yakalılara eşanlı olmaya başladı. İlginçtir ki, 1970'li yılların başından bugüne kadar olan dönemde sanayi üretiminde önemli ölçüde artışlar olduğu halde bu hemen her yerde istihdamda düşmeyle birlikte gitti.

Bu ikame edilen işçi gerçi eğitim programlarıyla yoluyla bunları yeni alanlara hazırlamaya çalıştılar ama bu kadar yeni gelişen alan da olmadığı için, sanıyorum rekabet, küreselleşme ve teknoloji devrimi, üçü bir arada bugünkü işsizliğin kaynağında yatan neden oldu.

İKTİSAT: Yani, teknolojik gelişme devam ettiği sürece işsizlik çok ciddi problem olmaya devam edecek mi diyorsunuz?

KAZGAN: Evet, edecek. Yeni teknoloji devrimi herkese refahı artıracak bir etken olduğuna göre bu-

na kimse karşı çıkamıyacağına göre, yeni işlere, yeni emek yoğun alanları yaratmaya çalışmalı. Olay bu. Birincisi, çevre güzelleştirme, çevre temizleme gibi alanlar olabilir. İkincisi nasıl bir sanayi devrimiyle birlikte çalışma saatleri kısaltırsa, belki çalışma saatlerini kısaltmak yarım gün çalışmayı olağan hale getirmek. Bir kişiyi günde 8 saat çalıştırmak yerine iki kişiyi günde 4 saat çalıştırmak gibi yeni çalışma sistemleri geliştirmek gerekiyor. Bir kuramsal değişme bu teknolojik dönüşümü telafi edecek etkileri yaratabilir diye düşünüyorum.

Bugün bakarsanız, robotların girdiği sektörde emek maliyeti toplam maliyetin yüzde 10'unun altına düşmüş durumda. O kadar önemsiz hale gelmiş emek. O zaman oradan serbest kalan emeği başka biçimde değerlendirmek, mümkün olmuyorsa, yeni çalışma sistemleri geliştirmek gerekiyor.

Yeni yaşam biçimleri oluşması gerekiyor. Zaten biliyorsunuz herhalde, 21. yüzyıl için yapılan öngörü şu: İş merkezleri olmayacak, insanlar evlerinde oturup bilgisayar terminallerinde çalışacaklar. Dünyanın bu kadar değişme sürecine girdiği bir ortamda biz eski yollardan çözüm aramayı bırakıp yeni dünyanın getirdiği olanakları gözönünde tutmalı ve ona göre yeni sistemler üretmek zorundayız. Biraz hayal gücümüzü çalıştırıp, bilgilerimizi seferber edip, ne yapılabilir onu düşünmek gerekiyor.

İKTİSAT: Sözü ettiğiniz model arayışları aynı zamanda kapitalizmin krizleri mi?

KAZGAN: Şimdi kapitalizmin büyümesi konjektür dalgalarına, tabi. Konjektür dalgalarını geçmişte de yaşadık. Ama 1945-75 arasında bunlar çok önemsiz düzeye inmiştir. Çünkü ikinci dünya savaşı sonrası yeniden yapılanma sürecinde yatırımlar çok canlıydı henüz teknoloji devrimleri sahnede yoktu, mikro elektroniğe dayalı ve sürekli bir büyüme. İstihdam artışı, emek talebi canlılığı söz konusu fakat 75'ten sonra bu süreç yavaş yavaş tükenmişti. Yine aynı dalgalı büyüme sürecine girdik. Eğer 80'li yıllara bakarsanız bütün sanayileşmiş ülkeler gayet planlı bir şekilde gelişti bir çoğunda. 1989'da sözettiğiniz tıkanma yaşandı. Şimdi yaşanan bu tıkanma dönemi. Bu demek değil ki ila nihaya bu tıkanma sürecektir. Bu tıkanma yeniden açılabilir. 1994'ten, 1995'ten itibaren yine açılabilir. Onun için sanıyorum ki, sistemin bu dalgalı büyümesini gözönüne tutup belki o kadar da büyütmemek gerekiyor.

İKTİSAT: Kapitalizm son dönemlerde daha hızlı durgunluğa giriyor ve bu durgunluk dönemlerinde daha uzun kalıyor... Bu olay günümüzde karşı karşıya kalınan sorunlara nasıl yansıyor?

KAZGAN: Ama kapitalizmin büyümesi öyle olmuş. 1870-1880 arası büyük depresyon denen bir on yıl var Batı Avrupa'da 1929 tarım krizini de devreye sokarsanız 1927-1939 savaş başlayıncaya kadar 12 yıl süren bir durgunluk var. Yani böyle durgunluklar oluyor. Belki dünya 90'lı yıllarda böyle bir durgunluğa, uzun süreli durgunluğa girmiş olabilir. Yani bunun böyle olduğunu ya da olmadığını söylemek zor.

İKTİSAT: Peki, günümüz koşullarında yeniden korumacılığa dönmek mümkün mü? Yeniden korumacı politikalar

uygulanması halinde bu durum Türkiye gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeleri nasıl etkiler?

KAZGAN: Keynesçi politikaların bir bölümü ile geçerli bir bölümü ile günümüz koşullarında olanaksız olduğunu bu anlamda söyledim. Keynesçi politikalar korumacılığı artırıyor. Ama korumacılık depresyon dönemlerinde çok olağandır. Bu dönemde her ülke kendi pazarını kapayıp diğerlerinin rekabetinin koruma altına alarak istihdamını artırmaya çalışıyor. Ama aynı zamanda karşı tarafta baskılar yaparak pazarını kendisine açmasını ister. O zaman ülkelerin akıllarını başlarına alıp böyle politikalar uygulayarak "pazar açımı baskısı" altına girmemeleri gerekir. Nitekim bugün yapılan da budur. Batı Avrupa ise bunu fiilen zaten yapıyor. Bugün Avrupa'da çeşitli konulara ilişkin getirilen çeşitli standartlar ve kurallar açıkça pazar kapamanın araçları olarak kullanılıyor. Çünkü günümüzde artık kimse açık açık "Ben pazarımı size kapatıyorum" diyemez. Bunun değişik aletleri var. Bu aletleri kullanarak pazarınızı dışa karşı koruyabilirsiniz. Bugün fiilen yapılan da budur.

Çünkü bugün vergiler hükümetlerin denetiminde olmaktan çıkmıştır. Ülke ekonomilerinin elinde de para politikası, kamu harcamaları ve vergiler dışında, başka önemli bir politika aracı yoktur. İşsizlik ve gelir düştüğü yaşayan ülkelerin bazıları dış ticaret politikalarını kullanabilir. Dış ticareti biraz dışa kapama yoluyla ithalatı azaltıp iç talebi yöneterek bir gelişme yaratmaya çalışılabilir. Ama bugünün dünyasında o da mümkün değil. Diyelim ki ABD ya da Almanya gibi ülkeler bunu yapmaya kalktı. Bütün dünya buna karşı çıkar, ayaklanır. Çünkü bu, dış dünyayı fakirleştirme politikasıdır. Bu, Robinson'un "komşuyu fakirleştirme politikası" dediği durumdur. Bir ülkenin bu yolla gelir ve istihdam artırması, diğer ülkelerin aleyhine gerçekleşir. Büyük ülke ekonomileri bunu yapamaz. Küçük ülke ekonomileri ise böyle bir politika izlese bile bunun dünya ekonomisine etkisi pek olmaz.

Yeni Keynesçi politikaların günümüz dünyasındaki görünümü kanımca budur. Yukarıda da dediğim gibi, Keynesçi politikalar bir kısmı itibarıyla hala geçerli, bir kısmı için ise günümüz koşullarında pek fazla olanak yok. Çünkü 1930'lu yıllardan 1990'lı yıllara gelinen noktada ortaya çıkan değişmeler bu politikaları devredışı bırakmıştır.

İKTİSAT: Bu durumda tekrar ABD'de Keynes'in tartışılmasına yeniden dönersek...

KAZGAN: Öncelikle şu görelim. ABD'nin bugün giderek büyüyen dış açıkla yaşamayı göze alması gerek. Gerçi ABD doları dünya parası olduğu için kendi parası üzerinde yapacağı kısmi bir müdahale ile uluslararası alanda birtakım değişiklikler yaratabilir ve ABD böyle bir politika ile dünyaya yeni bir kalkınma olanakları yaratabilir. Çünkü ABD diğer ülkelerin ülkesine ihracatlarını artırabilen bir ülke. İçeride de kaynaklarını seferber ederek bir ölçüde işsizliği azaltabilir. Ancak ABD böyle bir politikayı bugünkü koşullarda uygulayamaz. Nitekim Clinton iktidara gelişinin hemen ertesinde seçimlerden önce vaat ettiklerinin birçoğundan vazgeçti. Hatta kimilerine göre Clinton daha iktidara gelmeden bu vaatlerden vazgeçmişti. Bunu da ABD ekonomisini bilen iktisatçılar söylüyordu.

Keynesçi Politikalar ve İktisat

PROF. DR. SALİH NEFTÇİ

Dünya ekonomisinde görülen yavaşlamanın, sanayileşmenin ülkelerde yaşanan resesyonların etkisiyle, Keynesçi çağrışımlar yapan politikaların bazı iktisatçılarca yeniden gündeme getirildiği doğrudur.

Ne varki, bu gibi görüşler daha çok akademik çevrelerin dışında, finansal piyasalarda veya kamu kuruluşlarında dile getirilmektedir. Elbette akademik çevrelerde de bu görüşlere katılan bazı iktisatçılar vardır.

Ama genelde, akademik iktisat dünyası 1950'lerden bu yana bildiğimiz gelişme çizgisini aynen sürdürmektedir. Keynesçi, monetarist gibi tartışmalar artık geride kalmıştır. Bu tercihler, kişi bazında belki bazı iktisatçıları tanımlamak için zaman zaman kullanılsa dahi, model bazında artık kullanılmamaktadır.

Bundan ne kastettiğimi açıklayayım.

İktisat bilimi modellerle çalışır. Model, ekonomideki kurum ve bireyler arasındaki ilişkileri tanımlayan denklemlerden oluşur. Bu denklemler kişi ve kurumların davranışlarını kabaca açıklama amacını güderler. Bu davranışların bir araya gelmesi ekonomik denge'leri ortaya çıkarır.

Makro iktisadın gelişmesi, bu modellerin gelişmesi demektir. Bir modelde de "geriye dönüş" beklememek gerekir. Çünkü modeller bir birikim

sonunda ortaya çıkmışlardır. Keynes'e geri dönüşü, modeli daha eski, daha "ilkel" haline geri götürmek anlamına gelemmez.

Olssa olsa, Keynes'in fikirlerinin yeniden yorumlanarak, modelin başka yönlerde geliştirilmesi anlamına gelir. Bu girişimler akademik dünyada zaten hiç durmamıştı. Amerika'nın Harvard Üniversitesi başta olmak üzere, dünyanın çeşitli ülkelerinde makro iktisat modellerinin Keynesçi yönde geliştirilmesi için araştırmalar sürmüştü.

Bugün makro iktisat modellerinin iki önemli koşula uymaları gerekiyor.

Birincisi model mikro iktisattan hareket etmelidir. İkincisi, model dinamik olmalıdır. Kişi ve kurumlar arasındaki ilişkileri, zaman içinde ele almalıdır. (Bu beklentilerin hesaba katılması açısından çok önemli.)

Günümüz makro modellerinin bu özellikleri artık akademik çevrelerde yerleşmiştir. Araştırmalar bu koşullarla yapılmakta, yeni modeller bu yönde gelişmektedir. Bu modellerden bazıları Keynesçi çağrışımlar yapabilir. Önerdikleri politikalar "Keynesçi" olarak görülebilir. Ama makro iktisadın yeniden Keynes'e geri dönmesi bile bugün geline noktanın daha ileri götürülmesi ile mümkün olacaktır. Makro iktisat şimdiki çizgisinde gelecektir.

D U Y U R U

Cemiyet Lokalimiz Hizmetinizdedir

Cemiyetimizin içinde bulunduğu binanın bakım-onarımı devam ederken asansörümüz de devredışı kalmıştı.

Bu süre içinde elde olmayan nedenlerle üyelerimize verdiğimiz geçici rahatsızlıktan dolayı özür dileriz.

Bu dönemde üyelerimizin gösterdiği anlayışa teşekkür ederken, bakım onarım işlerinin tamamlandığını,

bu arada asansörün de çalışmaya başladığını duyururuz.

Lokalimiz şimdi terası ile birlikte yeniden hizmetinizdedir.

İ.Ü İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Genel Merkez Lokali

Cumhuriyet Cd. 27/6 Taksim

Tel: 250 44 11

Keynes: Peygamberin İkinci Gelişi

"Bugün Keynesgil politikalar stagflasyon tehlikesi yaratırken, diğer taraftan bir korumacılık uygulamasını gündeme getiriyor. Daha sonrasını ise düşünmek bile korku verici. Ne demişler? Kötü teori, kötü ilaç gibidir, öldürebilir!

DR. ERGİN YILDIZOĞLU

1930'larda ileri kapitalist ülkeler o güne kadar görülmemiş şiddetli bir ekonomik depresyon yaşadılar. İşsizlik hiç görülmemiş boyutlara ulaştı. Hükümetler işsizliğin artmasına karşı bir çare üretemedikleri için bir bir devrilmeye başladılar. Bu durum ister istemez hem o güne kadar geçerli olduğuna inanılan ekonomi teorilerinin hem de hükümet politikalarının yeniden gözden geçirilmesine yol açtı. Keynes'in otuz ciltlik yazıları içinde ve en çok etki yaratmış eseri "General Theory of Employment Interest and Money" (1936) (İşsizlik, Faiz ve Paranın Genel Teorisi. Bundan sonra kısaca "General Theory") bu tarihsel arka planın tüm etkilerini taşır ve 1930'lardaki krize bir tepki olarak yazılmıştır.

Böyle bir durumu gözönüne alınca da ister istemez insanın aklına "General Theory"nin o kadar da genel bir teori olmadığı ve aslında Keynes'e özgün bir kriz teorisi olduğu fikri geliyor. Gerçekten de yüksek işsizlik oranlarının etkisi ile hükümetlerin tek tek tehlikeye girdiği, ABD'de Cumhuriyetçilerin yerlerini Demokratlara bıraktığı, Fransa'da sosyalist hükümetin seçimlerden büyük bir yenilgi ile çıkarak yıkıldığı, İngiltere'de Muhafazakar Parti hükümetine maliye bakanı dayanmadığı ve Başbakanın popülaritesinin hızla düştüğü İspanya'da hükümet partisinin seçimleri kazanmakta epey zorlandığı bir ortamda, 1970'lerin ikinci yarısından sonra itibaren yitirmiş Keynesgil görüşlerin tekrar gündeme gelmesi bu kanaatimi güçlendiriyor.

Keynesgil yaklaşımın temel ve teorik zaaflarına daha sonra değinmek üzere şimdi teorinin bugün uygulanması halinde yaratacağı etkiler üzerinde durmak istiyorum.

KÖTÜ TEORİ KÖTÜ İLAÇ GİBİDİR, ÖLDÜRÜR!

Keynesgil yaklaşımın zaaflarına yukarda değindik ve kötü yani vaat ettiklerini yerine getirmesi mümkün olmayan bir teori olduğuna karar verdik. Şimdi bu teorinin bugün uygulanması halinde yaratacağı etkiler üzerinde durmak istiyorum.

Önce kısaca sahneyi kuralım. Global ekonomi

derin bir krizde ve şu sırada da bu krizin içinde şiddetli bir durgunluk yaşıyor.(1) Bu durgunluktan önceki toparlanma döneminde (1983-87) globalleşme alabildiğince hızlandı, sermaye ve mal dolaşımı daha önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak kadar serbestleşti ve griftleşti. Teknolojik gelişme para sermayeye ve bilgiye bu zamana kadar görülmemiş bir akışkanlık kazandırdı ve dolaşımını hızlandırdı. Hatta uluslararası mali piyasaları, saat farklarını aşarak birleştirdi. Artık para sermaye hiç uyumuyor, global ekonominin elektronik damarlarında 24 saat, sürekli dolaşıyor. Ekonomik durgunluk ülkeler arasındaki ticari rekabeti, bloklaşmayı hızlandırdı. ABD hegemonyasının hızla gerilediği bir dünyada ABD etrafında NAFTA, Almanya etrafında AT, Japonya etrafında ise Uzak Doğu pazarı şeklinde bir bloklaşma ortaya çıktı. ABD Dolarının kullanımını yavaşlarken, Japon yeni uluslararasılaştı ve en fazla kullanılan ikinci para oldu ve önemi hızla bu yönde artıyor.

Dünya ekonomisinin belli başlı ekonomilerinde kamu ve özel sektör borçları son derece yüksek; ABD, İngiltere vb. de ise yüksek bütçe açıkları var.

Bu koşullarda Bill Clinton yönetime geldi. Clinton yönetimi ABD ekonomisini krizden çıkartmak için, mali politikalarla yatırımları arttıracak, hükümet harcamalarıyla talebi canlandıracak, bazı sanayileri destekleyecek Keynesgil politikalara yöneliyor.

Birincisi, bu koşullarda, bugünkü globalleşme ortamında ABD ekonomisi içinde talebin canlanması halinde, bu talepten sadece ABD sanayiinin ve iş çevrelerinin faydalanması dolayısı ile yatırımların artarak işsizliği azaltması güçlü bir olasılık değil. Çünkü, en stratejik sanayilerde (elektronik, mikro elektronik, otomotiv) ABD'nin rekabet gücü Japonya'dan düşük. Bu yüzden ABD'de iç pazar canlanınca ilk önce ithalat artabilir. Örneğin Japon şirketleri ABD şirketlerini atlayarak bu artan talebi kendilerine çekebilirler. Böylece ABD kendi ülkesinde işsizliği artırmadan ve sanayisini güçlen-

"Clinton yönetimi 'sanayi politikası' ile bazı sanayileri desteklerken korumacı bir dış ticaret politikası ile de iç pazarı korumak istiyor. Böyle giderse global düzeyde bloklararası ticaret savaşları kaçınılmaz."

dirmeden önce Japonya ve Almanya gibi rakiplerini güçlendirebilir, bu arada da dış ticaret açığı artmaya devam edebilir. Böylece, ABD kendi global konumunu görece olarak zayıflatabilir. İşte bu gerçeklikten hareketle Clinton yönetimi "sanayi politikası" ile bazı sanayileri desteklerken, korumacı bir dış ticaret politikası ile de iç pazarı korumak istiyor. Sonuç: böyle giderse global düzeyde bloklar arası ticaret savaşları. Diğer taraftan Keynesgil politikaların uygulanabilmesi için gerekli kaynak, bu yüksek bütçe açığı ortamında nereden bulunacak. Bir, yeni vergi-

"Keynesgil anlayışa göre resesyon ve durgunluk tarih olmuş, kapitalizm asırlık hastalığından kurtulmuştu. Bu gaffettir. Çünkü 60-70'li yıllar dünya ekonomisinin genişleme dönemi idi."

ler; bu karları azaltarak yeni yatırımları caydırıcı, böylece de uzun dönemde vergi tabanının daraltıcı bir etki yapabilir. İki, kamu borçlanmaları; bu faizleri atılarak yine benzer bir etki yaratabilir. Üç, piyasadaki para arzını arttırmak; bu da fiyatlar üzerinde bir baskı yaratabilir ve bir ve iki ile birleşerek enflasyonist, hatta staglasyonist bir ortam yaratabilir. Bunun ilk işaretlerini geçtiğimiz günlerde altın fiyatlarındaki ani artışlarda yakalamak mümkün (Global View: Wall Street Journal 25 Mayıs 1993, sf:11).

Sonuç olarak bugün Keynesgil politikaların bir taraftan ülke içinde staglasyon tehlikesi yaratırken, diğer taraftan bir korumacılık uygulamasını gündeme getirdiği anlaşıyor. Daha sonrasını ise düşünmek bile korku verici. Ne demişler "Kötü teori, kötü ilaç gibidir, öldürebilir."

Keynesgil yaklaşımın günümüzdeki anlamına böylece değindikten sonra şimdi de teorinin kendisini ele almak istiyorum.

KABACA KEYNES

1930'lardaki krize kadar ekonomi alanında "Sonsuz sayıdaki firmanın karlarını arttırma savaşı ile, yine sonsuz sayıdaki tüketicinin kendi ihtiyaçlarını karşılama çabası arasında kendiliğinden oluşan etkileşim giderek arz ve talebin istikrarlı bir dengeye ulaşmasına yol açar., böylece eğer fiyatlar serbestçe oluşuyorsa mallar eninde sonunda satılır ve tüm işçiler, eğer kabul ederlerse, piyasanın kendilerine biçtiği ücretten iş bulur" görüşü egemendi. Bu görüş kısaca "her arz kendi talebini yaratır" şeklinde ifade edilebilecek olan Say (J.B. Say 1767-1832, (1841: 133-135) yasası diye bilinen yasaya dayanıyordu. Keynes 1930'lar-daki gelişmelerden Say kanunun işlemediği sonucunu çıkardı. Keynes böylece teorisini serbest piyasanın işleyişine bir güven üzerine değil serbest piyasanın kendi kendine bırakıldığı takdirde aksayacağı türünden bir güvensizlik üstüne kuracaktı.

Keynes'e göre piyasalar kendi kendilerini temizlemiyorlardı; Say'ın iddia ettiği gibi her arz kendi talebini üretmiyordu ve yatırımlar her zaman tasarruflara eşit oluyordu. Gerçekte piyasalar tam istihdam noktasından daha aşağıda bir yerde dengeye gelebiliyor ve müdahale edilmezse de işsizlik sistemi içinde kalıcılık kazanabiliyordu. Say yasası ge-

çerli değilse sistemin kendiliğinden tam istihdama ulaşması için hiç bir teorik gerekçe kalmıyordu.

Nitekim, daha sonra Paul Samuelson'un Gelirler ve Harcamalar Grafiği olarak basitleştirdiği ve popülerleştirdiği, Keynes'in gelirler, harcamalar, yatırımlar ve işsizlik üzerine olan görüşleri tam da bu durumu anlatıyor ve bu koşullarda işsizliği azaltmak için çare öneriyordu.

Keynes'e göre tüketim gelirden daha yavaş arttığı için toplumun toplam harcamaları ile gelirleri arasında bir fark olacaktı. bu koşullarda gelirlerin işsizliği ortadan kaldıracak bir harcamalar düzeyini garanti edecek kadar yüksek olacağı varsayılmazdı. Bu görüşe göre, toplumda bir miktar işsizlik olacaktı. Ama, eğer istenirse, hükümet harcamaları ve vergi mekanizmaları yoluyla toplam harcamalar bir miktar daha artırılarak bu işsizlik ortadan kaldırılabildi.

Ne var ki, yatırım düzeyini teşvik ederek istihdamı arttırmak üzere hükümet harcamaları ve vergiler yolu ile talep artırılınca, talep veri olan üretim düzeyini açacak ve talep miktarı üretim miktarını aşınca da fiyatlar üzerinde bir baskı oluşacak ve enflasyonist bir gelişme başlayacaktı. Böylece Keynes enflasyon ile işsizlik arasında birbirine ters orantılı bir bağlantı kuruyordu. 1958 yılında Yeni Zelandalı Ekonomist A.W. Phillips bu ilişkiyi bir grafiğe tercüme etti ve böylece enflasyonla işsizlik arasındaki ilişkiyi gösteren meşhur Phillips Eğrisini yarattı. Phillips eğrisine göre enflasyon azalırken işsizlik artıyor, enflasyon artarken de işsizlik azalıyordu.

Keynesgil yaklaşım ve bunun şematik ifadesi Phillips Eğrisi hükümet politikaları açısından büyük bir öneme sahiptir. Çünkü, kuramsal düzeyde, bu hem ekonomistleri, hem de hükümetleri somut, ölçülebilir politika tercihleri ile karşı karşıya getirir. Bundan böyle, hükümetler belli işsizlik ve enflasyon oranlarını hedefleyerek, tüketim, yatırım ve harcama eğilimlerine, çarpan ve hızlandıran katsayılarına göre maliye politikalarını belirleyecekler, bütçelerini ekonominin ince ayarını yapacak bir şekilde planlayacaklar ve böylece hızlı ekonomik büyümeyi ve asırı ısınmayı olduğu kadar, durgunlukları ve resesyonları da engelleyeceklerdi.

Bu durum, zamanında, Keynesgil Devrim, bir paradigma değişikliği olarak ekonomi çevrelerinde yankılandı. 1960 ve 70'ler boyunca hükümetler, tüm zamanlarını ekonominin ince ayarlarını yapmaya yönelik modeller oluşturmaya ayıran bir ekonomistler ordusu ile donanmış bir şekilde kendi kendilerine ve geniş kitlelere artık resesyon ve durgunluğun tarih olduğunu anlattılar. Kapitalizm asırlık hastalığından kurtulmuştu! Ne gaffet!

Halbuki 1960'da dünya ekonomisinin genişleme dönemi-ydi. Savaş sonrası Avrupa'nın ve Japonya'nın yeniden inşası, bunun ABD ekonomisi için fazladan bir talep yaratması, iki savaş arasında ortaya çıkan ve 2. Savaş'ta geliştirilen yeni üretim tekniklerinin ve sanayi dallarının yayılmakta olması, sermayenin bu temelde hızla uluslararasılaşması Avrupa'ya olduğu kadar artık bağımsızlığını kazanmış olan eski sömürgelerin pazarlarına hızla girmesi,

Bretton Woods anlaşmasının ve ABD'nin ekonomik politik hegemonyasının sağladığı istikrar ortamı içinde Keynesgil politikalardan oldukça bağımsız olarak işsizlik hızla azalıyor gelirler artıyordu. Ekonomistler kendi kendilerine gelin güvey oluyorlardı. 1974 durgunluğu bunu fena halde kanıtlayacaktı. Diğer taraftan İkinci Dünya savaşı sonrası akademik dünyada egemen olan bilim felsefesi anlayışı Poper'ın reddedilebilirlik prensibine dayanıyordu. Bu ampirist görüşe göre her teori bilimsel olabilmek için kendi reddedilebilirlik koşullarını da kurmalıydı. Phillips Eğrisi ile Keynesgil okul, ister istemez kendi reddedilebilirlik koşulunu da kurmuş ve Aşıl topuğunu açığa çıkarmış oluyordu. 1970'lerde stagflasyon olgusu ortaya çıkınca yani enflasyon ve işsizlik birlikte artmaya başlayınca Keynesgil iktisat inanırılığını kaybetti ve "reddedildi".

BİR KRİZ TEORİSİ OLARAK "GENERAL THEORY"

"General Theory" her ne kadar bütün zamanlar için piyasaların aksaklığını açıklamaya ve gidermeye yönelik bir reçete ise de Keynes mütevazı bir adam değildi. Tüm kitabın ilk beş bölümü, okuyucuyu, 6. bölümdeki 22. ve 23. kısımlara hazırlar. Burada Keynes iş devreleri veya ticaret devreleri (trade cycles) üzerine olan görüşlerini açıklar, yani teorisinin sonuçlarını tartışır.

Kitabın bu kısmında Keynes krizin kaynakları üzerine şöyle yazar: "Krizin açıklanması, öncelikle faiz oranlarındaki bir artışa değil, esas olarak sermayenin marjinal verimliliğindeki düşüşte yatar" (Keynes 1939: 315). Ama Keynes'e göre "İş dünyasının kontrol edilemez ve otorite tanımaz psikolojisi tarafından belirlenen sermayenin marjinal verimliliğini tekrar canlandırmak kolay değildir. İş dünyasının hayal kırıklığı ise, belki de yeni üretilmiş malların stokları satılmadan kalmaya başladıkça cari getirinin düşmeye başlaması ile, sermayenin gelecekteki muhtemel getirisinin güvenilirliği üzerine aniden bir şüphe uyanmasından kaynaklanır" (age:371).

"General Theory"de malların satılmadan kalması, toplumun tüketim eğilimi ile yakından ilgilidir. Bu yüzden, tüketim eğilimi Keynes'in kriz teorisi içinde önemli bir yer tutar. Keynes'e göre sermayenin büyümesinin, tasarrufların büyümesine bağlı olduğu şeklindeki geleneksel yaklaşıma karşı tavrımızı değiştirmemiz gerekir. (age 372). Çünkü "tam istihdamın hüküm sürdüğü noktaya kadar sermayenin büyümesi hiç te düşük tüketim eğilimine bağlı değildir, aksine (sermayenin büyümesi bu noktaya kadar, E.Y) düşük tüketim eğilimi tarafından geri bırakılır. Ancak tam istihdam koşullarında düşük tüketim eğilimi sermayenin büyümesine yol açar" (age 372-73).

Tüketim eğilimi, madalyonun bir yüzüye madalyonun diğer yüzü de toplam taleptir. (2) Tüketim eğilimindeki düşüş, toplam talebin düşmesi anlamına gelir. Keynes'in yaklaşımında toplam talepteki düşüş ekonomide bir denge-sizlik ve işsizlik yaratır. Bu yüzden Keynes krizden çık-mak için, yukarda da işaret ettiğim gibi toplam talebin ücret ve maaşlara bağlı kısmını ve yatırımları arttıracak bir

devlet müdahalesi önerir. Bu müdahalenin enflasyonist bir baskı yaratması o kadar önemli değildir çünkü gelirlerin (özellikle ücretlerin) nominal düzeyindeki artış tüketicinin (özellikle işçilerin) gözünde reel düzeydeki artıştan daha önemlidir 'parasal illüzyon'.

Kısaca Keynes'e göre güçlü talep yatırımcılar arasında iyimser beklentilere yol açarak sermayenin marjinal verimliliğini artıran böylece de yatırımları teşvik ederken, zayıf talep yatırımcılar arasında kötümser beklentiler yaratarak sermayenin marjinal verimliliğini düşürerek yeni yatırımları caydırıcı bir etki yaparak işsizliği artırır. Bu yorumum doğru ise, Keynesgil Devrim diye ifade edilen teori aslında Keynes'e ait bir yenilik değildir. "General Theory"nin belkemiği, kökü Sismondi'ye kadar giden bir eksik tüketim teorisidir.

Eğer toplumda bir eksik tüketim olgusunun varlığı ile kriz arasında kurulan bağlantı yanlış ise, Keynes'in bu sonuca ulaşmasına yol açan "karmaşık" yaklaşımlarını, örneğin faiz ve likidite tercihi ya da nominal ücretlerin işçi sınıfı tarafından algılanış şekli vb üzerine tespitlerini tartışmaya da gerek yoktur.

EKSİK TÜKETİM, KAPİTALİZM ve KRİZ

Eksik tüketim teorisi kapitalist sistemin yapısı ve işleyişi üzerine çok ciddi bir seri yanılgıdan ve temelsiz önyargıdan kaynaklanır.

Eksik tüketim teorisi krizi alış ve satışın kopması, malların ve hizmetlerin satılmadan kalması ile yani özellikle ve öncelikle malların ve paranın dolaşımına referansla açıklar. Bu ise krizi en dolaysız var oluş şekliyle, en soyut teorik düzeyde, kısaca kendi kendiyile açıklamaktır. Eksik tüketimin kaynağı üzerine, toplumun zenginliklerinin kaynağına ilişkin olarak hiç birşey söylemez. Yani tüketime yol açan gelirlerin kaynağını oluşturan üretim sürecine atıfta bulunmaz, burası ile kriz arasındaki ilişki üzerine bir şey söylemez. Nitekim Keynes'in ekonomik gerçekliği "mallar, hizmetler ve iş gibi maddi dünyanın gerçekleri değildir. Keynes'in ekonomik gerçekliği para ve kredi ve faiz gibi sembollerdir" (Drucker, 1981:8)

"Başarısızlıkların kendini en çok gösterdiği yer ise, üretkenlik artışı yaşanan ABD ve İngiltere gibi ekonomilerde bile işsizlik artışının bir türlü durdurulamaması günümüzde sadece global ekonominin değil ekonomi teorisinin de krizde olduğuna işarettir."

Diğer taraftan tüm sınıflı toplumlar, kapitalizm de dahil olmak üzere kitlelerin eksik tüketimine dayanır. Ama eksik tüketim sadece kapitalist toplumda krizi beraberinde getirir. Kitlelerin eksik tüketimi, öyleyse krizlerin ön koşuludur... Fakat bu bize günümüzdeki krizler hakkında ve bu tür krizlerin daha önceki toplumlarda neden görülmediği üzerine çok az şey söyler" (Engels, Anti Duhring: 372)

Alış ve satışın kopması mal üretiminin her tarihsel aşamasında meta biçiminin içinde, üretici ve tüketici farklı olduğu için zaten potansiyel bir tehlike, kriz kaynağı ola-

rak vardır. Bu yüzden günümüzdeki kriz bu kopuşa (örneğin eksik tüketim) referansla değil, bütün meta üretimlerinde potansiyel olarak var olan bu kopuşun kapitalizm altında nasıl potansiyel halinden çıkıp da gerçekleştiği çözümlenerek açıklanabilir(3). Bu da ancak ve ancak özgül bir meta üretimi olan kapitalizmin bu özgüllüğüne dayanarak başarılabilir. Bu özgüllük bilindiği gibi iş gücünün meta olması ve bunun çeşitli soyutlama düzeylerinde karşılaşılan sonuçlarıdır.

Dolayısıyla hiç çekinmeden diyebilir ki, kapitalizm kendisini krize sokan bir etken olarak değil ama oluşunun önkoşulu olarak üreticilerin eksik tüketimini gerektirir. Örneğin Malthus'a göre, "üretken emekçi tarafından yaratılan talep hiç bir zaman yeterli talep olamaz. Çünkü bu ürettiğinin tümünü kapsamaz. Eğer kapsasaydı, kar olmazdı, böylece onu istihdam etmek için de bir gerekçe olmazdı. Üretilen herhangi bir mal üzerinden yapılacak kar, onu üreten emekçinin talebinin dışında bir talebi gerekli kılar" (Malthus, 1836-8182. Aktaran Marx, 1973-418) Bu yüzden kapitalizmin varlık koşulunu krizin kaynağı olarak göstermek bir toloji olacaktır. İkincisi krizi talep yönünden gelerek açıklayabilmek için, talebin, üreticilerin talebinin dışındaki kısmına bakmak gerekir. Bu da bizi doğru- dan sermayenin büyümesinin kaynaklarına, üretkenlik, kar ve olgularına götürür.

Halbuki Keynes'de üretkenlik talebin biri fonksiyonudur, onun tarafından belirlenir. Keynes'e göre, talep yüksek ise işsizlik düşük ise, iş adamlarının ekonomiye güveni yüksekse üretkenlik yavaş fakat istikrarlı bir şekilde artmaya devam eder. (Drucker:10)

"Ekonomik güvenin yüksek olması neye bağlıdır?" sorusunu sordüğümüz anda da bir fasit daireden, kendi kuyruğunu yutmaya çalışan bir yılanan durumundan kurtulmamız artık mümkün değildir.

Keynesgil sistemde bir değişken olarak üretkenliğe yer yoktur. Bu yüzden de onu arttıracak tedbirler gündeme gelmez. Sanayi karları da aynı şekilde, bir değişken olarak Keynes'in sisteminde eksiktir. Bu ikinci eksiklik Keynesgil yaklaşımda büyük bir zaaf yaratır. Nitekim, Keynesgil teoriye göre 1970'lerden itibaren ileri kapitalist ülkelerde (bu arada Türkiye'de de Murat Usman:1991) karların, düşmeye başlaması (Armstrong, Glyn, Harrison, 1984: 464-467) ve bir üretkenlik krizi ile karşı karşıya kalınması açıklanabilir gerekçeler değildir. Keynesgil teoriye göre bunların, aynı enflasyonun ve işsizliğin beraber artması gibi olmaması gerekirdi.

Bu yüzden ki, Keynesgil yaklaşım krizin başlamasından sonra hızla iflas etmiş ve yerini, dikkatini işsizliğe değil, sadece enflasyona, karlara ve üretkenliğe diken, monetarist ve daha sonra da Rasyonel Beklentiler teorilerine dayanan politikalara bırakmıştır. Bu politikalar ise ücretleri düşürmeyi, işçilerin, üretkenliği artırmak için sanayide gerekli olan yeniden yapılanmaya direnmelerini engellemek için sendikaların, güçlerini kırmayı, bu arada da zayıf işletmelerin tasfiye olmasına göz yummayı, bu yolla fazla (karlı olmayan) sermayenin eritilmesini ve işsizliğini

artışını bir silah olarak kullanmayı seçmişlerdir. Bu politikalar tabiri caizse sermayenin dolaşımı ve değerlendirilmesi önündeki tüm engelleri kaldıracak liberalleşme ve özelleştirme politikalarını uygularken emeğin sosyal ekonomik konumunu zayıflatmayı denemişler, bu yüzden de sermaye çevrelerinde kolay kabul görmüşlerdir.

Kısaca, Keynesgil teori hem bir yenilik, bir devrim değildi, hem de büyük zaafı olan, gerçeklikle yeterince doğru bir ilişki kurmayı beceremeyen bir teoridir. Bu teoriden bugün krizden çıkışta bir işe yaramasını beklemek gerekir.

Diğer taraftan, bugün, 1980'lerde Keynesgil ekonomik yaklaşımın yerini alan politakaların da başarısız kaldığı görülüyor. Başarısızlıkların kendini en çok gösterdiği yer ise, üretkenlik artışı yaşanan ABD ve İngiltere gibi ekonomilerde bile işsizlik artışının bir türlü durdurulamaması. Bu yüzden, günümüzde, sadece global ekonomi değil ekonomi teorisi de bir krizdedir denebilir.

Kaynakça:

- Keynes, J.M (1939) *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Macmillan, London
Engels, F (1976) *Anti Dühring*, Foreign Language Press, Peking
Marx, K (1968) *Theories of Surplus Value Cilt 2* Progress Publishers, Moscow
Marx, K (1973) *Grundrisse*, Pelican, London.
Malthus, T.R (1836) *Principles of Political Economy*, London
Drucker, F.P (1981) "Toward The Next Economics". *The Crisis in Economic Theory*, Daniel Bell, Irving Kristol içinde
Usman, M (1991) "Türkiye'de İmalat Sanayiinde Kar Hadleri 1950-1985", II. Tez kitap dizisi no II içinde.
Armstrong, P., Glyn, A., Harrison, J. (1984) *Capitalism Since World War 2 Making and breakup of the great boom*, Fontana, London
Amin, S. (1987) "Towards a Structural Crisis of world Capitalism", *Socialist Revolution*, Nisan 1975.
Hosbawn, E.J (1976) "The Crises of Capitalism in Historical Perspective". *Socialist Review*, Ekim Aralık. No 79.
Frank, A.G (1980) *Crisis in the World Economy*, Cilt 1. Heinemann London

Dipnotlar:

- 1) Bu arada kriz global düzeyde, sermaye birikim tarzı, uluslararası işbölümü, uluslararası sermayeler arası hiyerarşiler, devletler arası politik hiyerarşiler ve liderlikler ve alanlarında şiddetli ve köklü değişikliklerin yaşandığı ve içinde birden fazla ekonomik toparlanma durgunluk, depresyon, resesyon borsa krizleri vb yaşanan ekonomik gerileme dönemi anlamında kullanılıyor. Geçmişte buna örnekler : 1815-1848; 1873-1889; 1917-1948 (Hosbawn, 1976: s79) veya 1840-1850, 1870-1890, 1914-1948 (Amin, 1975: s9); 1762-1789, 1825-1848, 1873-1893, 1913-1945 (Frank, 1980: s23). Bu yazarlar 1967-74 arası savaş sonrası büyük toparlanma döneminin bittiğini ve yeni bir krizin başladığını düşünüyorlar.
- 2) Tartışmanın bu düzeyinde toplam talep ile efektif talep arasında bir ayırım yapmanın gereksiz olduğunu düşünüyorum
- 3) Krizin kaynağı ve biçimleri arasındaki ayırım son derece önemlidir. Bu konudaki tartışma için bakınız Marks'ın Ricardo eleştirisi (Marks, 1968:502, ve bu sayfayı kapsayan tüm bölüm).

Sermayesi en büyük 3 bankayı tahmin edin.

.....
.....
.....

ÖDENMİŞ SERMAYE 2.000.000.000.000 TL.

Garanti, ödenmiş sermayesini 2 trilyona çıkardı. Bu sermaye ile Türk bankacılığında 3. sıraya yerleşti. Bankacılıktan kazandığını yine bankacılığa yatırmayı ilke edinmiş bir banka olarak, bu sonucun gururunu müşterilerimiz ve henüz Garanti'yi tanımayanlarla paylaşmak isteriz.

Vakıfaltın alın. Nakit ödemeyin.

VakıfBank kredi kartı sahiplerine gerek tasarrufları, gerekse sevdiklerine alacakları değerli bir hediye için çok yararlanacakları bir fırsat sunuyoruz.

Halkımız tarafından geniş kabul gören "VakıfBank 4 çeşit altın"

bundan böyle kredi kartı ile, nakit ödmeden alınabilecek.

Vakıfaltınlar, VakıfBank'ın tüm yetkili şube ve birimlerinin yanı sıra, Ankara, İstanbul ve İzmir Menkul Kıymetler Merkezleri'nde sunuluyor.

VAKIFBANK İSTANBUL
MENKUL KIYMETLER MERKEZİ
MERKEZ
Hamidiye Cad. 4. Vakıf İşhanı
Zemin Kat No:3, 30420
Eminönü / İstanbul
Tel: 513 21 90/91 - 513 12 32
Fax: 513 12 31 Tlx: 30 643 (Vbım tr)

ÇİFTHAVUZLAR
Cemil Topuzlu Cad. No:40
Kastelli Malikaneleri 1. Blok No:1
ÇiftHAVUZLAR / İstanbul
Tel: 385 37 28 - 385 27 13
Fax: 385 35 31

ATAKÖY
Ataköy Şubesi Sahil Yolu
Galleria, Ataköy / İstanbul
Tel: 559 19 34 / 32-33-34-35
Fax: 559 19 33 Tlx: 30 250 (Vbad tr)

VAKIFBANK ANKARA
MENKUL KIYMETLER MERKEZİ
Tunus Cad. No:50
Kavaklıdere / Ankara
Tel: 127 87 62 - 127 87 89 - 167 88 44
Fax: 127 87 41 Tlx: 46 136 (Vabg tr)

VAKIFBANK EGE
MENKUL KIYMETLER MERKEZİ
Şehit Fethi Bey Cad. No:26 Kat:3
Konak / İzmir
Tel: 19 27 35 - 19 13 34
Fax: 13 53 51

VakıfBank
Türkiye Vakıflar Bankası
21. Yüzyıl Bankacılığı